b i r i n - c i l e r

İNSAN HAZİNELERİ SERİSİ
BİRİNCİLER

YTB YAYINLARI: 39

İnsan Hazineleri Serisi-Birinci Nesil Hikayeleri: 4

ISBN 978-975-17-5553-7
ANKARA, Haziran 2023, 1. Baskı

Proje Yöneticisi
Adem Günaydın

Editör
İsmail Yıldız

Redaksiyon
Gonca Canan

Son Okuma
Sibel Kılıç
Firdevs Çağlar

Görsel Yönetmen
Gökhan Duman

Arşiv Araştırma
Eda Ateş
Elif Baltacı
Emine Batın
Ahmed Emin Batman
Mehmet Bolat
Mahmut Cansız
Ece Çim
Emre Erciyas
Ömer Tufan Hökelekli
Mevlüt Işık
İbrahim Karaman
Aykut Kaya
Beyza Okumuş
Ejder Okumuş
Ayşenur Özdemir
Recep Sakar
Gülsün Taşbunar
Melike Yazır

Yayıma Hazırlayanlar
Gülsüm Sümer
Eyüp Can Barış Yılmaz

Grafik Tasarım
Rıhtım Ajans
rihtimajans.com.tr

Baskı & Cilt
Özel Ofset Basım Yay. Mat. Tic. San. Ltd. Şti.
Matbaacılar Sanayi Sitesi 1514 Sokak No: 6 Yenimahalle/ANKARA
(Sertifika no: 40365)

KÜTÜPHANE BİLGİ KARTI
İnsan Hazineleri Serisi Birinciler/Editör: İsmail Yıldız .- Ankara: Kültür ve Turizm Bakanlığı, 2023. 186 s.: rnk.; 21,5 x 28,5 cm.- (Kültür ve Turizm Bakanlığı Yurtdışı Türkler ve Akraba Topluluklar Başkanlığı yayınları; 39, İnsan Hazineleri Serisi-Birinci Nesil Hikayeleri: 4)
1- Tarih 2- Biyografi

YURTDIŞI TÜRKLER VE AKRABA TOPLULUKLAR BAŞKANLIĞI
Oğuzlar Mah. Mevlana Bulvarı No. 145 06520 Balgat-Çankaya/ANKARA
T: +90 312 218 40 00 F: +90 312 218 40 49
www.ytb.gov.tr / info@ytb.gov.tr

©Bu eserin tüm hakları Yurtdışı Türkler ve Akraba Topluluklar Başkanlığına aittir. Tamamı ya da bir bölümü izin alınmadan, fotokopi dahil, optik, elektronik ya da mekanik herhangi bir yolla kopyalanamaz, çoğaltılamaz, basılamaz ve yayımlanamaz. Bu kitapta yayımlanan metin ve görsel malzemelerin; makalelerde dile getirilen görüşlerin sorumluluğu ve telif konusunda doğacak maddi ve manevi tüm hukuki sorumluluk yazarlarına aittir; mutlak suretle Yurtdışı Türkler ve Akraba Topluluklar Başkanlığının resmi politikasını yansıtmaz. Yazılar değerlendirme kurulu tarafından değerlendirilmiş, editörü tarafından koordine edilmiş ve sadece önemli anlam bozuklukları ve imla düzeltmeleri yapılmıştır.

İNSAN HAZİNELERİ SERİSİ

1.
BİRİNCİLER

2.
YÜZLER

3.
PORTRELER

4.
OLAYLAR

5.
KELİMELER

6.
MEKÂNLAR

7.
OBJELER

8.
BELGELER

BİRİNCİL

ÖN SÖZ

Abdullah EREN
YTB Başkanı

bir

E R

Günümüz dünyasına son derece önemli değerler katan ve ülkemizin yurt dışındaki en büyük gurur kaynağı olan Türk diasporasının yaklaşık 7 milyon ferdi, dünyanın dört bir yanındaki varlığını her alanda güçlü bir şekilde sürdürüyor.

Temelleri 1960'lı yıllarda imzalanan iş gücü anlaşmalarıyla atılan ve Avrupa'nın birçok ülkesinde ise 60 yılı geride bırakan bu nüfus, bugün beşinci nesline ulaşmış durumda.

Başlarda Avrupa ülkelerine "misafir işçi" olarak göç eden Türkler, zamanla oralarda kalıcı oldular ve bulundukları ülkelerin aslî birer unsuru haline geldiler. Bu süreçte ev sahibi ülkelerin ekonomik ve endüstriyel kalkınmasına önemli katkılar yapan Türk diasporası zamanla her alanda önemli başarılara imza atmaya başladı ve içinde yaşadıkları toplumları sosyokültürel açıdan önemli ölçüde zenginleştirdi.

Bugün ekonomiden siyasete, sivil toplumdan akademiye, kültür ve sanattan spora uzanan geniş bir yelpazede dünya çapında ses getiren başarılı işler icra eden yurt dışındaki Türk toplumu, ülkeler ikili ilişkilerinin geliştirilmesinde de her zeminde büyük bir rol oynuyor.

Bu noktada, dünyanın birçok farklı ülkesine giden ilk neslin karşı karşıya kaldıkları zorluklar, "gurbette" var olma mücadelesi ve farklı bir kültürün, farkı bir yaşayışın içinde edindikleri hayat tecrübesi, sonraki kuşaklar için önemli bir eşiğin aşılması anlamına geldi.

1960 ve 70'li yıllardaki ağır çalışma şartları, kültür şoku, barınma problemleri ve bilhassa yabancı dil engeli gibi sorunlar, devam eden dönemlerde yerini kültürel/kimliksel birtakım başka meselelere bıraktı ve Türkler, bilhassa aile birleşimlerinin de hız kazanmasıyla geri dönüş fikrinden uzaklaşarak yaşadıkları ülkelerdeki varlıklarını tahkim etti.

İlk kuşağın mücadele etmek mecburiyetinde kaldığı zorluklardan elde edilen ve sonraki kuşaklara aktarılan tecrübe, yeni nesillerin daha güçlü ve bilinçli bir şekilde var olmasına vesile oldu ve kilit bir işlevi yerine getirdi.

"Birinciler"in serencamının, geride bıraktıkları merhalenin ve kat ettikleri mesafenin zaman zaman yüzler, zaman zaman olaylar ve mekânlar, zaman zaman da kelimeler ve portreler üzerinden ele alındığı bu çalışma, dünyadaki Türk diasporasının başlangıç aşamalarının derinlikli bir şekilde anlaşılması için önem arz ediyor.

Bu kıymetli eserde emeği geçen herkesi tebrik ediyor, çalışmanın muhatabını bulmasını diliyorum.

İyi okumalar...

i n c i l e r

BİRİNCİ

bir

“Öncü” olmak zor iştir. Yola çıkacaksınız, başaracaksınız, kendinizden sonra gelenler için zemin hazırlayacaksınız, daha da önemlisi, sizin yaptıklarınız arkadan gelenlere örnek olacak.

İşte bu kitap, Avrupa ülkeleri ile başlayan yurt dışına göçün ilk tanıklarının hikâyelerini konu ediniyor.

Tüm bilinmezlerine rağmen cesaretle çıkılan ve zorluklara göğüs gererek, mücadeleyi hiç yere düşürmeyerek geride 60 yılı bırakan bir uzun yolun yolcularının hikâyesi.

Birinciler, yurt dışına yapılan işçi göçüne tanıklarının gözünden bir bakış imkânı sunuyor. Aynı zamanda hikâyeler arasında aktarılan toplumsal ve sosyal olayların ışığında, süreci daha iyi anlamamıza yardımcı oluyor.

Türk işçilerin Avrupa'ya göç hareketliliği, 60'lı yılların ilk yarısında başlamıştır. İşsizliğin kol gezdiği, köy ve kasabalardaki insanların iş umuduyla büyük kentlere akın ettiği bu dönem, aynı zamanda toplumsal değişim ve dönüşümlerin yaşandığı sıkıntılı bir sürece işaret eder.

Köyden kente doğru başlayan iç göçü ortaya çıkaran faktörler; başta Almanya olmak üzere Avusturya, Hollanda, Belçika, Fransa gibi ülkelerin, iş gücü ihtiyacını karşılayabilmek için aralarında Türkiye'nin de bulunduğu ülkelerden işçi talep etmesiyle, bir dış göçe de zemin hazırlamıştır.

"GÖÇ" SADECE BİR NÜFUS HAREKETLİLİĞİ YA DA BİR YER DEĞİŞİKLİĞİNDEN İBARET DEĞİL; BİLAKİS SOSYAL, KÜLTÜREL, SİYASİ VE EKONOMİK BOYUTLARI OLAN VE TOPLUMLARI DERİNDEN ETKİLEYEN BİR OLGUDUR. YAŞANAN GÖÇ SÜRECİ, GİDİLEN ÜLKELERDEKİ TOPLUMSAL YAPIYI OLDUĞU KADAR, TÜRKİYE'DEKİ TOPLUMSAL YAPIYI DA DERİNDEN ETKİLEMİŞTİR.

Türkiye'den Avrupa'ya ilk göç, 1961 yılının Ekim ayında Almanya ile Türkiye arasında imzalanan anlaşmayla gerçekleşmiştir. Bunu diğer Batılı devletler takip etmiş, yapılan anlaşmalar, bugün sayıları 7 milyona yaklaşan yurt dışındaki Türk varlığının temelini oluşturmuştur.

"Göç" sadece bir nüfus hareketliliği ya da bir yer değişikliğinden ibaret değil; bilakis sosyal, kültürel, siyasi ve ekonomik boyutları olan ve toplumları derinden etkileyen bir olgudur. Yaşanan göç süreci, gidilen ülkelerdeki toplumsal yapıyı olduğu kadar, Türkiye'deki toplumsal yapıyı da derinden etkilemiştir. Öyle ki 60'lı, 70'li yılları yurt dışına giden işçilere değinmeden anlatmak, oluşturacağı büyük boşlukla, aynı zamanda dönemin dinamiklerini eksik anlatmak demek olacaktır.

Almanya ile yapılan anlaşmanın akabinde Sirkeci'den trene binip yola koyulan işçilerin neredeyse hiçbiri, kendilerini nelerin, nasıl bir yerin beklediğine dair bilgi sahibi değildi. Tek bildikleri; Almanya onlar için ekmek kapısıydı.

Bu yüzden, pek çok zorluğu göze almışlardı. Çalışacaklar, para biriktirdikten sonra memleketlerine geri döneceklerdi. Zaten Almanya ile yapılan anlaşma, giden işçilerin en fazla iki yıl kalmalarını öngörüyordu. Almanya'yı diğer Avrupa ülkeleri de takip etti. Buna rağmen sevdiklerini, memleketlerini arkalarında bırakarak çıktıkları bu yolda yarım asır geçirecekleri kimin aklına gelirdi...

1961 yılıyla başlayan yurt dışına göç hikâyesi birçok ayrılığı, hasretliği ve elbette gurbetliği beraberinde getirdi. Gurbet, aslında yabancısı değildi bu toprakların. Va-

tandan ayrı düşmek bir yana, köyden çıkıp gitmek gurbet sayılırdı bizde. Ve herkesin olmasa da her ailenin bir yarası vardı gurbete dair...

Hepsi hepsi bir tahta bavulla yola koyulmuşlardı ve yüreklerinde götürdükleri birkaç gurbet türküsüydü azıkları. Birbirlerine sımsıkı tutunmaktan ve var güçleriyle çalışmaktan başka düşünceleri yoktu. Öyle de yaptılar. Avrupa'ya ayak bastıkları andan itibaren insanüstü bir çabayla çalışmaya başladılar. Ağır şartlarda çalışma, dil bariyeri, kısıtlı barınma imkânları gibi birçok sorunla boğuştular yıllarca. Her zaman, aldıkları paranın hakkını sonuna kadar vermenin gayretinde oldular. Kazandılar da ama daha çok kazandırdılar, gittikleri ülkelerin ekonomik anlamda kalkınmalarına önemli bir destek oluşturdular. Sağladıkları sadece ekonomik kazanımlar değildi. Aynı zamanda, bulundukları ülkelerin kültürel ve sosyal yaşamına da önemli katkıları oldu.

Zamanla, kalıcılık düşüncesi ağır basmaya başladı, 'Aile Birleşimi' uygulamasıyla yurt dışındaki Türk nüfusun yoğunluğu da arttı. Bu gelişme aynı zamanda, o güne kadar asgari düzeyde karşılanabilen ihtiyaçların sürekli temini noktasında, kurumsallaşmaların da önünü açacaktı. Bugünkü çatı derneklerin birçoğunun temellerini, ilk giden vatandaşlarımız attı.

İşte tüm bunlardan dolayı ilk gidenlerin yani "Birinciler"in tecrübeleri, anıları, yeni nesillere aktarılması gereken değerli bir hazine...

Şüphesiz, "öncü" olmak zor iştir. Yola çıkacaksınız, başaracaksınız, kendinizden sonra gelenler için zemin hazırlayacaksınız, daha da önemlisi, sizin yaptıklarınız arkadan gelenlere örnek olacak. Bu kitap, yurt dışına ilk gidenleri, tüm bilinmezleri, zorlukları göğüsleyenleri, sürekli mücadele etmek zorunda kalanları, geride eşini, çocuklarını, ana babasını, vatanını bırakanların hikâyelerini konu edinirken, aynı zamanda toplumsal ve sosyal olayların ışığında, süreci daha iyi anlamamıza yardımcı oluyor.

Bu kitapta yer alan hikayelerin önemli bir kısmı YTB tarafından 2020 yılında ilan edilen ve vatandaşlarımızın yoğun bir ilgisine mazhar olan İnsan Hazineleri Serisi – Sözlü Tarih Çalışması kapsamında gönderilen ses ve video kayıtlarından elde edilen metinlerden oluşmaktadır. Aynı zamanda uzun bir süre Başkanlığın yayın organı olarak faaliyet gösteren Artı 90 Dergisi'nde Göç Anıları başlığı altında yayınlanan metinlere de bu kitapta yer verilmiştir. Büyük bir sabır ve emeğin ürünü olan bu kitabın Türk diaspora tarihinin kuruluşu olarak adlandırabileceğimiz bu dönemi daha iyi anlamımıza yardımcı olması, gelecek kuşaklar için yol gösterici ve araştırmacılar içinse önemli bir kaynak olması en büyük arzumuzdur.

“Hiç Türk Görmemiş Bunlar...”

“Böyle sürekli bakıyorlardı, boyuma, posuma, çalışmama... Oradaki ustaya, ‘Niye gelip gelip bakıyorlar bana,’ dedim, ‘bir gariplik mi var bende?’ Güldü, ‘Hiç Türk görmemiş bunlar’ dedi. Kitaplarda okudukları, hayallerinde canlandırdıkları Türkler gelince hâliyle merak ediyorlar.’”

Halil Turgut, 1966’da Avusturya’ya gittiğinde 24 yaşındaymış. Oradaki ilk yılları ne kadar anlatmaya değerse, gidiş hikâyesi de bir film olsa, o kadar izlemeye değer.

“Avusturya’ya gitmeden önce bir müddet İstanbul’da kaldım. Avrupa’ya gidip gelenlerle konuşuyor, sürekli bilgi alıyordum onlardan. Nasıl gideceğiz, trenle mi, otobüsle mi, uçakla mı; geri dönen var mı, döndüyse neden? Bir şekilde oraya gidecektim, kurtuluşu yok. Bir ay çalıştım. Gece çalıştım, gündüz Sirkeci’de akşamı ettim. Neticede Kurban Bayramı geliyordu, bayramın iki-üç gün öncesiydi sanırım, bir baktım tren boş geliyor, boş gidiyor...

Hemen her gün treni takip ediyordum, inenleri, binenleri. O gün orada kararımı verdim, hemen bankaya gittim, paramı bankaya yatırmıştım. Dövizimi aldım. Hatta dövizi dört çeşit paradan tamamlayabildiler. 2 bin 900 liranın karşılığını Fransız frangı, Alman markı, Avusturya şilini, İtalyan lireti, dört çeşit paradan tamamladılar.

“’Yok’ demişlerdi, ‘döviz yok elimizde, hepsini bir paradan veremeyiz.’ Bankadaki memur bir taraftan paramı sayıyor, diğer taraftan ‘Evladım etmeyin, gitmeyin’ diyordu.

‘Yazık’ diyordu, ‘acıyorum sizin hâlinize, niye böyle yapıyorsunuz?’ ‘Ekmek kapısı insanı tedirgin eder, ümit kapısı bu...’”

1966 yılı Kurban Bayramı’nın ikinci günü yola çıkar Halil Turgut. Elinde ufak bir valiz; içinde epeyce konserve, peynir, bolca ekmek... “Bir de pijamam var, başka bir şeyim yok...”

“Kimse yoktu trende. Treni baştanbaşa gezdim. Bir kompartımanda iki kadın gördüm, vardım yanlarına, ‘Özür dilerim’ dedim, ‘yanınıza oturabilir miyim?’ ‘Var sen oturmak’ dedi biri. Onlar da yabancıymış. Bildiğim Almanca kelimelerle çat pat anlatmaya çalıştım. Avusturyalı olduklarını söylediler. Birkaç kelime Türkçe biliyorlarmış. Ana kız olduklarını anlamıştım. Turist olarak gittiğimi, bana yardımcı olmalarını istediğimi anlatabildim. Ben onların Türkçesine gülüyordum, onlar benim Almancama.

Nihayet Avusturya gümrüğüne dayanmıştık. Gümrük memuru ‘Pasaport kontrol!’ dedi, verdim pasaportu. ‘Hah Türk!’ dedi alaycı bir ifadeyle. Pasaportumu aldı cebine soktu. ‘Benimle gel.’

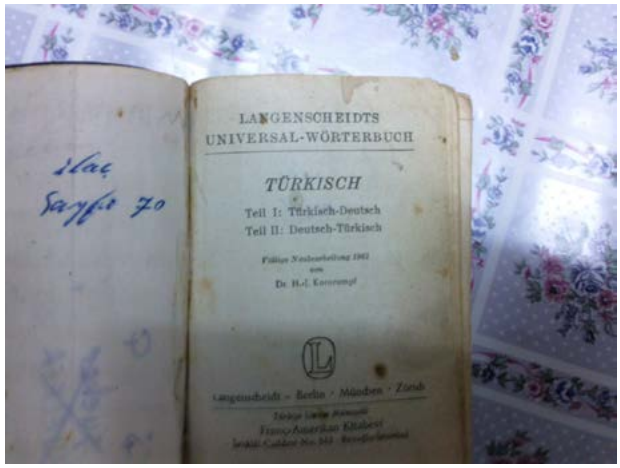

Sonra, ‘Almanca biliyor musun?’ dedi bana. ‘Biraz’ dedim ben de. O sırada Avusturyalı kadın ayağa kalktı, ‘Üç aydır bu adam bizi Türkiye’de gezdirdi, şimdi biz de onu bir ay gezdireceğiz. Cebinde parası da var. Ne istiyorsunuz siz bu yabancılardan!’ dedi memura.

Acayip bir tavır, görseniz alay ediyor sanki. ‘Olmaz’ dedi memur, ‘bunlar gidip işe giriyorlar, çalışıyorlar.’ Kadın yine araya girdi, ‘Dükkânı var orada’ dedi. ‘Dükkânını kapatmadı ki, bizimle bir ay gezip yine devam edecek işine.’ Kadın bunları söyleyince paramı görmek istedi memur. Baktı, dört çeşit para var. ‘Niye’ dedi, ‘böyle dört çeşit?’ Kadın yine araya girdi. ‘İyi ya,’ dedi, Avusturya’dan Almanya’ya geçecek, Almanya’dan Fransa’ya, oradan da İtalya’ya geçip geri dönecek.’

“Öyle bir kurgu oldu ki istesen yapamazsın böyle şeyler, Allah tarafından bana bir mucize... Çıkardı pasaportu memur, sessiz bir şekilde vurdu giriş damgasını. ‘Tschüss’ dedi, gitti.”

Yarım asrı geride bırakacağı Avusturya hikâyesi işte böyle başlar Halil Turgut’un. Kısa sürede bir fabrikada işe başlar. Başlar başlamasına da bir gariplik dikkatini çeker. Fabrikadaki Avusturyalılar sabahtan akşama kadar genç Halil’i izler dururlar. “Böyle sürekli bakıyorlardı, boyuma, posuma, çalışmama... Oradaki ustaya,

'Niye gelip gelip bakıyorlar bana' dedim, 'bir gariplik mi var bende?' Güldü, 'Hiç Türk görmemiş bunlar' dedi. Kitaplarda okudukları, hayallerinde canlandırdıkları Türkler gelince hâliyle merak ediyorlar.'

Ama baktılar, kendilerine benziyoruz... Neyse epey bir zaman çok iyi karşıladılar, çok iyi intibak ettik, herkesle konuşmaya başladık. Bir de tabii, dil öğrenmeye de meraklı olduğumdan, geç saatlere kadar bir kelime daha öğrenebilmek için sürekli gayret ettim. Komşularımızla ilişkilerimizi de sıcak tutmaya çalıştık. Size çok ilginç bir hikâyemi anlatayım..."

Ailemi yeni getirdiğim yıllardı, henüz televizyonumuz yoktu. Avusturyalı komşumuz geldi, 'Gece Muhammed Ali'nin boks maçı var, sizin de televizyonunuz yok, merak ederseniz gelin birlikte izleyelim' dedi. Muhammed Ali'nin maçı var, merak edilmez mi! 'Geliriz' dedim. Gece gittik, maçı izliyoruz, bir ara verildi. O sırada evin hanımı kalktı, 'Ben bir kahve yapayım' diyerek mutfağa gitti. Ben neredeyse 'Zahmet etmeyin' diyecektim ki söyleyemeden kadın gitmişti.

Bir süre sonra geldi, elinde iki kahve... Birini eşine verdi, öylece höpür höpür içtiler, bize teklif bile etmediler. Ben de döndüm hanıma, 'Hanım hanım, yapacağımız çok iş var, bunları adam edeceğiz' dedim. Nitekim de başardık. Ne pişirdiysek ikram ettik, sonra onları da alıştırdık. Onlar da bize ikramda bulunmaya başladılar."

Bugün Avusturya'nın hemen her yerinde vatandaşlarımızın açtığı ibadethaneler var. Herkesin rahatça ibadetini yerine getirebileceği mekânlar... Halil Turgut'un anlattıkları, bugünkü imkânlara nasıl kavuşulduğunu gösteriyor.

"Biz, ilk bayram namazını, ki sanıyorum 1967 yılının Ramazan Bayramı'ydı, sinema salonunda kılmıştık. Daha sonra Stadthalle Spor Salonu'nu kiralayıp orada kıldık.

Fabrikadayken bir mescit açmak istediğimizi söylemiştik şefe. Uygun bir yer de vardı. Ramazan öncesiydi, teravih namazını kılmak istediğimizi söyledik. 'Bilirim bilirim, Türkler dinine düşkün insanlardır. Dinine bağlı insandan zarar gelmez, hangi dine mensup olursa olsun... Bunu hemen kabul ediyorum' dedi. Derhal emir verdi, ne gerekiyorsa yaptırdı.

Biz Avusturya'nın ilk diyanet camisinin açılmasında da çok çalıştık, şimdi Avusturya'nın her yerinde camilerimiz var. İlk tohumları atmak bize nasip oldu."

"Bilirim bilirim, Türkler dinine düşkün insanlardır. Dinine bağlı insandan zarar gelmez, hangi dine mensup olursa olsun..."

Sirkeci'den Trene Gider

Türk işçilerin göç sürecinde, acı tatlı hatıralarla silinmez bir yeri vardır Sirkeci Tren Garı'nın. Ali Akbaş'ın meşhur "Sirkeci'den Tren Gider" şiirine de konu olan gar, dramatik ayrılıkların, bolca gözyaşının en yakın tanığıdır. Gurbet ve hasret acısının başladığı yer olarak gönüllere ıstırapla kazınmıştır.

Sirkeci Tren Garı gurbetin sunduğu fırsatlar ve refah düşünüldüğünde, ekmek kapısına giden bir yoldur aynı zamanda. Sirkeci'de başlayan macera, büyük zorlukların başlangıç noktası olsa da dayanmayı göze alan pek çoklarına maddi ve manevi mutluluk kapısı da olmuştur.

Fotoğraf:
Sirkeci Tren İstasyonu,
Hans Rudolf Uthoff

GURBET ORKESTRASI

İlk önce “Gurbet”, ardından da “Vatan” adını verdikleri orkestrayla sadece Belçika’da değil, Hollanda ve Almanya’da sahne alırlar. Evlerde toplanarak gurbet türküleri çalıp söylemeyi ihmal etmezler.

Aydınlı **Ahmet Vurucu,** 1971 yılının Ağustos ayında Belçika'ya gider. Aslında bir mesleği vardır, terzidir ama Ford fabrikasında işe girer ve kendi tabiriyle orada da "bir nevi sanat" sahibi olur.

"Orada boyacılık öğrendim, çadırcılık öğrendim. Bir Hollandalı vardı, 'İşe başlamadan önce düşün, nasıl düzgün ve kaliteli yapılacak hesap et, ondan sonra başla' derdi. Hakikaten ondan çok şey öğrendim. Elim de çabuk yattı yani."

Hafta içi fabrikada çalışan Vurucu, hafta sonunu da boş geçirmez. Yakınlardaki bir markette çalışır, böylece yabancı dilini de geliştirir.

"En zorlandığım konu dildi tabii. Mesela patlıcan, portakal ve elmayı birbirine karıştırıyordum. Patron 'Ahmet patlıcan getir' diyordu, ben portakal getiriyordum. O, 'Ahmet portakal getir' diyordu, ben elma getiriyordum. Birbirine yakın olduğu için kelimeler... Böyle böyle dil öğrendim bu market sayesinde."

Yoğun mesai arasında Belçikalı komşularla ilişki kurmayı da ihmal etmez. "Komşularımızla aramız hep iyiydi. Birbirimize gider, yemek yapardık. Bizim kültürümüzün yemeklerini tanıtırdık onlara. Belçikalı komşularımız bizim hanımdan çok yemek tarifi almışlardır. Hatta bizim hanım, yemekleri yaparak göstermiştir onlara. Hafta sonları çoluk çocuk bize yemeğe gelirler, 'Bizim çocuklar evde yemek yemiyor ama burada yiyorlar' derlerdi."

Bu arada Ahmet Vurucu, müziğe olan ilgisi, bilgisi sebebiyle ve Eskişehirli bir arkadaşının da desteğiyle müzik yapmaya başlar. Bir grup kurarlar. Akordeon, org, bateri gibi müzik aletlerini çalabilen Vurucu ve arkadaşları, gurbetçilerin devamlı gittiği kahvelerde konserler verirler. İlk önce "Gurbet", ardından da "Vatan" adını verdikleri orkestrayla sadece Belçika'da değil, Hollanda ve Almanya'da sahne alırlar. Evlerde toplanarak gurbet türküleri çalıp söylemeyi ihmal etmezler. Eğlencelerinden biri de sinemadır. Sinemaya gelen Türk filmlerine giderek vatan hasretini dindirmeye çalışırlar.

Belçika'da 50. yılını dolduran Ahmet Vurucu şimdi emekli. Üç dört ayda bir Türkiye'ye geliyor ancak telefonda Belçika'da yaşayan torunlarının sesini duyunca, "Haydi hanım, dönüyoruz" diyerek yeniden gurbet yollarına düşüyor. Rahmetli annesinin, "Oğlum, dönün artık. Siz orada gurbette, ben burada gurbette..." sözleri hep aklında.

Belki bir gün...

KONINKRIJK BELGIE

MINISTERIE
VAN DE VLAAMSE GEMEENSCHAP

ARBEIDSKAART
VAN ONBEPERKTE DUUR

A

Bericht aan de werkgevers

De werkgever is, wat ook de nationaliteit van de werknemer houder van onderhavige arbeidskaart zij, tot geen enkele formaliteit gehouden. Hij kan hem onmiddellijk in dienst nemen, onder dezelfde voorwaarden als de Belgische werknemers.

BİZİM MAHALLE

Belçika'nın Brüksel şehrindeki Schaerbeek Mahallesi, "Küçük Anadolu" adıyla da anılıyor. Sağlı sollu Türklere ait dükkânlarla dolu olan bu mahalle, bölgede yaşayan Türkler açısından da bir buluşma merkezi.

Dönerciler, kebapçılar, çaycılar, dükkânlardan yükselen Türkçe şarkılar, Türkçe mağaza tabelaları ve tıpkı Anadolu'daki gibi evlerinin önüne attıkları sandalyelerde sohbet edip laflayan komşular var burada.

“Gayrı Buralı Olduk...”

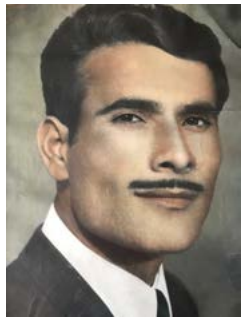

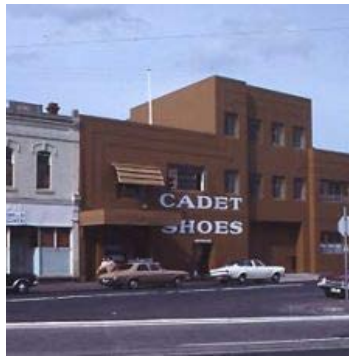

Bir teyp alarak, o dönemde pek çok kişinin yaptığı gibi seslerini kaydedip, kazançlarıyla birlikte memlekete gönderirler.

"Buralara boşu boşuna, keyfimizden gelmedik. Orada yoksul, geçinemez hâldeydik." Çorum'un Karacaveren köyünde doğup büyüyen **Ahmet Ateş,** Avustralya'ya geliş sebebini bu iki cümleyle özetliyor. "Amcaoğlumun daha önce bu ülkeye çalışmaya gelmesi, benim işlerimi de kolaylaştıracaktı."

O zamana kadar okuma yazması olmayan, sadece harfleri tanıyan eşi Hatice Ateş'in hızlı bir kurs sürecinden sonra İşçi Bulma Kurumundaki sınavdan geçerek Avustralya'ya gitme hakkı elde etmesinin ardından, gitmek için önlerinde bir engel kalmaz.

Avustralya'ya adım attıktan sonra şöyle dua eder Ahmet Ateş, "Ey Rabb'im! Bana öyle bir iş ver ki, evime gelmekte zorlanayım. Eğer böyle bir iş verirsen, ben de ihanet edersem, elimden geri al ya Rabbi!"

Amcaoğlunun çalıştığı otomotiv fabrikasında işe girer Ahmet Ateş ve duası kabul olmuş olmalı ki hiç durmadan, gece gündüz çalışır. "Bir süre döküm kısmında çalıştım. Sonra başka bir iş... Benim elim pratik. Döküm ölü gibi, yavaş yavaş ilerliyor. Benim işim hızlı olmalı, tez bitmeli. Sonra makinelere verdiler beni. Döküm de orada oluyordu, motor haline de orada getiriliyordu. Bir tek araba başka yerde monte ediliyordu. O işlerin yüzde doksanını öğrendim. Kendime bakıyordum, seviniyordum."

Eşi Hatice Ateş de hemen bir eldiven fabrikasında iş bulup çalışmaya başlar.

Ahmet Ateş, plaklardan gurbet türküleri dinleyerek hasretini bir nebze olsun dindirmenin çarelerini arar. Bir teyp alarak, o dönemde pek çok kişinin yaptığı gibi seslerini kaydedip, kazançlarıyla birlikte memlekete gönderirler.

Hatice Ateş, gurbette ilk Kurban Bayramı'nı nasıl karşıladıklarını şöyle anlatıyor. "Yeğenim eşime, 'Dayı elini öpeyim' dedi. Bayram gideli üç gün olmuş, Kurban Bayramı. Ben çok üzüldüm, ağladım."

Ramazanda oruçlarını hiç bırakmadan tuttuğunu söyleyen Hatice Hanım, eşi Ahmet Bey'le başlarda bocalasalar da zamanla Avustralya'ya tamamen alıştıklarını, artık "buralı" olduklarını vurguluyor.

"Ben 51 senedir burada, çok şükür tek bir komşumla tek bir arkadaşımla dahi hiçbir problem yaşamadım. Önce sıkıntılar oldu, her şey güllük gülistanlık değildi tabii ama ben güzel taraflarına bakıyorum hayatın. Gayrı buralı olduk. Burası da bizim memleketimiz. Mülk Allah'ın mülkü."

GURBETTE, YERİN 1100 METRE ALTINDA

"Bir arkadaşımız madende sıcaktan bayıldı. O an için çalışanların başında ben sorumluydum. Bir arkadaşla onu kaldırdık, trene koyduk, asansörün dibine getirdiğimizde kendine geldi serin havada... Yukarı çıkınca hastaneye gittik. Muayene ettikten sonra, 'Mahsus yapıyorsunuz' dediler ve bayılan arkadaşla ikimizi yeniden madene, çalışmaya gönderdiler."

Ali Çukurkaya, Konya'nın Derebucak ilçesinden. Askerden döndükten bir sene sonra, 1969 yılında babasının bulduğu borç parayla Fransa'ya turist olarak gider. Tabii, bir iş bulup çalışmak için. Bir aracıya 400 mark vererek bir metal fabrikasında işe girer. Burada dokuz ay çalıştıktan sonra maaşın azlığından dolayı Almanya'ya geçer. Herhangi bir mesleği olmadığı için de bir madende çalışmaya başlar.

"Almanya'da ben 14 sene ekseriyetle madende çalıştım. Maden işletmesi malum, yerin altında. Nasıl anlatayım... Burada konuşurken kolay geliyor da Almanya'da madencilik çok zor. Onu biz biliriz. 1100 metre yerin altına inerdik. Bir arkadaşımız madende sıcaktan bayıldı. O an için çalışanların başında ben sorumluydum. Bir arkadaşla onu kaldırdık, trene koyduk, asansörün dibine getirdiğimizde kendine geldi serin havada... Yukarı çıkınca hastaneye gittik. Muayene ettikten sonra, 'Mahsus yapıyorsunuz' dediler ve bayılan arkadaşla ikimizi yeniden madene, çalışmaya gönderdiler. İşin böyle de zorlukları vardı yani. Velhasıl öyle günlerimiz geçti."

Ali Çukurkaya'nın, Almanya'da çalışırken en çok zoruna giden ise bayramlarda memleketinden ayrı kalmak olmuş. "Gelecek ayın 15'i bayram deyip plan yapamazdık, patron izin vermezdi" diyor. Ancak hafta sonuna denk gelen bayram günlerini gönüllerince yaşayabilmişler. Bir süre sonra bu sorunun önüne geçmek için Dortmund'da Derebucaklılar Yardımlaşma Derneği adında bir dernek kurmuşlar. Hem haklarını daha güçlü şekilde savunmak hem de memleketteki yoksullara yardım etmek için.

Bu arada Ludwigshafen'da Diyanet İşlerine bağlı kurulan derneğe önce üye, sonra da başkan olmuş. Daha önce kiralık ve eski bir mekânda hizmet veren cami için daha iyi ve yeni bir yer bulup satın alınmasına öncülük etmiş. Şimdi kocaman bir külliye hâline gelen bu camide ibadetin yanı sıra çeşitli sosyal faaliyetler de yapılıyor.

İlerleyen yıllarda tansiyon rahatsızlığından dolayı yeraltından çıkıp mantolama işinde çalışmaya başlayan Ali Çukurkaya 2012'de emekli olmuş.

> "Kim ne derse desin, en zor işlerde biz çalıştık.. Sadece ben değil herkes bunu yaşadı yani bizim devreler, benim gibi yaşlılar. Bunu söylemem lazım."

Çukurkaya, emekli olduktan sonra orada duramayanlardan. Almanya'dan aldığı emekli maaşı geçim masraflarını karşılamaya yetmeyince baba ocağına geri dönmüş. "Burası oradan iyiymiş meğerse, biz bilememişiz. O zamanlar gençken gittik ama yaşlandıkça oralar artık bize dar gelmeye başladı. Döndük. Allah'a şükürler olsun. Böyle geçinip gidiyoruz."

Fotograf
Köln, Dom Katedrali

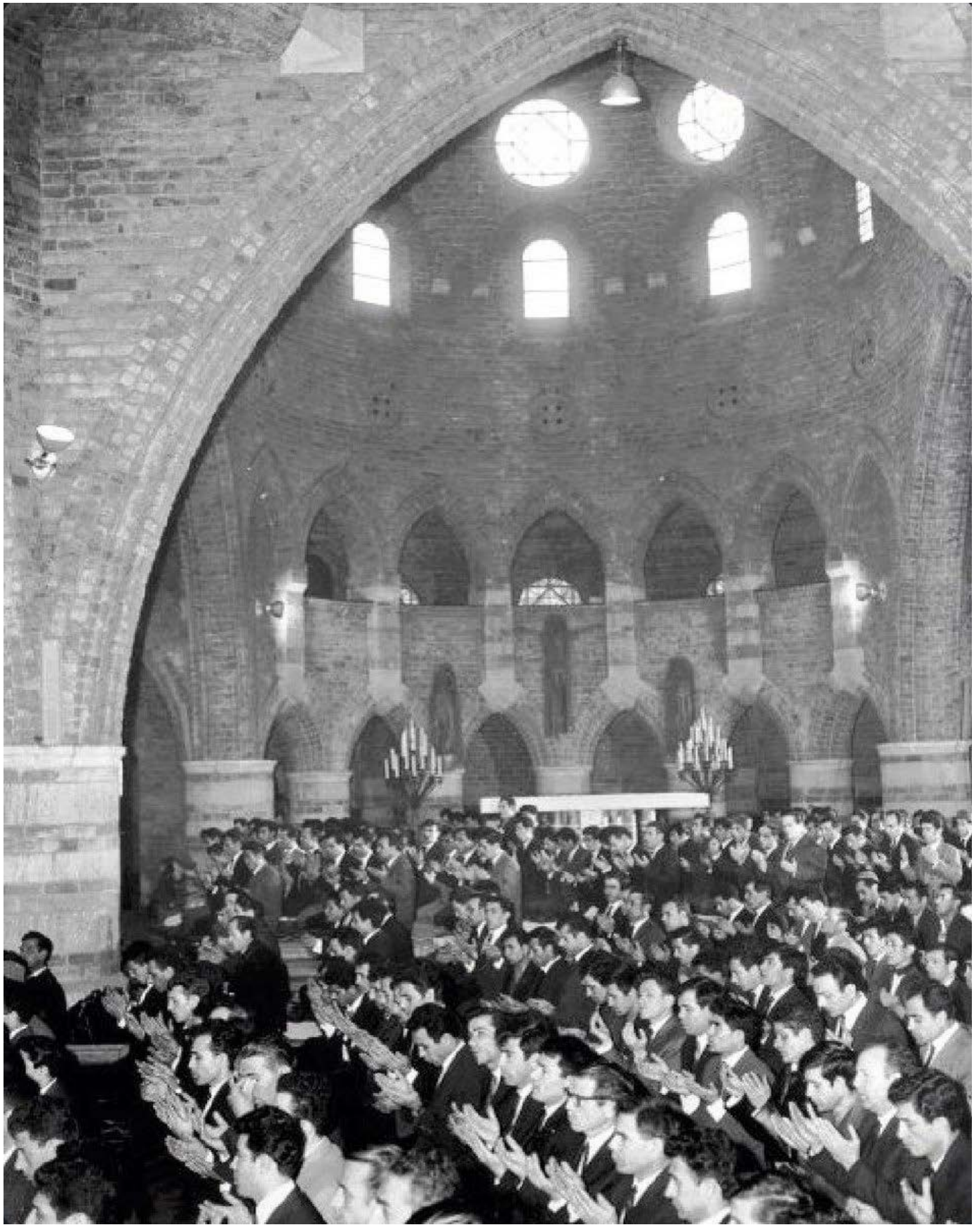

KÖLN KATEDRALİ'NDE BAYRAM COŞKUSU

Almanya'nın Köln şehrindeki gurbetçilerimiz 1965 Ramazanı'nda bayram namazı için yer arayışlarına başladılar. O zamanlar şehirde cami olmadığından, yetkililere başvurarak talepte bulundular. Talepleri olumlu karşılanan gurbetçiler 3 Şubat günü, bayram namazını Köln Katedrali'nde eda ettiler. Şehrin tarihî başkilisesinde kılınan bu unutulmaz bayram namazı Alman, Türk ve Avrupa basınında geniş yer buldu. Mahşeri kalabalığın kıldığı namaz ve sonrasındaki bayramlaşma, Alman kamuoyunda uzun süre tartışıldı.

“Sanki Dün Gelmişim, Yarın da Döneceğim...”

Asker Güneş’in babası, Viyana’daki Türk esnafın ilklerinden.

1976’da Avusturyalı bir ortakla açtıkları kasap dükkânının camına “Müslüman Fleisch” yazısını asarlar. Bundan sonra dükkân, kısa zamanda başta Türkler olmak üzere diğer Müslüman milletlerin akınına uğrar ve Viyana’da tam beş şube açarlar.

“Muhabbet ederken bir Avusturyalıyla nasıl Mevlana’yı, Ömer Hayyam’ı bilip konuşuyorsan, Beethoven’ı, Mozart’ı, Viyana Kuşatması’nı, II. Dünya Savaşı’nı da bileceksin.”

Babasının vefatından sonra Asker Güneş, İranlı bir halıcının yanında çalışmaya başlamış. İşi öğrendikten sonra da kendi dükkânını açmış. Daha çok Türk ve İran halıları sattığı dükkânını bugüne kadar binlerce Avusturyalı müşteri de ziyaret etmiş. Kaç yıldır bu işi yapıyorsunuz, diye soranlara şöyle cevap veriyor Asker Güneş: “İnsan sevdiği bir işten usanmaz. Sevdiği işi severek yapar. Kaç yıl yaptığını da bilmez. Yaptığınız işi seveceksiniz. Doktor, profesör, ne olursanız olun... Biz buraya hep çalışarak, tırnaklarımızla kazıya kazıya geldik. Cumartesi pazar günlerimizi hiç hesaplamadık, iş oldukça işin peşine koştuk. İş bizi koşturmadı biz işi koşturduk. Şans diye de bir şey var ama şansı da kendin yaratacaksın. Nasıl yaratacaksın? Çalışmakla... O gelir sizi bulur.”

“Benim huyumdur, hiçbir zaman halıyı satıp da orada işi bitirmem.” diyen Güneş, halıyı satarken önce halının motifini, düğümünü, değerini, dayanıklılığını anlattığını, bu esnada müşteriyle bir bağ oluşturduğunu belirtiyor. “Bu vesileyle müşteriyle bir dostluk kuruyorsun. Kahve içiyorsun. Muhabbet ederken bir Avusturyalıyla nasıl

Mevlana'yı, Ömer Hayyam'ı bilip konuşuyorsan, Beethoven'ı, Mozart'ı, Viyana Kuşatması'nı, II. Dünya Savaşı'nı da bileceksin. Adam Viyana'da yaşıyordu, daha Avusturya'nın başkenti olduğunu bilmiyordu. Tabii ilk jenerasyondan bahsediyorum. Maşallah ikinci jenerasyon, üçüncü jenerasyon çok çok iyi. Burada çalışan pek çok esnafımız, doktorumuz, öğretmenimiz var. Nereye gitsen karşına Türkler çıkıyor."

Avusturya'da dinini özgürce yaşadığını, lisanını özgürce konuşabildiğini söyleyen Güneş'e göre asıl mesele asimile olmak değil, birlikte yaşamayı başarmak...

"Kendi bölgelerinde gettolaşmış çok Türk var. Arkadaşının yanında ev almış ya da daire kiralamış. Bir gün bir Avusturyalıyla yemeğe gitmemiş, bir Avusturyalıyla ahbaplık etmemiş. Böyle olunca Avrupa'da yaşamak biraz zordur."

Güneş, yarım yüzyılı aşkın bir süredir Viyana'da olmasına rağmen sanki daha dün gelmiş gibi hissettiğini söyleyerek ekliyor: "Sanki dün gelmişim, yarın da döneceğim..."

NEŞET ERTAŞ

Neşet Ertaş

Hollanda Konseri,
1974, Almelo

“Uzadı sıladan bizim yolumuz
Eşe dosta malum olsun hâlimiz
Korkarım gurbette kalır ölümüz
Garibin derdine ağlar bulunmaz.”

“Gurbet herkesin içinde taş gibidir...”

Gurbet deyince, büyük usta halk ozanı Neşet Ertaş’a ayrı bir sayfa açmak gerekir. Zira gurbeti ilikleri-ne kadar yaşamış bir sanatçıdır o. “Gurbette olanların hiçbiri mutlu değil, ben mutluyum diyene rastlayamaz-sın. Neden? Gurbet herkesin içinde taş gibidir” der Bozkırın Tezenesi gurbeti tanımlarken.

Neşet Ertaş, sağlık sorunlarından ötürü 1978 yılında Almanya’ya gitmiş, yaklaşık 28 yılını Almanya’da geçirmek mecburiyetinde kalmış, memleket hasretini adeta ilmek ilmek yüreğine nakşetmiştir.

Avrupa’da yaşayan Türklerin göç ve entegrasyon süreçlerine yakından tanıklık etmiş, hemen her Avrupa şehrinde verdiği konserlerde vatan-daşlarımızla bir araya gelmiştir. Bu bakımdan ustanın o dönemde verdiği eserler daha bir dikkate değerdir.

Gurbeti hiç sevmemiştir ama bırakıp gidememiştir de. Tıpkı gurbeti birlikte paylaştığı yurttaşları gibi o da hep bir gün dönecek olmanın umudunu taşımıştır yüreğinde. Kesin dönüşünü sürekli ertelemesindeki en büyük nedenlerden biri, çocuklarının eğitim hayatını sürdürebilmek için çalışmak zorunda olmasıdır.

Bugün Türk Halk Müziğinin en büyük ozanlarından biri olarak kabul edilen Neşet Ertaş, türküleriyle âdeta kasıp kavurduğu dönemde bile hiçbir zaman mütevazılığını, kadirşinaslığını elden bırakmamıştır.

Almanya’da verdiği onlarca konserden birinde, usta her zamanki gibi dinleyicisine ve sanata olan saygısından ötürü ince, zarif ve şıktır. İlk eserini seslendirmeden önce şöyle takdim eder kendisini:

“Şimdi bu gara suratlı kim diye merak eden olur içinizden. Yıllarca radyolarınızda, plaklarınızda, kasetlerinizde isteyerek ya da istemeyerek dinlemek zorunda kalmış olduğunuz Neşet Ertaş dedikleri o gara suratlı benim efendim!”

Gurbet Ele Düştü

https://www.youtube.com/watch?v=o0q3tIBIKxQ

BU KEZ KADINLARIMIZ ALMANYA'NIN YOLUNU TUTAR

60'lı yılların sonunda Alman işverenler özellikle elektronik ve tekstil işleri için Türkiye'den kadın işçi talep etmeye başlar. Çünkü hem kadınlara daha az maaş verilmektedir hem de kadın parmakları ince işçilik için daha elverişlidir. Bu gelişme, Türk göçlerinde ilginç bir gelişmeye sebep olur. Artık bazı ailelerde gurbete gidenler kadınlar, geride kalanlar ise kocalar, babalar ve ağabeyler olur.

KADINLARIMIZ

Fotoğraflar:

Sol, Münih Tren İstasyonu'na henüz inmiş kadın işçiler, 1969

Sağ, DeTeWe Fabrikasında çalışan kadın işçiler, 1980, Berlin

Ekmek Kabuğu

"Ezan sesi duymuyorduk bir kere. Tabii yine namazını kılıyorsun. Hiç orucumu bırakmadım orada. Eşim de bırakmadı. Fabrikada mescit vardı. Türkler, öğlen paydosunda öğlen namazını kılalım diye yemeği çabuk çabuk yer, hemen mescide giderlerdi. Ustalar da diyorlardı ki, 'Türklerin işi çok iyi; ne güzel, hem jimnastik yapıyorlar hem ibadet ediyorlar.'"

"Şimdiki gibi bolluk yoktu, kıtlık vardı, fakirlik vardı." 40'lı yılların başında İnegöl'ün Karakadı köyünde doğan **Ayşe Alyüz**'ün çocukluk ve gençlik yıllarını özetleyen bu cümle, aslında onun neden Almanya yoluna çıktığını da açıklıyor bize.

Önce kocası gider Almanya'ya. İki yıl sonra, 1968'de de kendisi. Sudan çıkmış balık gibidir âdeta. Önüne çıkan ilk büyük engel, dil olur. Kocası sabahın köründe işe gidip akşam geç saatlere kadar çalıştığından, bazen evin gündelik alışverişini yapmak da ona kalır.

"Bir gün ekmek lazım oldu, çocuk da var yanımda. Evde ekmeği kırdım, kabuğunu götürdüm, bakkala gösterdim, 'Bundan alacağım' dedim."

Neyse ki oturdukları yerde Türkler de vardır; kısa sürede onlarla ahbaplık kurar, yavaş yavaş zaruri ihtiyaçlarını karşılayacak kadar Almanca öğrenir. Kocası demiryollarında işçi olan Ayşe Hanım da birkaç yıl sonra su saatleri üreten bir fabrikanın metal kısmında işe girer. Kısa zamanda ortama uyum sağlar, işi kapar. Yeter ki iş olsun...

Tabii her şey güllük gülistanlık değildir. "Ezan sesi duymuyorduk bir kere. Tabii yine namazını kılıyorsun. Hiç orucumu bırakmadım orada. Eşim de bırakmadı. Fabrikada mescit vardı. Türkler, öğlen paydosunda öğlen namazını kılalım diye yemeği çabuk çabuk yer, hemen mescide giderlerdi. Ustalar da diyorlardı ki, 'Türklerin işi çok iyi; ne güzel, hem jimnastik yapıyorlar hem ibadet ediyorlar.'"

İspanyol, İtalyan ve Yunan diğer işçiler günde en fazla bin parça üretirken, Ayşe Hanım bin beş yüz, ardından da iki bin parça üretir. Bu durum önce diğer işçilerin, sonra da ustabaşının dikkatini çeker. Bir gün bandın başında işe dalmış çalışırken omuzuna bir el dokunur; patronun eli. Ayşe Hanım'ın maaşı artık iki katına çıkmıştır. "Ben de hiç ihanet etmedim işime" diyor. Vaktinde gider, makinesini daima temiz tutar, çok çalışır. "Çok çalıştık, idare ettik. Bir göz odada oturduk.

Bir oda, bir mutfak. Çocuklarımız olunca Türkiye'ye yolladık üç beş kuruş daha fazla kazanalım diye. O zaman marktı Almanya'da para birimi. Çalış, çalış, çalış... Dokuz yüz, bin mark ancak alıyorduk. Birimizin maaşı kiraya, elektrik, su, yol parasına gidiyordu. Diğerimizinkini de biriktiriyorduk."

Öyle ki çoğu zaman yola para vermemek için sabah çok erken kalkarak yollara düşerler, en az yarım saat, kırk dakika yürüdükten sonra işyerlerine ulaşırlar.

Peki bunca çileyi niçin çekerler? Bir ev sahibi olabilmek için... Gurbette kazandıkları parayı, Ayşe Hanım'ın kayınpederi memleketteki evin inşaatına harcamaktadır. Her yıl bir defa memleketlerine izine geldiklerinde evlerinin tuğla tuğla, kat kat örüldüğünü gördükçe bütün bir yılın yorgunluğunu unuturlar.

Dokuz yıl böyle geçer. Nihayet başlarını sokacak bir ev inşa edip feraha çıktıktan sonra artık Ayşe Hanım için dönüş vakti gelmiştir. Fabrikadaki ustalar, Türkiye'ye dönmemesi için çok ısrar etseler de kabul etmez. Zira çocuklarının hasretine dayanamaz. Çocuklarını yanına aldırmak bir çözümdür ama kayınpederi de torunlarından ayrılmak istemez.

Şimdi Ayşe Hanım, çocukları ve torunlarına gurbet günlerini anlatıyor. Dokuz yıl boyunca fabrikada üretimine katkıda bulunduğu ve memleketine dönerken ustabaşının izniyle yanına aldığı, salonun vitrinini süsleyen su saatlerinin hatırası eşliğinde...

JOHN BERGER

"Göçmen işçinin kendi isteğiyle yaptığı şeyler, ne kendisinin ne de karşılaştığı kimselerin farkında olduğu tarihsel zorunluluklarla belirlenir. İşte bu yüzden, başkasının gördüğü bir düş gibidir kendi hayatı."

“Nasıl Oldu Yolum Düştü Kölüne?”

“Biz zamanında çok zorluklar çektik. Şimdiki gibi değildi burası. Hasretlik vardı. Bir mektup yazıyorduk, mektubun cevabı bazen bir aya bile zor geliyordu. O zaman telefon filan yoktu. Onun için bayağı sıkıntılar çektik. Esas gurbetlik o zaman vardı, şimdi gurbetlik yok.”

Birsen Atik, Samsun’dan Almanya’ya gelip Siemens fabrikasında çalışmaya başlayacağı esnada, kontratını imzalarken aklından şöyle geçiriyordu: “Seneye memlekete geri döneriz inşallah...”

Gurbetin ilk zamanlarında Atik’in en çok zorlandığı konuların başında yemek gelir. “Bilemiyorduk, ne alacağız diye böyle aval aval bakıyorduk. Her şeyde domuz varmış gibi geliyordu bize. Öyle çok zorluklar çektik. Bir tavuğu gördüğümüz zaman tavuk olduğunu biliyorduk, o kadar. Yoksa öteki etlerden anlamıyorduk hiç.”

“Ayda bir kere bir kamyon geliyordu kaldığımız lojmana. Türk yiyecekleri getiriyordu memleketten. Oradan sucuk ya da herhangi birşey alacağız diye sırada beklerdik.”

Yemek dışında gündeme gelen ikinci konu ise memleket hasreti. Yolda Türk’e benzeyen birini gördüklerinde arkadaşlarıyla hemen peşinden koşup “Nerelisin, nereden geldin, nerede çalışıyorsun?” diyerek hem yardım etmeye hem de vatan hasretini bir nebze olsun dindirmeye çalıştıklarını anlatıyor Atik.

Yüksel Özkasap’ın “Nasıl Oldu Yolum Düştü Kölüne?” türküsüyle “Kara Tren” türküsünü çok sevdiğini ve hâlen onlar çalarken ağladığını söylüyor. Almanya’ya ilk ayak bastığındaki duygularını hatırlattığı için...

“Biz zamanında çok zorluklar çektik. Şimdiki gibi değildi burası. Hasretlik vardı. Bir mektup yazıyorduk, mektubun cevabı bazen bir aya bile zor geliyordu. O zaman telefon filan yoktu. Onun için bayağı sıkıntılar çektik. Esas gurbetlik o zaman vardı, şimdi gurbetlik yok.”

Bazen fabrikada Türkiye'yi kötüleyen arkadaşlarıyla karşılaşan Birsen Atik, onlarla hep tartışır, ülkesini savunur, "Türkiye bizim ana vatanımız!" der.

Her yaz, yıllık izin dönemlerinde çoluk çocuk arabaya doluşup ana vatana, Türkiye'ye doğru yola çıkarlar. Almanya sınırında bekledikleri saatlere bile üzülür Atik. İzin zamanının bir dakikasını bile boşa harcamak istemez. Zira memleketine kavuşacak olmanın verdiği heyecanla dolup taşar. Üç gün süren uzun ve meşakkatli bir seyahatten sonra yol yorgunluğu nedir bilmez.

"Bulgaristan'da, sınırda bayrağımızı gördüğümüz zaman 'İyi ki geldik' diyorduk. O bayrak bize her şeyi anlatıyordu. Onun için her sene izine gittik biz. Bambaşka bir duygu. O tarif edilmiyor yani."

Birsen Atik, yılın çoğunu Kreuzberg'de yaşayan çocukları ve torunlarıyla geçirse de ara sıra Türkiye'deki kızını ziyarete geliyor. "Almanya'dayken Türkiye'yi, Türkiye'deyken Almanya'yı özlüyorum. İki arada bir derede gidiyoruz yani. Bu durum ne kadar sürer bilmiyorum. Ama Türkiye'mi, memleketimi çok seviyorum."

Kara Tren Gecikir
https://www.youtube.com/watch?v=VzHl60fhpvM

“Bir Zeytini Üçe Bölüp Yiyen Var...”

Halil Ballı, bir gün küçük çaplı bir olaya karışır. Tercüman kimseye karışmamasını, yoksa Türkiye’ye geri gönderileceğini söyler. Ballı, “Keşke geri gönderselerdi...” diyor. “Bir zeytini üçe bölüp yiyorduk orada.”

Halil Ballı, İstanbul’dan trenle Fransa’ya gitmek üzere yola çıktı. Sirkeci’ye geldiğinde trenin hareket gününe bir hafta olduğunu öğrendi. Önce bir otele yerleşti. Sonra da Çemberlitaş’ta avukatlık yapan bir akrabasını ziyarete gitti. Akrabası, evini ailesini bırakıp da Fransa’ya gitmesini tasvip etmedi. Hatta ona sermaye verip bir bakkal dükkânı açmasını dahi teklif etti. Ancak Ballı, bir kere yola çıkmıştı. En azından gitmek, denemek, yapamazsa geri dönmek niyetindeydi. Kararlılığını gören akrabası, “Madem gidiyorsun,” dedi, “şu üç şeyden uzak duracaksın: Kadınlardan, içkiden ve kumardan.”

Sirkeci’den trene binip üç gün sonra, 1973 yılının Ocak ayının 19. gününde Paris’e varır. Çalışacakları inşaat alanının yakınında, kalacakları yere gelirler. Kırk kişinin bir arada yatıp bir arada yemek yediği bir yerdir burası.

Bir gün arkadaşlarıyla yumurta almak için markete girerler. Ararlar, tararlar bir türlü yumurtaların yerini bulamazlar. Henüz dilini bilmedikleri bu ülkede ne yapacaklarını bilemezken Kayserili arkadaşının aklına tavuk sesi çıkarmak gelir. Birden “Gıt gıt gıdaak!” diye bağırmaya başlar. Görevli durumu anlayıp hemen yumurtaların olduğu yeri gösterir.

İlk günlerin zorlukları bununla bitmez. Kaldıkları yer çok kalabalıktır. Tercümandan, kendilerine daha iyi bir yer verilmesi için aracılık etmesini isterler. Bir hafta sonra iki kişinin bir arada kaldığı odalara kavuşurlar.

Bir gün küçük çaplı bir olaya karışır. Tercüman kimseye karışmamasını, yoksa Türkiye'ye geri gönderileceğini söyler. Ballı, "Keşke geri gönderselerdi..." diyor. "Bir zeytini üçe bölüp yiyorduk orada."

Şimdi Paris'in beş on kilometre uzağındaki bir mahallede inşa ettiği iki katlı müstakil evinde oğluyla birlikte yaşıyor Halil Ballı. Fransa'ya geldiği ilk zamanları hatırlayınca da Hilmi Şahballı'nın "Bir Zeytini Üçe Bölüp Yiyen Var" türküsünü mırıldanıyor.

Bir Zeytini Üçe Bölüp Yiyen Var

https://www.youtube.com/watch?v=LdpVUd2fpyo

HİLMİ ŞAHBALLI

“Benim Almanya’m Onlar...”

“Büyük bir otobüs geldi. Herkes el sallıyor, vedalaşıyor, ağlıyor. Kendi kendime dedim ki, acaba ben de böyle bir an yaşayacak mıyım, Almanya’ya gidebilecek miyim...”

Ahmet Dutkun ve **Hatice Dutkun,** her şeyi birlikte yaşamış, her şeye hep birlikte göğüs germiş, birbirlerini hep sevmiş, birbirlerine hep tutkun kalmış bir çift. Üstelik tüm zorluklara, yokluklara, üzüntülere, mücadelelere, hayal kırıklıklarına rağmen... Ahmet Dutkun, 1947 Yeşilova doğumlu. Çocukluğu yoksulluk içinde geçmiş. “Sekiz kardeştik, yiyecek içeceğimiz yoktu. Ayağımızda ayakkabı, evimizde soba yoktu. Köy odalarında kar yağdığında soba olurdu. Sobanın boşaltılan küllüğü azıcık sıcak olurdu. Evden çıkınca ayakkabımız olmadığı için küllüğün birine gider ayaklarımızı ısıtır, sonra diğer küllüğe gider, orada ısıtırdık. Oradan da köy odasına gider, öyle vakit geçirirdik. Hiçbir şey yoktu. Ama sadece biz değil, 59-60 yıllarında herkes öyleydi. Beş yıl ilkokulda okudum. Defter kalem bulamazdık. Zengin çocuklarının defteri olurdu. Üç ondan beş ondan sayfa alır, kendime defter yapardım.”

“Eşimle de çocukluğumuzdan tanışırdık, birbirimize küçük yaşta âşık olduk. Mektuplaşırdık. Sonra yaş gelince kız istemek için gittik, o zamanın parasıyla sekiz bin lira başlık parası istediler. O zaman çok para sekiz bin lira! Hanıma dedim ki; gel birlikte kaçalım. Ama hanım kabul etmedi. Siz paradan kaçıyorsunuz, o parayı vereceksiniz dedi. Tabii parayı verdik, kızı aldık, nişanlandık. Sonra da evlendik.”

Hatice Dutkun ise 1950 doğumlu. O günleri şöyle anlatıyor: “Biz Ahmet’le harman komşusuyduk. Ben ona göre daha rahat büyüdüm. Yediğimiz önümüzde, yemediğimiz arkamızdaydı. Her şeyimiz vardı. Okulda benden iyi giyinen yoktu. Babam ileri görüşlü bir adamdı. Giydirir, gezdirirdi.”

Hatice Dutkun gidiş hikâyesini ise şöyle anlatıyor: "Biz 1980 yılında Almanya'ya gittik. Öncesinde Ahmet gemide çalışıyordu. Her seferinde bir yatırım yapıyor; bir gelişinde traktör alıyor, bir gelişinde arkasındaki pulluğu alıyordu. Yirmi dönüm tarlamız vardı. Zengin olduk biz, çok zengin olduk. Ben de onu istemiyordum. Kayınbabamlarda vardı o telaş. Ben istemiyordum. Ahmet dedi ki, 'Karaya geçeyim, sizi de getireyim.' Artık zengin olduk ya, döneceğiz. Karaya geçti, işçi oldu, bana davetiye gönderdi. 'Büyük oğlum Kılıçaslan'ı bırak, iki küçüğü getir, bir yıl gezelim, sonra dönüş yapalım' dedi. 'Kılıçaslan kalırsa ben gelmem, onu da getireceğim' dedim.

"80 yılında hepimiz geldik, iki odaya girdik. O zaman ev darlığı vardı. Fabrikada patronu, 'Hanımın gelsin, temizlik yapsın, üç çocuğunuz var' demiş. Orada beş yıl çalıştım, işçilik hakkımı aldım. Dokuz yıl daha çalıştım. Sonra biz fabrika açtık. Çok büyük bir export dükkânımız vardı. Kimsede yoktu bizimki gibi. Hep çalıştık. Düğünlere hep en son biz giderdik. Yenilmiş içilmiş, düğün bitecek, biz giderdik. İş var, dükkân kapanacak, işyeri kapanacak da ancak öyle gideceğiz."

"Kılıçarslan'ım evlendiğinde düğününe Neşat Ertaş'ı getirdik. Kızım evlendiğinde düğününe Bedia Akartürk'ü getirdik. Davetiyelerimize not yazmıştık 'Sanatçımız Neşet Ertaş, Bedia Akartürk katılacaktır' diye. Bedia Akartürk geldiğinde bin kişilik bir spor salonu doluydu. Kılıçaslan'ınkinde de öyle. Neşet Ertaş da coşturdu. Öyle güzel şeyler yaşadık. Çalıştık ama mutlu yaşadık. Kavgamız dövüşümüz yoktu. Çalıştık da ekmek su derdimiz olmadı. Fabrikatör olduk ya kendi kendimize, öyle havalarımız olması lâzım, olmadı."

Ahmet Bey anlatıyor:

"Almanya beni şöyle cezbetti. Ben ziraat okulu mezunuyum. İstersem memur oluyorum, gümrükçü oluyorum. Köye bir geldi Almancılar, başında fötr, kolunda teyp. Köyün içinde böyle dolaşıyorlar. Oğlum Ahmet, sen burada memurluğu falan boşver dedim kendime. Almanya'yı taktım kafama bir kere."

"Almanya'dan önce Avustralya'ya gitmek için kayıt yaptırmıştık hanımla. Biraz İngilizce biliyordum. Bizi kabul ettiler ama 'Kalacak mısınız yoksa dönecek misiniz?' diye sordular. 'Para kazanıp döneceğim' deyince bizi almadılar. Bu süre zarfında kahvehane işlettim. İsviçre'de bir arkadaşıma mektup yazdım. 'Hemen gel' deyince İsviçre'ye turist olarak geldim. Turistim ama geleni gönderiyorlar, kolay değil öyle. Gümrüğe girdik. Orada çalışan karı koca vardı. Bir ağıt yaptım. 'Perişanım, yardım edin yoksa kendimi öldürürüm' dedim. Elden ödünç altın aldık, halıyı rehin bıraktım falan. Gümrükten geçmeme yardım ettiler. Öldülerse nur içinde yatsınlar...

Gümrükten geçtikten sonra arkadaşın yanına geldim. Bir hafta içinde beni hayvancılık işine koydu. Bizim Hasandağı gibi bir dağ, dağın bağrında bir çiftlik... On ay boyunca sabah 6 gece 10 orada çalıştım. Etrafta hiçbir şey yok. Adamlar beni çok sevdiler ama ben Almanya'ya gitmek istiyorum, haber alıyorum gemilere işçi alınıyor diye. Sonunda ormanların içinden yürüyerek Almanya'ya geçtim. Trene binip Hamburg'a geldim. Oradan da Bremen'e. Orada iki-üç ay polisten kaçtık. Birisine dört bin mark para verdik. Bizi bir gemiye alıp gemi cüzdanı verdiler. Orada otuz altı ay çalışınca karaya geçebiliyorsun. Gemi balık gemisi, on beş-yirmi kişi tayfa olarak İzlanda'ya balık tutmaya gittik. Uzun bir süre farklı gemilerde çalıştıktan sonra Almanya'da işçi olarak çalışmaya başladım."

Hatice Hanım, Almanya'daki ilk yıllarını biraz heyecanla, biraz şaşkınlıkla anlatıyor: "Gelirken çocukların giysilerini dağıttım çevredekilere. Almanya'ya geliyoruz ya! Buraya geldik, beş yıl o dağıttığımı bulamadım. Fabrikanın en üst katında iki göz odaya girmiştik. Tuvalet dışarıda, banyo yok, dil bilmiyorsun... Tanıdığımız biri, yedi-sekiz yıl boyunca köpek mamasını et diye yemiş. Hani dil bilmiyor ya, okumayı da bilmiyor. O zamanlar Türk bakkalı pazarı yoktu. Ben zamanla dili öğrendim. Çalıştığım yerde en iyi olmaya çalıştım. Ehliyet aldım, çocuklarımı anaokuluna götürdüm. Bana çok faydası oldu."

Ahmet Bey devam ediyor: "Solingen'den aldığım çatal bıçak kaşık setlerini çantayla satmaya başladım. Pazarlar yeni kuruluyordu o zamanlar. Çantayla gittim otuz liralık sattım, sonraki pazar elli liralık sattım. Bavulla gittim, yüz liralık sattım. Türklere bitpazarını ben öğrettim. Ehliyet aldım, araba aldım, elime de mikrofonu alıp pazarlarda satış yaptım. Çok para kazandım, belki bir minibüs dolusu para... Bıçak fabrikası kurdum, export dükkânı açtım. Almanya'nın en büyük export satıcısıydım. Bir fabrikayla anlaşmam vardı, bıçağı Almanlardan alıyordum. Doğu Almanya açılınca artık bıçak vermedi, ben de kalıp alıp kendim mal bastırdım. Sonra robotlu makinelerden aldım. Almanlar saatte beş bin çıkarıyorsa ben on bin bıçak çıkardım. Bir sene boyunca Solingen'de en çok bıçak basan kişiydim. Sonra Almanlar da aldı o makinelerden."

"Ben sabah altıda kalkar, işçiler gelmeden makineleri çalıştırırım. Makine çalışacak ki işçiler geldiğinde hazır olsun, hemen başlasınlar. İşçilerle oturup tabldot yediğimde sanki Hilton'da yemek yemiş gibi olurum. Çok severim."

Hatice Hanım alıyor sözü: "Türkiye'deyken bir gün Yeşilova'dan Aksaray'a çocuğu hastaneye götürmüştüm. Eltim de vardı yanımda, çocuğu muayene ettirdik Yeşilova'ya döneceğiz. O sırada büyük bir otobüs geldi. Herkes el sallıyor, vedalaşıyor, ağlıyor. Kendi kendime dedim ki, acaba ben de böyle bir an yaşayacak mıyım? Almanya'ya gidebilecek miyim... Sonra vedalaştık da, uçağa da bindik... Köyümü çok seviyorum, komşularımı çok seviyorum. Onları hiç unutmuyorum. Artık onlar benim Almanya'm. Burada da iyi şeyler yaşadık ama hep birlikte oturup bir kahvaltı yapmadık, akşam yemeği yemedik. Belki üç kez sofra hazırlamışızdır. Bir biri gelip yiyor, bir diğeri gelip yiyor. Paralı müşteriler geldiğinde yorgunluğumuzu unuttuk. Koşturduk, hep koşturduk. Eşime destek oldum her zaman. Gelinim de oğluma destek oldu. Hiç kavgamız olmadı kızımla da oğlumla da gelinimle de. Allah razı olsun, bize öyle sıkıntılar hiç yaşatmadılar. Hep emek vardı, çok büyük emek...

Elli beş yıldır eşimle aynı yastığa baş koyuyoruz ama hiç hevesimi alamadım. Ben kavgacıyımdır biraz, ben kavga ederim, o da hiç kale almaz. Çok zoruma gider. Keşke kale alsa da karşılıklı kavga etsek..."

Ahmet Bey son olarak, "Dünyada tek bir şey eksik kaldı, askere gittiğimde muradıma eremediğim o zaman sadece" diyor ve sözlerini şöyle tamamlıyor:

"Onun dışında her şeyi yaşadım, hevesimi aldım. Elli beş yıldır da Hatice Hanım'la evliyim. Gurur duyuyorum ve kendisine 'I love you' diyorum!"

ALMANYA TRENİ KALKIYOR GARDAN...

"Almanya Treni kalkıyor gardan,
Gönül ister mi hiç ayrılmak yârdan"

Böyle başlıyordu Ferdi Tayfur'un "Almanya Treni" şarkısı. Çok dinlenen sanatçıların başında geliyordu o dönem Ferdi Tayfur. Bu yüzden Avrupa'nın birçok şehrinde verdiği konserlerle büyük bir ilgiye mazhar oluyordu. 1980 yılında Almanya'da verdiği konser de unutulmazlar arasındaydı. Etkisi bugün bile süren, hafızalardan silinmeyen bu konserin, hâlen yüz binlerce kez izlenen, güncel etkileşimler alan, yüksek kaliteli kayıtları, popüler bir video platformunda yer alıyor.

FERDİ TAYFUR

Almanya Treni

https://open.spotify.com/track/55cr1m9mJVDK9dVFjdEKWU?si=8b363cf5026742e7&nd=1

FERDİ
TAYFUR
1978

“Acaba?”

Bunca insan ne için kuyruğa girmiş olabilir? Bunun, yurt dışına işçi olarak gitmek isteyenlerin başvuru sırası olduğunu öğrenince arkadaşının, “Madem işi bıraktın, hadi git, sen de yazıl” tavsiyesine uyarak kuyruğun en sonuna takılır. Kasaplık işindeki ustalığını da belgeleyince, kısa süre sonra kendini Hollanda Hoorn’da bir et fabrikasında işçi olarak bulur.

Hasan Hüseyin Şenol, çalıştığı kasap dükkânında patronun oğluyla münakaşa edip işten ayrılmasaydı, belki de Hollanda’ya gitmeyi aklının ucundan bile geçirmeyecekti.

Şenol, bir arkadaşının dükkânına kafa dağıtmaya gittiğinde, caddenin karşısındaki kalabalığı görünce şaşırıp bir anlam veremez. Bunca insan ne için kuyruğa girmiş olabilir? Bunun, yurt dışına işçi olarak gitmek isteyenlerin başvuru sırası olduğunu öğrenince arkadaşının, “Madem işi bıraktın, hadi git, sen de yazıl” tavsiyesine uyarak kuyruğun en sonuna takılır.

Bir mesleğinin olması, başvuru sırasında işini oldukça kolaylaştırır. Kasaplık işindeki ustalığını da belgeleyince, kısa süre sonra kendini Hollanda Hoorn’da bir et fabrikasında işçi olarak bulur.

“Bize hazır, yani kesilmiş butlar, kollar geliyor, biz onları kemiksiz yapıyorduk. Masada altı kişi çalışıyorduk. İki Hollandalı, dört Türk.”

İki sene çalıştıktan sonra artık memleketine dönmeye karar verir. Patronu nedenini öğrenmek istediğinde Şenol eşiyle çocuğunun memlekette kaldığını, onların hasretine dayanamadığını ve Türkiye’de bir iş kuracağını söyler. Patronun, “Ailen gelse burada kalır mısın?” sorusuna “Evet” der. Kısa bir süre sonra patron, yanına çağırdığı çalışkan işçisine, fabrikanın yanındaki evi satın aldığını, kendisine kiralayacağını ve ailesini hemen Hollanda’ya getirebileceğini müjdeler.

Sekiz sene burada çalıştıktan sonra bir metal fabrikasında işe girip burada da üç sene çalışır. Artık niyeti, temelli Türkiye'ye dönmektir. O sıralarda ev bulmak için kendisinden yardım isteyen arkadaşına tercümanlık yapmak üzere emlakçıya gider. Kasap olduğunu öğrenen emlakçı, elinde hazır satılık bir kasap dükkânı olduğunu söyleyince önce tereddüt eder. Sonra Hollandalı bir arkadaşının desteğiyle borç harç dükkânı satın alır.

İlk sene işleri iyi gitmez ama tesadüfler henüz peşini bırakmamıştır. Kapıya kilit vurup yeniden memlekete dönmeyi düşünmeye başlar. Ta ki bir gün yaşlı bir çift dükkâna adım atana kadar...

Yaşlı çift, alışveriş sırasında Hasan Hüseyin Şenol'a, eğer kasap tezgâhını sadece Türklere değil Hollandalılara da hitap edecek şekilde düzenlerse ve gazeteye reklam verirse işlerinin artacağı tavsiyesinde bulunur.

Şenol, önce vitrini büyütüp yeniden şekillendirir, sonra haftanın belli günlerinde gazeteye reklam verir. Kısa sürede de karşılığını alır. 40 senedir işlettiği kasap dükkânının başında şimdi oğlu var.

Türkiye'yi özlediği zaman bazen kendi kendine sorar: "Niye geldim buraya? Acaba orada kalsaydım daha mı iyi olurdu?"

“Weihnacht ve Yaprak Sarması...”

“Öğretmenlik, mesleğim olduğu için kendimi biraz daha rahat hissettim ve entelektüel bir ortamda çalıştığım için de çok zorluk çekmedim. Okulda beraber çalıştığımız Alman öğretmenler bana çok yardım etti.”

Hüseyin Şan, İvriz Öğretmen Okulundan 1962 yılında mezun olduktan sonra 7 sene boyunca Türkiye’nin çeşitli okullarında öğretmenlik yapar. Ağabeyinin kardeş isteği yapması neticesinde Almanya’ya işçi olarak gider. Bavyera eyaletinin Hof şehrine yakın bir köyde tekstil işçisi olarak bir fabrikada çalışmaya başlar.

“Almanya’ya ilk gittiğimde hissettiğim şuydu, biz Türkiye’de hiçbir şey görmemişiz. Almanya Türkiye’ye göre bambaşka bir ülke. Türkiye’de o zaman köylerde bir eski püskü otobüs vardı, o otobüsler şehre gider gelirdi. Almanya’ya vardığımda orada küçük-büyük şehirlerde, köylerde, herkesin altında bir araba gördüm. Bu benim dikkatimi çekti. Almanya gelişmiş bir ülkeydi ve herkesin arabası vardı.”

Hüseyin Şan’ın bir öğretmen olarak fabrikadaki işe alışması biraz zaman alır. Ancak işinin hafif olması, kısa sürede sıkıntıları aşmasını sağlar. O günlere dair şunları anlatıyor: “Sadece kumaş kurutuyordum bir makinede tek başıma. Onu öğrenmem birkaç ay sürdü. Makine nasıl kullanılır, arıza yapınca nasıl tamir edilir öğreninceye kadar biraz sıkıntı çektim.”

Bir gün Köln’de Türkçe yayın yapan radyoda, Berlin’de Türk çocuklarını okutmak üzere diplomalı öğretmen arandığını duyar. Çalıştığı fabrikadan ayrılarak hemen otobüsle Berlin’e gelir. Evraklarını verip öğretmen olmak için müracaat eder ama mülakatta Almancasının yetersiz olduğu gerekçesiyle işe alınmaz. Ancak isterse kurum tarafından Almanca kursuna gönderilebileceği ve kursu başarıyla tamamlarsa öğretmen olabileceği söylenince hiç tereddüt etmeden bu teklifi kabul eder.

Dokuz ay boyunca her gün Goethe Enstitüsünde Almanca dersi alır. Kursu tamamladıktan sonra Berlin'de bir okulda Türkçe öğretmeni olarak göreve başlar. "Öğretmenlik, mesleğim olduğu için kendimi biraz daha rahat hissettim ve entelektüel bir ortamda çalıştığım için de çok zorluk çekmedim. Okulda beraber çalıştığımız Alman öğretmenler bana çok yardım etti."

Okul müdürü, okulda öğrencilere ve idareye kendini çabucak sevdiren Hüseyin Şan'dan, Türk öğrencilerden bir koro, sonra da folklor ekibi kurmasını ister.

"Müdür bize gerekli malzemeleri ve kıyafetleri temin etti. Folklor ekibimle Almanların bayramlarında oyunlar oynayıp Türkçe şarkılar, türküler söylüyorduk. Almanlar da çok beğeniyordu. Sonra ben saz, darbuka gibi aletleri çalmayı bilen öğrencilerimle bir müzik grubu kurdum. Kendim de mandolin çalıyordum. Her gösteriden sonra müdür başta olmak üzere öğretmen arkadaşlar beni tebrik ediyor, 'Herr Şan, bu şekilde devam et' diyorlardı."

Almanların "Weihnacht" gecelerine de katılan Şan, her öğretmenin bir yiyecek getirdiği eğlencelere, her yıl bir tencere yaprak sarmasıyla katılıyordu. "Almanlar yaprak sarmasına bayılıyor, bana 'Bu kadar şeyi nasıl elle sardınız!' diye takılıyorlardı."

70'li yılların sonunda Türkiye'deki bazı iç karışıklıklar nedeniyle ilk giden birinci kuşak aileler çocuklarını yanlarına aldırmaya başladıklarında, o çocukların uyum süreçleri için gayret eden öğretmenlerden biri de Hüseyin Şan olacaktı.

GURBETLİĞİN İLK DURAĞI: MÜNİH TREN GARI

Türkiye ile Federal Almanya arasında imzalanan İşgücü Değişim Anlaşması kapsamında gurbetçilerimizi taşıyan ilk tren 1961 yılında Sirkeci'den kalkar ve Münih'e varır. Münih Garı, gurbetin başlangıcı ve Türk diasporasının ilk tohumudur aslında. Akıllara vatan hasretiyle, ayrılıklarla, gözyaşıyla, acılarla; aynı zamanda iş imkânlarıyla, mutlulukla, sevinçle, maddi manevi refahla kazınan "gurbet" kavramı burada doğmuş, Sirkeci'den kalkan ilk gurbet trenine binen gurbetçilerimiz, üç günlük uzun bir yolculuğun ardından bilinmezlikle dolu yeni hayatlarına burada adım atmışlardır.

Fotoğraflar:

Sol, Münih Tren İstasyonu 11. Peron

Sağ, Münih Tren İstasyonu'nda misafir işçiler

“Ben Şimdi Almanya’ya mı Geldim!”

“Uçaktan indim. Kalacağımız yere gittik. İçeri girdim ki bir oda, bir tane çekyat, bir tane taş soba. İki metre kadar var. Acaba diyorum, bu buzdolabı mı? Bakıyorum buzdolabı değil. Beyim dedi ki ‘taş soba.’ Nereden bileyim, böylesini hiç görmedim ki... Sonra banyo yok. Leğende banyo yapılıyor. Lavabo da bir kat aşağıda. Dört aile kullanacağız. Buraya gelince dedim ki, ben şimdi Almanya’ya mı geldim!”

İfaget Kılıç, eşiyle birlikte 1973’te adım atar Almanya’ya. İlk şoku kalacakları eve geldiğinde yaşar. “Uçaktan indim. Kalacağımız yere gittik. İçeri girdim ki bir oda, bir tane çekyat, bir tane taş soba. İki metre kadar var. Acaba diyorum, bu buzdolabı mı? Bakıyorum buzdolabı değil. Beyim dedi ki ‘taş soba.’ Nereden bileyim, böylesini hiç görmedim ki... Sonra banyo yok. Leğende banyo yapılıyor. Lavabo da bir kat aşağıda. Dört aile kullanacağız. Buraya gelince dedim ki, ben şimdi Almanya’ya mı geldim! Keşke İstanbul’da kalsaydım. Benim evim buradan daha güzeldi. Bu ilk şoku hiç unutmam. Eşim de hep anlatır gülerek...”

Eşi mühendis olan İfaget Kılıç Almanya’da çalışmaz ancak dört çocuğunu burada büyütür. Almanya’da çocuk yetiştirmenin hem kolay hem zor olduğunu söylerken, kendi tecrübesinden yola çıkarak süreci şöyle anlatıyor.

“Anne baba geldi buraya, işe gittiler. Çalışmak ayıp değil. Güzel bir şey. Türkiye’de de hanımlar çalışıyor. Ama ne oluyor? Çocuklar küçük olunca yuvaya verip işe gittiler. Çocukları yuvadan geldi, kapının önünde mecburen; anne baba işte. Çocuklar ne yaptı? O komşuya gitti, bu komşuya gitti, parka gitti. Ama benim beyim beni çalıştırmadı. Çocuklarım okuldan gelip de kapıyı vurdukları zaman ben evde oldum. Hafta sonları babaları camiye götürdü onları. Arada kendisi evde okuturdu. Üstlerine düşersen, küçüklüklerinden itibaren bir şeyler verirsen hiçbir şey olmaz çocuklara.”

Başlarda tek başına pek dışarı çıkmayan Kılıç, hafta sonları eşiyle birlikte küçük geziler yapar. Almanya'ya alışması elbette biraz zaman alacaktır, özellikle de söz konusu yeme içme alışkanlıkları olunca, işler daha da karışır.

"Ben geldiğim zaman bir Türk bakkalı vardı. Türkiye'deki gibi ekmek hiç yoktu. Siyah ekmekler vardı. Beyim sabahleyin tembihlerdi oraya, bize bir tane ekmek ayırırlardı. Ama o siyah ekmeği de yiyemiyorduk. Bir gün bir arkadaşla gitmiştik bakkala, bana unları işaret etti. Unu alıp eve geldim. Kendim hamur yapıp fırına attım. Öyle uzun bir süre kendi ekmeğimi evde kendim yaptım. Sonra çevremizdeki diğer Türkler de böyle yapmaya başladılar."

Kılıç çifti Almanya'ya gittikten sonra çalışıp didinerek hedeflerine ulaşmışlardı. Buna rağmen İfaget Kılıç bazen "Keşke gelmeseydik..." diye düşündüğünü, eşinin mühendis olarak nerede olsa çalışıp para kazanabileceğini belirtiyor. "Ayıptır söylemesi," diyor, "ev de yaptık, apartman da yaptık, arabanın da en iyisini aldık ama yine de Türkiye'ye geri dönemedik."

Türkiye'ye geldiğinde en fazla üç ay kalan Kılıç, üç ay sonra Almanya'yı özlüyor. "İkinci vatan" demeye dili varmasa da, "Alıştık..." diyor.

“Bisküvi, Belçika ve Radyodan Sesler...”

“Eski bir radyomuz vardı. Annemin o radyoyu akşama kadar karıştırıp Türk müziği bulmaya çalıştığını hatırlıyorum. Türkiye hasretini böyle gidermeye çalışırdık.”

Levent Helelespe, 1974 yılında Hollanda, Hoorn’a geldiğinde sekiz yaşındadır. Başka bir ülkede olduğunu; misafir olarak bulunduğu bir Hollandalının evinde, ev sahibinin herkese birer tane bisküvi ikram edip kutunun kapağını kapatmasıyla fark eder.

“Babam kasaptı. Şahin Ağa derlerdi. Hollanda’ya gelmeden önce iki üç ülkede daha çalışmış. Aslında amacı Avusturya’ya gitmekmiş ama vazgeçip Almanya’ya gitmiş, sonra Belçika’ya geçmiş. Sonunda Hollanda’ya gelip çalışmaya başlamasının ardından, memleketten bizi de getirtmiş yanına.”

Helelespe okula, Türkiye’de kaldığı yerden, yani ikinci sınıftan devam eder. O günlerden hatırladığı net bir sahne var; “Eski bir radyomuz vardı. Annemin o radyoyu akşama kadar karıştırıp Türk müziği bulmaya çalıştığını hatırlıyorum. Türkiye hasretini böyle gidermeye çalışırdık. O radyonun başında çok güzel zamanlarımız geçti.”

Levent Helelespe, çok merak eden olduğunu söyleyerek, ilginç soyadının hikâyesini de paylaşıyor. “Benim dedem Arnavut. Birinci Dünya Harbi’nde Anadolu’ya geldiğinde Türkçe konuşamıyormuş. Sana bir mühür yaptıralım, demişler. Dedem mührü yapan ustaya ‘Sereserpe’ demiş ama usta bunu ‘Helelespe’ anlamış. Artık kabahat dedemde mi mührü yapan usta da mı bilemeyeceğim ama o günden sonra bizim soyadımız Helelespe olmuş.”

Levent Helelespe, liseden sonra okumak istemez ve fabrikada işe girip çalışmaya başlar. Evlenip üç de çocuk sahibi olunca evin yükü daha da artar. Artık hafta sonları da çalışması gerektiğinden, bir restoranda işe girer.

Bu yoğun çalışma temposu onun, yardıma ihtiyacı olan insanların imdadına koşmasını engellemez. Türklere destek olmak üzere kurulan cemiyetin başkanlığını yapar. Cemiyette çocukların ve gençlerin okulda başarılı olmaları için iyi derecede bilmeleri gereken Hollandaca ve matematik kurslarının verilmesini sağlar. Bu, Türk gençlerinin okul başarılarının artması demektir.

Gelen bir teklife “Evet” diyerek siyasete de girer, belediye meclisine seçilir. Burada da Türklerin haklarını savunarak, iyi bir gelecek için imkânları artırmanın yollarını arar. Artık, haksızlığa uğrayan ya da bir konuda yardıma ihtiyacı olan Türkler önce onun kapısını çalar.

“Ben Türkiye’den geldiğimizde 8 yaşımda olduğum için arkadaşlarım falan hep burada ama Türkiye özlemi var tabii. Bayramlar, ramazanlar, yemekler burnumda tütüyor. Babam 49 yaşında döndü memlekete. Gelip gidiyordu, sonra bir gitti, bir daha da dönmek istemedi” diyen Levent Helelespe de yakında Türkiye’ye temelli dönmeyi düşünüyor.

İSVEÇ'E GÖÇ...

İlk olarak 1965 yılında başlıyor işçi göçü İsveç'e. Diğer göç hikâyeleri gibi İsveç'e giden vatandaşlarımız için de bu yolculuk oldukça meşakkatli geçiyor. Aradan geçen yaklaşık 58 yılın ardından bugün İsveç'te yaşayan vatandaşlarımızın sayısı 100 bini geçmiş durumda. Türkler ağırlıklı olarak Stockholm, Göteborg ve Malmö'de yaşıyorlar.

“Bizim Neşet’in Türküleri...”

“İlk girdiğinde biraz heyecan oluyor” diyen Kaymaz’a göre, insan zamanla yerin yedi kat altında çalışmaya da alışır. Hemşehrileriyle sohbet edip şakalaşarak bu ağır işi kolaylaştırmaya çalışırlar. Tabii bir de Anadolu türküleri söyleyerek. Özellikle de “Bizim Kırşehir’den Neşet’in türkülerini mırıldanırdık” diyor Mehmet Ali Kaymaz.

Mehmet Ali Kaymaz, 1975 yılında ağabeylerinin davetiyle Belçika’ya gider. Gittiği gibi de Belçika’daki bir gurbetçinin kızıyla evlenip yuva kurar. Kayınpederi ve ağabeyleri gibi madende çalışmak için başvurur ancak ret cevabı alır.

Bu arada Ford fabrikasının işçi aldığını duyunca hemen orada işe girer. Üç ay sonra yakınlarının da çalıştığı madenden haber gelir, fabrikadan çıkıp madende çalışmaya başlar.

“İlk girdiğinde biraz heyecan oluyor” diyen Kaymaz’a göre, insan zamanla yerin yedi kat altında çalışmaya da alışıyor. Hemşehrileriyle sohbet edip şakalaşarak bu ağır işi kolaylaştırmaya çalışırlar. Tabii bir de Anadolu türküleri söyleyerek. Özellikle de “Bizim Kırşehir’den Neşet’in türkülerini mırıldanırdık” diyor Mehmet Ali Kaymaz.

Madende yabancılarla da diyaloglarının iyi olduğunu anlatıyor. “Sadece bizim Türklerle değil yabancılarla da iyi geçinirdik. Birbirimize ikramlarda dahi bulunurduk. Bir gün ocakta çalışıyoruz, bir Hollandalı genç vardı, cebinden bir çikolata çıkarıp bana verdi. Yerin üstünde her zaman yediğin şey ama işte orada buyur edince insanın çok hoşuna gidiyor. Ben de fındık fıstık, meyve falan götürürdüm. Yemeden çalışamazsın zaten, çok yoruluyorsun, enerjin tükeniyor.”

Bir yandan yorucu bir işte çalışan Kaymaz, diğer yandan sosyal hayattan da geri kalmaz. Diyanet Vakfına bağlı camilerin yapımında rol oynar. Belçika’daki Millî Görüş Teşkilatı’nın temizlik işinden başkan yardımcılığı pozisyonuna kadar her kademesinde görev alır.

"Biz karşılık beklemeden çalıştık. Bu camilerden gelmiş geçmiş binlerce kardeşimiz var. Ölenlere rahmet, kalanlara sıhhat, afiyet diliyoruz. Herkesin emeği var oralarda. Bir tuğlada payı var."

Mehmet Ali Kaymaz da diğer gurbetçiler gibi ilk iznini unutamıyor. Anlatırken sanki yıllar öncesini yeniden yaşıyor.

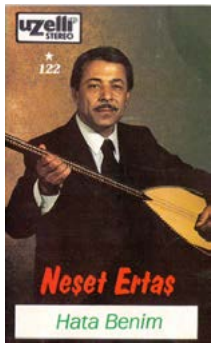

90 kilometreden yukarı hız yapamayan ikinci el bir minibüsle çoluk çocuk yollara düşerler. Beringen'den Kapıkule'ye kadar heyecandan gözünü kırpmadan gelir. Kırşehir'e varana kadar da yolu şaşırırım korkusuyla hep teyakkuz hâlindedir. Her yaz aynı heyecanla Türkiye'ye yolculuk yaparlar ailece. Yıllar böyle geçer...

Kısa bir süre önce emekli olan Kaymaz şimdi kendisi gibi emeklilerden oluşan arkadaş grubuyla birlikte Avrupa'daki camileri geziyor.

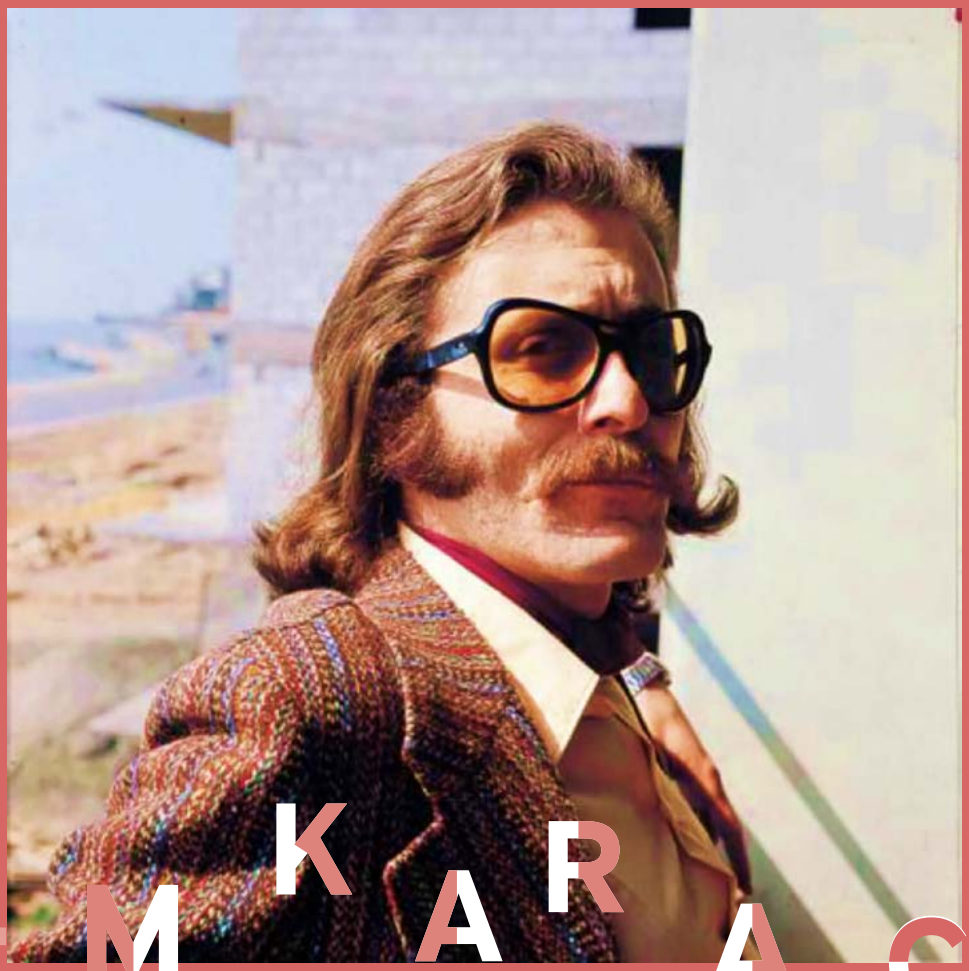

“BİZİM ELİN BORANINA SELAMIM SÖYLE, **Alamanya Soğuğunda Berbat Haldayım”**

Türk rock müziğinin baş aktörlerinden olan Cem Karaca’nın da yolu gurbete düşmüştür. Elbette bir mecburiyettir bu “yaban ele düşmüşlük...” Adı, 80 ihtilalinin yasaklıları arasında yer alınca, konser için gittiği Almanya’dan yaklaşık 6 yıl dönememiştir. Kader ağlarını örmüştür bir kere. Hasretle, özlemle ve sıkıntılarla dolu geçen bu 6 yıl Cem Karaca’nın hayatının kahır yıllarıdır belki ama onun Türk müziğine muhteşem eserler kazandırmasına da vesile olmuştur.

“Bizim elin boranına selamım söyle, Alamanya soğuğunda berbat haldayım” deyişi aslında onun Almanya yıllarındaki ruh hâlini özetler. Entegrasyon, dil sorunları, eşitsizlik, ayrımcılık, ağır ve kötü çalışma şartları, ilk kez Cem Karaca’nın şarkılarında dile getirilir. O, şarkılarında âdeta mücadelenin ve isyanın sesini yükseltir.

.....
On beş yıldır gurbette mark ile ırgat
Alamanya yıllarımı bana geri ver.
İşte Ahmet işte Ayşe buradakiler,
On binlerce Türkiyeli 'Gastarbeiter'
Çocuklarımız burada doğdu, burada büyürler
Merhabayı unuttular 'Grüßgott' derler
On beş yıldır gurbette mark ile ırgat
Alamanya dillerimi bana geri ver.
.....
Kalay tozu, çinko tozu, yut babam yut,
Bir an uçmak gelir ama ciğerim gider
On beş yıldır gurbette mark ile ırgat
Alamanya ciğerimi bana geri ver.

.....
(Alamanya)

.....
Entegrasyon dedikleri, beni benden almak ise,
Beni benden almayın dost, benden Alman olamaz ki.
(Alamanya Berbadı)

Cem Karaca, 1982 yılında *Bekle Beni* albümünü, 1984 yılında ise Nazım Hikmet'in şiirinden bestelediği "Çok Yorgunum" adlı şarkının dışında tamamı Almanca şarkılardan oluşan *Die Kanaken* albümünü yayınlamıştır.

Mein Deutscher Freund

https://www.youtube.com/watch?v=plIodmTGu-Q

"Türk Bakkalı"

Dükkânın vitrinine özel bir itina gösterir çünkü sadece Türkler değil, bir süre sonra Almanlar da ondan alışveriş yapmaya başlar. "Almanlar hep camda görünen şeyi isterler. 'Şunu ver Özkan, bunu ver Özkan.' Hep öyle gösterirlerdi. Benim matematiğim iyidir. Hem onlarla konuşurdum hem de hesap yapardım. Ama Allah bana sormasın; hep eksik alır fazla verirdim, onların hakkı geçmesin diye. Hakkını yemeyeyim Almanların diye."

Türken-Laden verkauft Büber und Fasulya

Familienbetrieb mit Atmosphäre

Ruhr-Nachrichten

es geht nicht ohne eine zuverlässige Zeitung

Melahat Özkan, 1972 yılında eşiyle birlikte Almanya'ya gider. Eşi burada bir madende çalışmaya başlar. Kendisi de boş durmaz. Çevrede bir Türk bakkalı olmaması fırsatını değerlendirerek küçük bir bakkal dükkânı açar. Dükkânın bir köşesine biraz et, bir köşesine sebze, bir köşesine de kıyafet koyar.

Zamanla işleri açılır. Bir Türk bakkalın açıldığını duyan işçiler artık alışverişlerini onlardan yapmaya başlar. Günde dört yüz ekmek satar. Bir yandan büyüyen çocuklar bir yandan maden ocağındaki işinden ayrılan eşi, hepsi destek olur Melahat Hanım'a.

İşler büyüyünce bakkalın yanında bir yer daha tutarak kıyafetleri oraya taşır ve yeni dükkânda sadece kıyafet satmaya başlar.

O günlerde yaşadığı ilginç bir hadiseyi şöyle anlatıyor Özkan; "Ben dükkâna her şeyi götürüyordum yani giyim eşyası, kazak, mont, ceket... Eşimle İstanbul'a gidip mal alıyorduk. Hatta bir keresinde yine İstanbul'dan ceket alıp yola çıktık. Yugoslavya'ya geldik. Bizim mallarımıza el koydular. Siz gidin, biz arkadan yollayacağız dediler. Aradan on beş gün geçti. Paketler geldi. İçinden ne çıktı dersiniz? Tuvalet kâğıdı... Bizim ceketlerin yerine tuvalet kâğıdı koyup göndermişler yani. Şansımız buymuş dedik..."

Bu arada dükkânın vitrinine de özel bir itina gösterir çünkü sadece Türkler değil, bir süre sonra Almanlar da ondan alışveriş yapmaya başlar. "Almanlar hep camda görünen şeyi isterler. 'Şunu ver Özkan, bunu ver Özkan.' Hep öyle gösterirlerdi. Benim matematiğim iyidir. Hem onlarla konuşurdum hem de hesap yapardım. Ama Allah bana sormasın; hep eksik alır fazla verirdim, onların hakkı geçmesin diye. Hakkını yemeyeyim Almanların diye."

Pazar günleri dükkânı tamamen eşine teslim eden Melahat Özkan, bohçacılık yapmaya başlar. Bakkal dolayısıyla çevredeki herkesi tanıdığı için evlere gidip bohçasına koyduğu başörtüsü, kumaş, hırka, yelek gibi malzemeleri satar, iyi de para kazanır.

Melahat Özkan'ın ufacık bir bakkal dükkânıyla başlayan macerası şimdi büyük ölçekli bir market olarak çocukları tarafından devam ettiriliyor.

Özkan ise hac vazifesini yerine getirdikten sonra temelli Türkiye'ye yerleşir. Şimdi yılların yorgunluğunu ve memleket hasretini dindirmeye çalışıyor.

Uzak, çok uzak

AVUSTRALYA

Türkiye ve Avustralya arasında 5 Ekim 1967 tarihinde imzalanan iki anlaşmanın ardından, Sidney'e inen ilk uçakla birlikte bu ülkeye kitlesel Türk göçü başlamış oldu.

Fotoğraf:
Avustralya-Türkiye Göçmenlik Anlaşması İmzalanırken, 5 Ekim 1967.
Avustralya Ulusal Arşivi: A1200, L65403

Fotoğraflar:

1 First Turkish assisted passage migrants arrive at Sydney, 1968 Source- National Archives of Australia.

2 Zuhal Yaba at Malleys Ltd, Sydney, 1969 Source- National Archives of Australia

3 Turkish migrants helps newcomers as an interpreter and general helper Yusuf Mehtap, 1971 Source- National Archives of Australia

“Dönüş mü? Kimbilir, Belki Bir Gün...”

Topuz, torunlarına okulda haftada iki gün Türkçe dersi verildiğini, Türkçeye ve Türk kültürüne dair bilgilenmelerinin kendisini mutlu ettiğini belirtiyor.

Muharrem Topuz, 1979 yılında Afyonkarahisar'dan İsviçre'ye işçi olmak için gittiğinde aslında bir arzusunu da gerçekleştirmiş oldu. Zira askere gitmeden önce yurtdışına çalışmaya gidenleri görüyor, o da gitmek için hevesleniyordu.

İsviçre'ye vardığında önce işe girer, ardından yabancı dil öğrenmek için bir gece kursuna kaydolur. Burada öğrendikleri, ilerleyen yıllarda çok işine yarayacak, diğer arkadaşlarının çektiği sıkıntıları o çekmeyecekti.

"Kendi hâllerinde insanlar, çok sıcaklar. Çok yardım ederler, çok insancıldırlar."

Uluslararası nakliye şirketinde çalışan Topuz, izin günlerini diğer gurbetçilerle bir arada geçirir. Türkiye-İsviçre Kültür Derneğinde kendisi gibi Türk işçi arkadaşlarıyla sohbet edip çay kahve içerek sosyalleşmeyi ihmal etmez.

Muharrem Topuz, 2008 yılına kadar çeşitli firmalarda çalıştıktan sonra İsviçre'de çıkan çifte emeklilik yasasını fırsat bilerek emekli olur. Şimdi yılın büyük bir kısmını Türkiye'de geçirse de İsviçre'yle bağını koparmış değil çünkü torunları orada.

Topuz, torunlarına okulda haftada iki gün Türkçe dersi verildiğini, Türkçeye ve Türk kültürüne dair bilgilenmelerinin kendisini mutlu ettiğini belirtiyor.

Bir gün torunlarının da memleketlerine geri dönmesini isteyip istemediği sorulduğunda ise iki kelimeyle cevap veriyor.

"Ümit ediyorum..."

“Ne İşimiz Var Bizim Burada!”

“Zengin olsak ne işimiz var burada! Ben gurbette ne kadar iyi de olsam, buranın bir yılını memleketimin bir saatine değişmem.”

Konya’nın Gürağaç köyünde bir odalı evde beş kardeşiyle büyüyen **Mustafa Aydın,** “Fakirlik vardı, iş yoktu. Yokluk vardı, istediğini alamıyordun” diyor.

Mustafa Aydın 1972’de, turist vizesiyle Hollanda’ya gider. Elinde küçük bir çantayla... Gidişiyle ilgili ise şunları söylüyor: “Zengin olsak ne işimiz var burada! Ben gurbette ne kadar iyi de olsam, buranın bir yılını memleketimin bir saatine değişmem.”

Hollanda’ya gittikten sonra Aydın, bir temizlik şirketinde kaçak olarak çalışmaya başlar. O günlerini şöyle hatırlıyor:

“İşe ilk girdiğimde şef bana yapacağım işi gösterdi. Ben hemen yarım saate bitirdim. Meğerse iki buçuk saatte yapılacak bir işmiş. Şef bana yeni bir iş verdi, ben yarım saate varmadan onu da bitirdim. Normal mesai süresinde yapılacak işin dört beş katı iş yapmış oldum yani.”

Beş ay sonra yakalanarak Türkiye’ye geri gönderilir. Bir süre sonra da gerekli prosedürleri tamamlayarak yeniden Hollanda’ya gittiğinde, emekli olana kadar çalışacağı bir kasabın yanında işe girer.

“Buraya ilk geldiğimizde dedim ki, ‘Ya Rabbi, 5000 lira para kazanırsam Kızılay’a 500 lira yardım edeceğim.’ Kazandım, çalıştım, çabaladım. Daha fazlasını da kazandım, Kızılay’a da verdim.”

Yaklaşık 10 sene boyunca "Döneceğim" diyerek eşini ve çocuklarını Hollanda'ya getirmeyen Mustafa Aydın, bakmış ki buradan gidemiyor, bir ev satın alıp, ailesini yanına aldırır.

Emekli olduktan sonra neden memleketine dönmediğini soranlara ise şöyle cevap veriyor:

"Para için değil... Az da olsa birikimim var, hiçbir şey olmasa da emekli maaşım var. Benim gibi eski kuşağı burada tutan evlatları, torunları... Yoksa ne işimiz var bizim burada!"

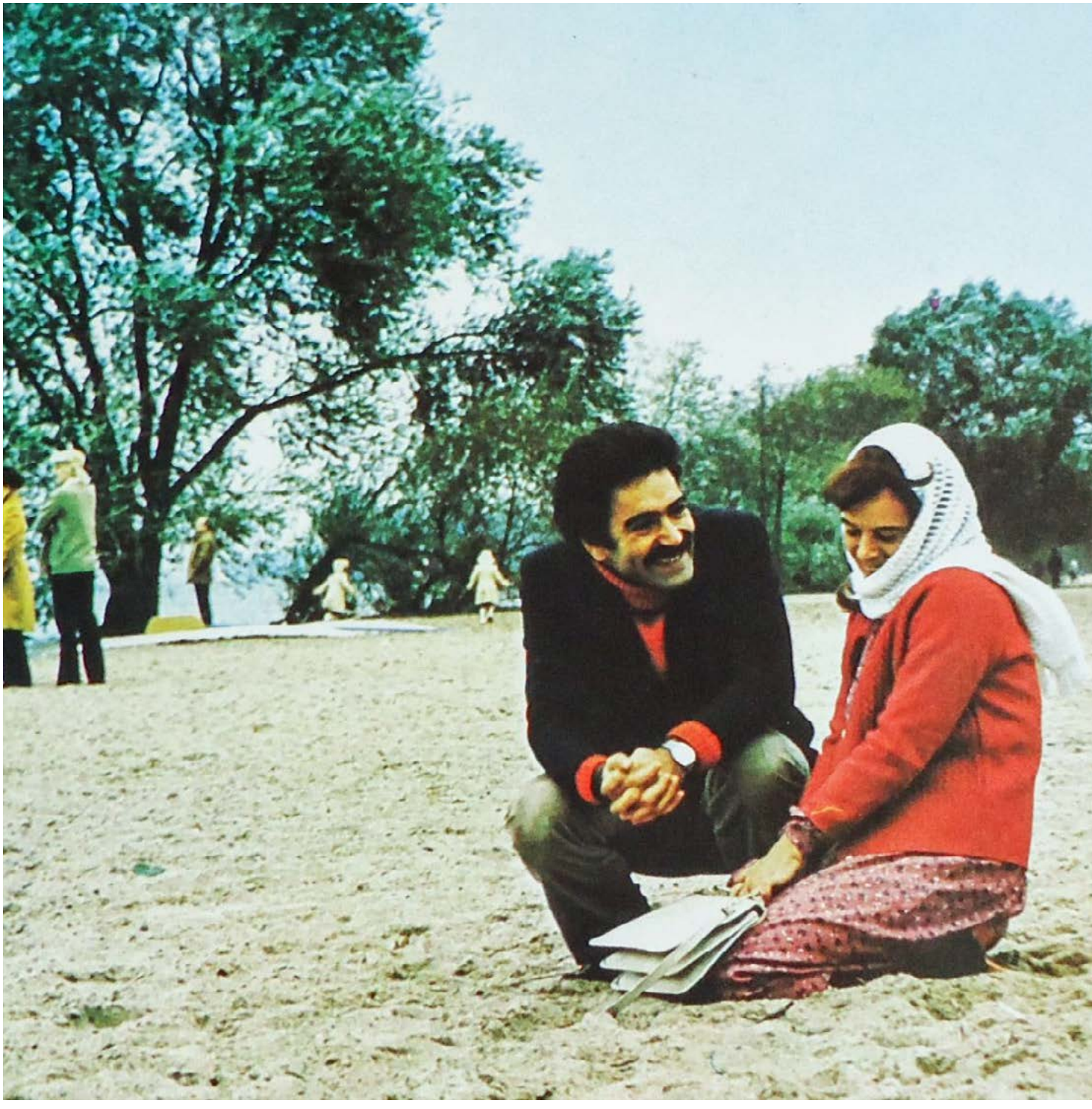

Fotoğraf:
Almanya Acı Vatan, 1974

ALMANYA ACI VATAN

Türk gurbetçilerin Almanya'daki acı tecrübelerinin, yaşadıkları zorlukların, sıkıntıların, dolayısıyla psikolojilerinin sıladaki yansımaları pek çok sanat eserine konu olmuştur. Bu eserlerden aynı adı taşıyan ikisi, bir sinema filmiyle bir türkü, gerek adlarındaki trajik hülasa gerekse de sanatsal başarıları sebebiyle hâlâ hafızalardadır. Atıfta bulunulan eserlerden ilki Şerif Gören'in yönettiği, Hülya Koçyiğit ve Rahmi Saltuk'un başrollerini paylaştığı *Almanya Acı Vatan* filmi, diğeri Ruhi Su ve Erkan Ocaklı icralarıyla ünlenen aynı adlı türküdür.

Almanya Acı Vatan
https://www.youtube.com/watch?v=iC3oZNLgvgo

“Gurbette Çalışmak Kolay mı?”

“Yanında çoluğun çocuğun yok. Tek başına kalıyorsun. Hastandan haberin yok, ölenlerinden haberin yok. Bizim zamanımızda böyle telefon da yoktu. Aydan aya bir mektupla haberleşirdik. O da zamanında gelirse...”

Mustafa Kılıç, 1973’te Almanya’ya işçi olarak gittiğinde ilk yaşadıklarını gülerek anlatıyor:

“İlkin lisan bilmediğimiz için biraz zorluk çektik. İşyerine gittiğimizde mesela adam bize ‘otur’ demiş, biz ‘gel’ anlayıp yürümeye başlıyoruz falan...”

1967’de İşçi Bulma Kurumuna yazılır Kılıç. Altı sene sonra nihayet haber gelir. Önce Stuttgart’a ardından da Köln’e gider. Demir yollarında işe girer, elinde kazma kürek. Elektrik kablolarının yer altına alınması için kanal kazarlar.

“Benim Almanya’daki iş imkânım Türkiye’de olsaydı hiç gitmezdim. Çalıştığım yeri bir görseydiniz... Tozun toprağın içinde, bir saatte yüzüm gözüm simsiyah olurdu.”

Burada kısa süre çalıştıktan sonra bir motor fabrikasında iş bulunca oraya geçer.

“Gurbette çalışmak kolay olur mu? Yanında çoluğun çocuğun yok. Tek başına kalıyorsun. Hastandan haberin yok, ölenlerinden haberin yok. Bizim zamanımızda böyle telefon da yoktu. Aydan aya bir mektupla haberleşirdik. O da zamanında gelirse...”

Önceleri yemek kültürü değişik gelir, zamanla alışırlar. Almanlarla tanışıp kaynaştıkça onları da Türk yemeklerine alıştırırlar. Öyle ki Alman arkadaşları Türk yemeklerini hem yemeyi hem de yapmayı öğrenir.

Tabii her zaman iyi insanlar çıkmaz karşısına.

“Her memleketin iyisi iyi, kötüsü kötüdür. Yardımsever insanlarla da karşılaştık, yabancı düşmanlığı yapanlarla da. Ama elhamdülillah, bütün zorluklarına rağmen bizim işçi olarak giden vatandaşımız şimdi işveren oldu orada.”

Tam yirmi üç senelik uzun bir çalışma döneminin ardından 1996’da emekli olur Mustafa Kılıç ve eşiyle Türkiye’ye döner. Çocukları hâlen Almanya’da.

“Biz hanımla Türkiye’ye geldik. Ben Alman vatandaşı olmadım, Türk vatandaşıyım. Yalnız benim süresiz oturumum var. Hanıma da beş yıl veriyor Almanya hükümeti. Bu şekilde senede bir kere girdi çıktı yapıyoruz çocuklarımızı, torunlarımızı görmek için. Hepsi birden her zaman gelemiyor. Biz oraya gidince hepsini beraber görüyoruz.”

Kılıç emeklilik günlerinden, geriye dönüp baktığında, gençlere engellere aldırmadan çalışmalarını tavsiye ediyor.

“Bakın Türkiyemiz’de uçak sanayimiz olsun, silah sanayimiz olsun, motor sanayimiz olsun hepsi var elhamdülillah, hepsi yapılıyor yani. Biz bunlarla gurur duyuyoruz.”

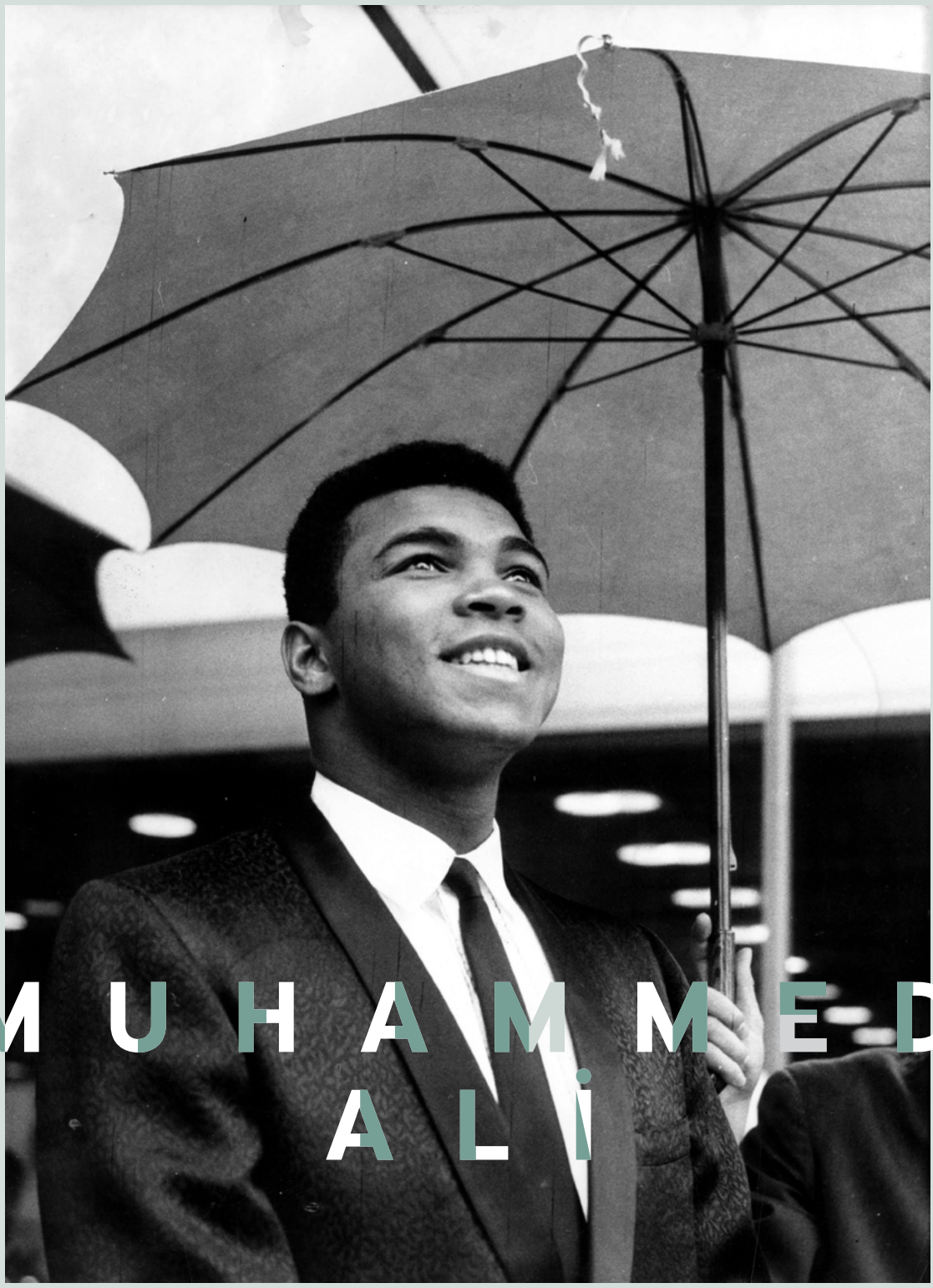

MUHAMMED ALİ

Fotoğraf:
Muhammed Ali, Frankfurt 1966

KREUZBERG'DE BİR ŞAMPİYON: MUHAMMED ALİ

"BANA ULAŞTIĞINIZ VE BENİ BİR KARDEŞ GİBİ BAĞRINIZA BASTIĞINIZ İÇİN MİNNETTARIM..."

Fotoğraflar:
Üst, Muhammed Ali'nin Kreuzberg'deki Türk toplumu tarafından karşılanışı, 1979
Alt, Muhammed Ali'nin Berlin Mevlana Camii'ndeki konuşması, 1979

1979 yılının Haziran ayında Kreuzberg'de yaşayan Türklerin "ağır" bir misafiri vardı. Tüm zamanların en iyi ağır sıklet boks şampiyonu Muhammed Ali'nin Berlin'e geleceğini öğrenen Türkler, onunla buluşmayı ve en azından birlikte bir "çay" içmeyi umut ediyorlardı. Davet Muhammed Ali'ye ulaştı. Bir süre sonra Berlin'deki Mevlana Camii'nin önüne bir araç yaklaştı. Arabadan inen oydu. Gördüğü sevgi seli karşısında şöyle demişti:

"Batı Berlin'de bu kadar çok Müslüman Türk insanının olabileceğini hiç tahmin etmemiştim. Sizleri bu kadar çok görünce hem şaşırdım hem de sevindim."

Kreuzberg'deki göçmenler onu bağrına bastı. Sanki memleketten bir tanıdık ya da aile üyelerinden biri çat kapı ziyarete gelmişti de hepsini bir heyecan kaplamıştı.

"Beni arayıp bulmanıza, bir kardeş olarak bağrınıza basmanıza minnettarım" diyordu şampiyon... Göçmenlikten mi yoksa hasretlikten mi bilinmez, Muhammed Ali, Berlin'in yoksul semti Kreuzberg'de yaşayan Türklerin içini ısıtmıştı.

Uçağın Altı...

Nevin Çelik, Almanya'da vefat eden Türklerin cenazelerinin uçağın altına konularak Türkiye'ye gönderilmesine çok üzüldüğünü ve memleketinde ölmek istediğini söylüyor, öyle dua ediyor. Çünkü çocukluğundan beri ebeveyninden bu duayı işitmiş. "Biz memlekete gidip ne zaman yaşayacağız, inşallah uçağın altında gitmeyiz..."

Nevin Çelik, 1972 Berlin doğumlu, yani ikinci kuşaktan. İlk kuşağın çektiği zorluklara şahit olmuş biri olarak, ilk hatıraları da yaşanan bu güçlüklere dair...

"Ben annemin, babamın çektiği zorlukların anlatıldığı hikâyelerle büyüdüm. Rahmetli annem ilk geldiği yıllarda, babamın muz getirdiğini, onun da muzu kabak diye salçayla tencerede pişirdiğini anlatırlardı, gülerdik. O zamanlar pek Türk marketi olmadığı için doğru düzgün et yediğimizi de hatırlamıyorum."

Bütün zorluklarına rağmen iki dil, iki kültür arasında büyüdüğü için çok şanslı görüyor kendini. Hiçbir yabancılık çekmediğini, ilköğretim dönemindeki öğretmenini annesi gibi sevdiğini söylüyor.

"Alman komşularımızı, arkadaşlarımı çok seviyordum. Çocuktuk, arkadaştık, genç kız olduk, hep beraber büyüyüp yetiştik."

Çelik'in babası, çalıştığı fabrikadan aldığı asbest yüzünden kanser olur ve 59 yaşında vefat eder. Annesi de eşinin acısına dayanamayarak bir süre sonra vefat eder. 50 yıldır Almanya'da yaşayan Nevin Çelik, en zoruna giden olayı da bu süreçte yaşar. "Annem evde vefat etti, ambulans geldi, götürdüler. Cenazesini uçakla götürüp Türkiye'de defnettik. Allah rahmet eylesin. Ben Almanya'ya döndüm, bazı evrak işlerini hâlliyordum. Bir hesap çıktı, ben de dolayısıyla sağlık sigortasına gittim. Böyle bir hesap geldi, bunu öder misiniz? Yetkili hanımefendinin bana söylediği cümleyi hayatım boyunca unutmayacağım:

'Anneniz sağlığında sigortalıydı, ölüsü artık bizi ilgilendirmiyor."

Nevin Çelik, Almanya'da vefat eden Türklerin cenazelerinin uçağın altına konularak Türkiye'ye gönderilmesine çok üzüldüğünü ve memleketinde ölmek istediğini söylüyor, öyle dua ediyor. Çünkü çocukluğundan beri ebeveyninden bu duayı işitmiş. "Biz memlekete gidip ne zaman yaşayacağız, inşallah uçağın altında gitmeyiz..."

KANACK ATTACK

7 Mart 2005'te, Almanya'da yaşayan sanatçı Feridun Zaimoğlu, Viyana'da, Kunsthalle Wien sanat galerisinde ilginç bir enstalasyona imza attı. Habsburg İmparatorluğu'ndan kalma binaya 420 Türk bayrağı asan sanatçı, çalışmasına "Kanak Saldırısı: Üçüncü Viyana Kuşatması?" adını verdi. Avusturya ve Alman basınında sansasyon yaratan eserin sahibi Zaimoğlu, bu çalışmasıyla Avusturya'daki Türk ve göçmen karşıtı siyasi organizasyonlara karşı tepkisini dile getirdi.

Fotoğraf:

Feridun Zaimoğlu'nun 2005 yılında Kunsthalle Wien'de gerçekleştirdiği enstalasyon.

“Maden İşi de Biraz Ağır...”

“Aşağı asansörle iniyorsun, oradan trene binip kömürün çıkacağı yere gidiyorsun. En ilerilerde çalışıyorduk biz. Bir tek dudaklarımız kıpkırmızı gözüküyor, başka hiçbir şey gözükmüyordu. Bazı yerler alçaktı, sürünerek gidiyorduk. Madende birinin ayağına taş düşse hepimiz birden yardıma koşuyorduk; Türkmüş, İtalyanmış, asla ayırt etmiyorduk. Herkes birbirini seviyor, birbirine yardımcı oluyordu.”

Sivas’ın Şarkışla ilçesinden **Rasim Polat,** 22 yaşında, bir memleketlisinin yardımıyla 700 mark karşılığında Fransa’ya gittiğinde onu bekleyen bir işi yoktur. Bir odada on üç kişi kalırlar. Birlikte kaldıkları köylüsüne inşaatta kendisine de bir iş bulmasını söylediğinde ise olumsuz cevap alır: “Kardeşim, mümkün değil, kesinlikle almıyorlar!”

Bir sabah inşaatta çalışan arkadaşını işe giderken takip eder. İnşaat alanına geldiklerinde o da diğerleri gibi kazmayı küreği alarak çalışmaya başlar. Fransız şef durumu fark edip yanına geldiğinde, ezberlemiş olduğu birkaç Fransızca kelimeyle paraya ihtiyacı olduğunu ve çalışması gerektiğini söyler. Şefin müsamahasıyla, burada bir süre çalışır.

Ardından, dayısının oğlunun yaşadığı Hollanda, Rotterdam’a giderek burada bir çanak fabrikasında işe başlar. İki yıl burada çalışıp para biriktirdikten sonra Sivas’a dönmeye karar verir. Bir minibüs alacak, sonra da evlenecektir. Her iki hayalini de gerçekleştirir gerçekleştirmesine ama bir süre sonra ani bir kararla yeniden gurbetin yolunu tutar. Yine Rotterdam’daki çanak fabrikasında işe girer ve altı ay sonra işçi arandığı haberini duyunca hemen Belçika’ya gider.

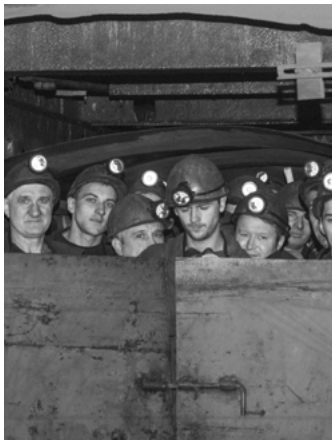

“Belçika’da işe girdik ama maden işi. Madenin işi de biraz ağır. Kafanda miğferin, elinde bir çantan oluyor, bir tarafına yemeğini, bir tarafına suyunu koyuyorsun. Aşağı asansörle iniyorsun, oradan trene binip kömürün çıkacağı yere gidiyorsun. En ilerilerde çalışıyorduk biz. Bir tek dudaklarımız kıpkırmızı gözüküyor, başka hiçbir şey gözükmüyordu. Bazı yerler alçaktı, sürünerek gidiyorduk. Cebimizden suyu alıp içerken kafamızı eğip o şekilde içiyorduk. Madende birinin ayağına taş düşse hepimiz birden yardıma koşuyorduk; Türkmüş, İtalyanmış, asla ayırt etmiyorduk. Herkes birbirini seviyor, birbirine yardımcı oluyordu.”

Türlü zorluklarla bu madende on üç sene çalıştıktan sonra Rasim Polat emekli olduğunda 41 yaşındadır. Yaşının genç olması sebebiyle Hollanda’ya giderek on altı sene daha çalışır ve oradan da emekli olur.

Şu anda 74 yaşında olan Rasim Polat, geriye dönüp baktığında kendi hikâyesini de düşünerek gençlere şunları söylüyor:

“Mümkün olsa genç Rasim’e derdim ki, ‘Çok güzel çalış, okuluna çok disiplinli bir şekilde devam et, enerjini boşa harcama. Hem ahiretine çalış hem dersine. Türklüğün kıymetini bil, Türklüğün ne demek olduğunu anla!’ Yıllar harcadı bizi. Bugünümüze şükrediyoruz ama çok zaman geçti. Nasıl geçti, hiç anlayamadık...”

ÖLMEK, YÜREKTE ÖLMEKLE OLUR...

"Burada da artık mezarlık var kızım, Müslüman mezarlığı... Beni buraya gömebilirsiniz. Gelip gitmek çok zor' dedim. Çocuklarıma niye eziyette bulunayım ki? Eğer geleceklerse... Zaten ölmek, yürekte ölmekle olur, akıllarda ölmekle olur, ben bedenin ölüp de toprağa gömülmesiyle öldüğüne inanmıyorum."

63 yaşındaki **Reyhan Eler,** 1979 senesinde eşinin daha önceden gidip çalışmaya başladığı Hollanda'ya gider. Eşinin tercüman olması pek çok işi kolaylaştırsa da Eler'in Hollandacayı öğrenmesine hiçbir katkısı olmaz. Koltuğunun altında sözlükle, komşularla pratik yaparak, televizyondan, radyodan duyduğu kelimelerle belli bir seviyeye gelir. Bu arada çalışıp eşine destek olması gerektiğini düşünerek çiçek işine girer. "Ben toprağı sadece piknikte ve saksıda görmüşüm. Krizantem tohumlarını veya zambak tohumlarını ayıklamaya başladık. Tırnaklarım manikürlü. Hemen kestim. İlk bir hafta tırnaklarım neredeyse ters döndü çünkü kısalığa alışmamış."

İş dışında kalan zamanını yeni kurulan Türk Kadınlar Kolu Topluluğunda geçirmeye başlayan Reyhan Eler, kadınların aktif olarak hayata katılmalarını sağlayan çeşitli etkinliklerin düzenlenmesinde rol alır. Hatta okuma yazma kursları bile verir.

Oranın kültürüne alışmak çok zaman almasa da ilginç karşılaşmalar da yaşanır. Enginarla olan hatırasını tebessümle hatırlar yıllar sonra...

"Enginarı çok severim ben. Buraya geldim, enginarı vazoda gördüm ve şaşırdım. Hani enginar yenen ve çok lezzetli bir şey. Hollandalı arkadaşlarıma ve komşularıma anlatmaya çalıştım bundan çok güzel yemek oluyor diye ve burada çiçek olarak satılan şeyleri alıp yemek yapmaya çalıştım."

Bu arada çocukları doğduktan sonra hem onlara bakmak hem de evde çalışmak için bir konfeksiyon işi bulur. Ancak hiç hesapta olmayan bir durum, Hollanda serüveninin yarıda kesilmesine yol açar.

1989 yılında oğlunun rahatsızlığı nedeniyle Türkiye'ye geri dönerler. Bir gün Hollanda'ya dönme ihtimalini de hep masanın üzerinde tutarlar. On iki yıl sonra, 2001'de ise bu kez kızının isteğiyle yeniden Hollanda'ya taşınırlar. Bu gelgitlerin zorluğunu şöyle anlatıyor Eler: "Bu ikili hayat aslında bazen zor geliyor. Lisanı unutuyorsun kullanmayınca, zaten kırık dökük... Bir müddet bocalıyorsunuz. Türkiye'ye gidiyorsunuz, bazı kelimeleri Türkçe hatırlayamıyorsunuz."

Reyhan Eler, "Biz nereliyiz? Türkiye'yi çok seviyorum ama Hollanda'yı da çok seviyorum" diyor ve âdeta vasiyet gibi sözlerle set çekiyor hafızasının ırmağına; "Ölüyoruz, cenazemiz Türkiye'ye gidiyor ama çocuklarıma da eziyet etmek istemiyorum. Hatta geçen sene çocuklarıma, 'Burada da artık mezarlık var kızım, Müslüman mezarlığı... Beni buraya gömebilirsiniz. Gelip gitmek çok zor' dedim. Çocuklarıma niye eziyette bulunayım ki? Eğer geleceklerse... Zaten ölmek, yürekte ölmekle olur, akıllarda ölmekle olur, ben bedenin ölüp de toprağa gömülmesiyle ölündüğüne inanmıyorum."

AVRUPA'DAKİ TÜRKLERİN DÜĞÜN ÇARŞISI:

Almanya'nın Duisburg kentinin Marxloh semti, Türk işletmeleri ve dükkânlarıyla dolu. Bunun sebebiyse, caddenin Türk usulü bir düğün çarşısı olması. Sadece Almanya'dan değil, Hollanda ve Belçika gibi civar ülkelerden de buraya büyük bir ilgi söz konusu. Türk gelinliklerinden tutun, bir Türk düğününde gerekli olan her detayı bulunduran mağazalarıyla, sanki Duisburg değil, İstanbul burası...

Fotoğraf:
Marxloh'ta bir gelinlik mağazası

“Türkiye’nin Kokusu...”

“Bir seferinde, hiç unutmuyorum, Kapıkule’den Türkiye’ye girdik. Üç yaşındaki oğlum şöyle derin bir nefes aldı, ‘Ohh, Türkiye’nin kokusu geliyor!’ dedi. Böyle bir özlem vardı işte, çocuklara bile yansımış...”

Tuğba Duymaz’ın eşiyle birlikte 1976’da Almanya’ya gelişine dair hatırladığı ilk his, özlem. Memleket özlemi... Zamanla, hemşehrilerini bulup onlarla yarenlik ederek alışmaya çalışır.

İki senenin sonunda memlekete tatile giderken o iki senenin yirmi sene gibi geçtiğini hissediyordur.

“Anne baba özlemi, büyüklerin özlemi, vatan özlemi... Tabii özlüyorduk. Bir an önce kavuşalım istiyorduk. Bu yüzden de yolda hiç uyumuyorduk. Bir an önce gidelim diye.”

“Bir seferinde, hiç unutmuyorum, Kapıkule’den Türkiye’ye girdik. Üç yaşındaki oğlum şöyle derin bir nefes aldı, ‘Ohh, Türkiye’nin kokusu geliyor!’ dedi. Böyle bir özlem vardı işte, çocuklara bile yansımış...”

Almanya’da okula gitmediği için gramere dayalı bir Almanca öğrenemeyen Tuğba Duymaz, zaman içinde dilini ilerletmiş. “Zamanla televizyondan, çocuklardan çatpat öğrendim. Kısa bir dönem de yetişkinler için açılan bir kursa gittim. Rabb’imin yardımı, biraz da merakımla kendimi idare edecek kadar öğrendim. Çocuklarımı doktora götürebiliyordum. Bankadaki işlerimi kendim yapabiliyordum. Belki komik gelebilir size ama yerine göre arkadaşlarıma tercümanlık bile yapıyordum.”

Tuğba Duymaz, dil bilmenin ne kadar önemli olduğunu, şahit olduğu şu olayla anlatıyor: “Bir gün yeğenimi okula yazdırmaya gittik. Kayıt işlerini hâlletiyoruz. Yan masamızda Türk bir amca da çocuğunu kaydettiriyor. Ama neredeyse hiç Almanca bilmiyor çünkü görevli ‘Çocuğunuzun bizim din dersine girmesini ister misiniz?’ diye soruyor, amca ‘Evet’ diyor. Görevli, ‘Çocuğunuzun kilisedeki ayine gitmesine izin veriyor musunuz?’ diye soruyor, amca ‘Evet’ diyor. Bizim işimiz bitince amcaya ‘Amca sen Müslüman mısın?’ diye sordum. O da Müslüman’ım dedi. ‘Peki, o zaman niye çocuğunun din dersine girmesini, ayine gitmesini onaylıyorsun?’ deyince şaşırdı. Meğer söylenenleri hiç anlamamış. Sonra iptal ettirdi.”

Tuğba Duymaz, bu arada camide derslere katılmış, sonrasında kendisi de üç yaşından altmış yaşına kadar kırk kişiye ders vermiş.

Eşinin işi dolayısıyla bir yıl da Venezuela’da yaşayan Duymaz, burada Almanya’ya geldiği ilk günlerini hatırlar. Venezuela’da bulundukları sırada uzun bir süre hiç Türk biriyle karşılaşmadığı için aklından konsolosluğa gidip Türklerin nerede yaşadıklarını öğrenerek onlarla dostluk kurmak bile geçer.

“Ezan sesi... En çok onu özlüyordum.”

KÖLN BÜLBÜLÜ

Yüksel Özkasap

Almanya'ya Mecbur Ettin

https://open.spotify.com

İkimizi Ayıran Zalım Almanya

https://open.spotify.com

ALMANYA'YA MECBUR ETTİN

Zamanla "Köln Bülbülü" olarak anılacak olan Yüksel Özkasap'ın söylediği şarkılar Almanya'da yaşayan Türkler arasında büyük ilgi uyandırmıştı. Etkileyici sesiyle arabesk türünde şarkılar seslendiren Yüksel Özkasap'ın çıkardığı albümler, rekor seviyede satışlara ulaşmıştır.

En çok bilinen şarkısı 1976 yılında piyasaya sürdüğü 45'likte yer alan "Almanya'ya Mecbur Ettin" olmuştur. Şarkı yoksulluğun, Almanya'ya göçün en temel nedeni olduğu vurgusunu yapmaktadır. "Çekmem şu gurbeti gelse elimden / Almanya'ya mecbur ettin yoksulluk beni beni, fakirlik beni beni..." Başka bir şarkıda ise sevenlerin birbirinden ayrı düşmesini "İkimizi Ayıran Zalım Almanya" diyerek anlatacaktır Köln Bülbülü.

“Bir Ev Alalım, Hemen Gidelim Diye...”

“Eskiden parayı bankaya koyup da Türkiye’den çekmeyi bilmiyorduk. Biriktirdiğimiz parayı belimize sarıp götürüyorduk. Korkmadan nasıl gidermişiz, bilmiyorum. Alman polisi, Türk polisi ıslık çalardı, ‘Nereye gidiyorsun, ölüme mi gidiyorsun bu kadar eşya, bu kadar insan?’ diye.”

Almanya’ya önce eşi gider **Ümmühan Gülver**’in, 1972’de de gönüllü olarak kendisi gider. Pek çok kişi gibi onların da tek amacı vardır, çalışıp Türkiye’den bir ev almak.

Yılın son günlerinde Almanya’ya vardıklarında üç ailenin birlikte kaldığı bir eve yerleşirler. Banyo, tuvalet ve yemek pişirmek için kullanılan ocak müşterektir.

Yeni yılın ilk günlerinde bir döküm fabrikasında işe başlar Ümmühan Gülver. Böylece otuz üç yıl sürecek çalışma hayatına da atılmış olur. Elindeki bir kılavuzla çatpat Almanca öğrenmeye çalışırken bir yandan da işi kapmaya bakar. Çabuk alışır, çalışkanlığından dolayı şefi tarafından da sevilir.

Bir gün saat ücretlerini artırmak için arkadaşları adına şefle konuşmak üzere sözcü olarak seçilir. Konsolosluktan temin ettiği Almanca öğrenme kılavuzundan ilgili kelimeleri bularak şefe saat ücretlerinin çok az olduğunu, zam istediklerini söyler. Gülver ve arkadaşları bir sonraki maaşlarını zamlı tarife üzerinden alırlar.

Bir yandan da Türkiye’de bıraktığı biri üç diğeri beş yaşında iki çocuğunun hasretini çeker. Bu hasreti biraz olsun dindiren ise televizyonda on beş günde bir yayınlanan “Türkiye’den Mektup Var” adlı program olur. “Koşa koşa gelirdik işten programa yetişmek için. On beş günde bir kere o da...”

Bu arada bir de ehliyet kursuna yazılıp ehliyet sahibi olur. İki seneden sonra nihayet memlekete tatile gitme imkânı bulurlar.

"Minibüs aldık, izine gidiyoruz. Birkaç aile bir aradayız. Eşyaları yükledik. Eskiden parayı bankaya koyup da Türkiye'den çekmeyi bilmiyorduk. Biriktirdiğimiz parayı belimize sarıp götürüyorduk. Korkmadan nasıl gidermişiz, bilmiyorum. Alman polisi, Türk polisi ıslık çalardı, 'Nereye gidiyorsun, ölüme mi gidiyorsun bu kadar eşya, bu kadar insan?' diye."

Türkiye'de çocuklarını büyümüş bulur ve daha fazla özlem çekmemek için onları da alıp Almanya'ya götürür.

Alman komşuları ve tanıdıklarıyla her zaman arasının çok iyi olduğunu, birbirlerini sevip saydıklarını söylüyor Ümmühan Hanım. Almanya'da doğan oğlunu bir Alman bakıcı büyütmüş. Hatta geçenlerde oğlunun düğününde buluşmuşlar, eski günleri yâd etmişler.

Gülver ailesi Türkiye'den bir ev almışlar ama hâlâ Almanya'dalar. "Ev de aldık, arsa da aldık, para da biriktirdik ama hâlâ dönemedik. Demek ki çoluğu çocuğu buraya getirince kalıyorsun... Yoksa, herkes bir ev alalım hemen gidelim diye geldi, bir biz değil, hiç kimse de dönmedi."

Alman komşuları ve tanıdıklarıyla her zaman arasının çok iyi olduğunu, birbirlerini sevip saydıklarını söylüyor Ümmühan Hanım.

HAK MÜCADELESİNİN SEMBOLÜ:

1973 yılında, Almanya'nın Köln kentinde ülke tarihinin en büyük grevlerinden biri yapıldı. Türk işçilerin yaptığı grev, aynı zamanda Alman tarihinde göçmen işçilerin yaptığı ilk büyük grevdir. Grevin sebebi olarak Ford firmasının üç yüz Türk işçiyi haksız yere işten çıkarması gösterilir. Dört yüz Türk işçiyle başlayan grev kısa zamanda on binden fazla işçiyi kapsayan muazzam bir gösteriye dönüşür. Grev şiddetle bastırıldıysa da fabrikadaki çalışma saatlerinin azaltılmasına ve Türk göçmenlerin Alman işçilerle aynı maaşı almasına giden yolu açmış olur.

BÜYÜK FORD GREVİ

Fotoğraf: 1973 Ford Grevi, Köln.

“Leyleğin Geldiği Ülke...”

“Bir gün Ahmet amca, ‘Arkadaşlar, bana bir teyp kaseti geldi eşimden. Biliyor musunuz, geçen ayın on beşinde Ramazan Bayramı imiş’ dedi. Ramazan gelmiş, Ramazan gitmiş; bayram gelmiş, bayram bitmiş... Herkes içini çekti. ‘Çocuklarımıza hediye gönderseydik keşke’ dediler. Maalesef o günkü şartlarda ne bir takvim vardı ne izah eden aydınlatıcı bir şeyler...”

Zeki Koçer sekiz yaşındayken, köyün çayırında yaralı bir leylek bulunur. Leyleğin ayağındaki gümüş halkada “Denmark” yazıyordur. Ancak hiç kimse bu ifadenin ne anlama geldiğini bilemez. O kadar ki “Denmark”ın ne anlama geldiği konusu birkaç sene köyün gündeminde kalır. Bu olaydan altı-yedi sene sonra, 1970’te babasını Danimarka’ya götürecek davetiye geldiğinde köylüler de rahat bir nefes alır, “Demek ki o leyleğin geldiği ülkeye gidiyormuş Sadık Koçer Bey” derler.

Zeki Koçer 1971’de, henüz 15 yaşında bir çocukken hayli maceralı bir yolculuktan sonra Danimarka’ya gider. Dayısıyla birlikte köyden önce Afyon’a, oradan da İstanbul’a ulaşır. Küçük Zeki’yi Danimarka’ya götürecek uçağın seferine beş gün vardır. Sirkeci’de bir otele yerleşirler. Gülhane Parkı’ndaki Hayvanat Bahçesi’ni gezerlerken dolandırıcıların tuzağına düşüp üzerlerindeki bütün parayı kaptırırlar. Dayı-yeğen kısa sürede dolandırıldıklarını anlarlar ama iş işten geçmiştir. Neyse ki paralarının yarısını otele emanet bırakmışlardır. Uçağın sefer gününe kadar Rami’deki akrabalarının yanında zaman geçiren Zeki Koçer, dayısı tarafından uçağa bindirilerek Danimarka’ya uğurlanır.

1979

Bu yeni ülkedeki ilk gecesini geçirmek üzere babasıyla birlikte patronunun evine gelir. İşte ilk izlenimleri: “Patron bizi özel otomobiliyle getirdi kendi evine. Güzelce yedirdi, içirdi. Köşede bir hareket dikkatimi çekti benim. Usulca sordum, ‘Baba, köşede resimler gelip gidiyor, bu kara kutunun içinde ne var?’ ‘Oğlum’ dedi babam, ‘televizyon denen alet budur’.”

Bir gün dinlenmeden hemen babasının çalıştığı beton fabrikasında işe başlar. On sekizini doldurmadığı için betona su tutma, yağlama gibi yaşına uygun işler yapar.

“Tam şehrin ortasına, ihtiyaca göre barakadan yaptılar. Hafta sonu olduğu zaman Türkler toparlanırdı. Biz de o zaman için artık yeni delikanlı olmaya başlamıştık, giderdik. Bir liramızı atardık, otomatikten Âşık Mahzuni’nin ‘Dumanlı Dumanlı Oy Bizim Eller’ türküsünü vatan hasretiyle dinlerdik. Herkes bir köşede çayını kahvesini içer, birbiriyle dertleşir, kimisi de bir kenarda sessizce ağlardı.”

ÂŞIK MAHZUNİ

Dumanlı Dumanlı
Oy Bizim Eller

https://open.spotify.com
/track/3GPejZw5l2LJ1J
kIp9BfJ0?si=454d52391ba64e60

Birkaç yıl sonra Ringsted şehrinin yöneticileri tarafından Türk işçilerin vakit geçirip sosyalleşmesi için açılan lokale gidip gelmeye başlar. “Tam şehrin ortasına, ihtiyaca göre barakadan yaptılar. Hafta sonu olduğu zaman Türkler toparlanırdı. Biz de o zaman için artık yeni delikanlı olmaya başlamıştık, giderdik. Bir liramızı atardık, otomatikten Âşık Mahzuni’nin ‘Dumanlı Dumanlı Oy Bizim Eller’ türküsünü vatan hasretiyle dinlerdik. Herkes bir köşede çayını kahvesini içer, birbiriyle dertleşir, kimisi de bir kenarda sessizce ağlardı.”

Çocuk yaşta gittiğinden, kısa süre içinde dilini geliştirir, Danimarka’ya gelen işçilere tercümanlık dahi yapar.

“Bir gün Ahmet amca, ‘Arkadaşlar, bana bir teyp kaseti geldi eşimden. Biliyor musunuz, geçen ayın on beşinde Ramazan Bayramı imiş’ dedi. Ramazan gelmiş, Ramazan gitmiş; bayram gelmiş, bayram bitmiş... Herkes içini çekti. ‘Çocuklarımıza hediye gönderseydik keşke’ dediler. Maalesef o günkü şartlarda ne bir takvim vardı ne izah eden aydınlatıcı bir şeyler...”

Zeki Koçer de Türkiye’ye, Danimarka’ya gelişinden ancak üç yıl sonra gidebilir. Her yıl izine giden babası oğluna “Sen bekârsın, biraz daha para kazan, gittiğimizde seni evlendirecek paramız olsun” der. İzine gittiğinde evlenerek Danimarka’ya geri dönen Zeki Bey, bir ömür yaşayacağı Danimarka’nın tarihini ve adını bir leylek üzerinden çok erken yaşta öğrenmişti.

Kahve Kahve...

"Hafta sonları çalışmıyordum. Gezmek için arkadaşlarla sokağa çıktığımda bizi gören Fransızlar 'Nerelisiniz?' diye soruyorlar, Türk olduğumuzu öğrenince de 'Gelin, gelin. Kahve kahve...' diye kahve içmeye davet ediyorlardı."

Aslen Adıyaman'ın Besni kazasından olan **İsmail Yakut,** bir deri dükkânında makastar olarak çalışırken ceket almaya gelen bir müşteriden Fransa'ya işçi gönderildiğini öğrenir. O müşterinin vasıtasıyla hemen gerekli evrakı toplayıp Laleli'deki irtibat bürosunda başvurusunu yapar.

Yakut, kısa süre sonra Fransa'dadır. Bir araba fabrikasında çalışmaya başlar. Bir süre sonra, diğer Müslüman işçilerle birleşerek fabrika yönetiminden kendilerine abdest alıp namaz kılmaları için gerekli şartların sağlanmasını talep ederler. İki hafta sonra fabrikanın bitişiğinde bir alan, ibadetleri için hazırlanmıştır.

Pek iyi Fransızca öğrenememesine rağmen Fransızlarla arası çok iyidir İsmail Yakut'un.

"Hafta sonları çalışmıyordum. Gezmek için arkadaşlarla sokağa çıktığımda bizi gören Fransızlar 'Nerelisiniz?' diye soruyorlar, Türk olduğumuzu öğrenince de 'Gelin, gelin. Kahve kahve...' diye kahve içmeye davet ediyorlardı."

Sekiz senenin sonunda artık amacına ulaştığına kanaat getirerek 1970'te geldiği Fransa'ya veda edip Türkiye'ye döner. Bodrum'dan bir arsa satın alır.

Ancak işleri düşündüğü gibi yolunda gitmemiştir. Tam bu sıralarda Paris'ten, eski çalıştığı fabrikadan bir mektup alır: Mektupta, kalan alacağını tahsil etmesi için Fransa'ya çağrılıyordur. Hemen yola çıkıp soluğu araba fabrikasında aldı. "Fabrikaya gittim, biraz bekledim. Sonra bana bir kâğıt verip 'Bunu bankaya götür, paranı al' dediler. Parayı fabrikada nakit olarak değil de çek olarak verdiler yani. Anladım ki, 'Fransızlar hak yemez.'"

İsmail Yakut, yeniden gittiği Fransa'da çalışmaya devam edip emekli olur. Şimdi hemşehrileriyle birlikte Paris'in tarihî mekânlarını geziyor, emekliliğin tadını çıkarıyor.

GEMEINSAM

SOLİNGEN FACİASI

Tarihler 29 Mayıs 1993'ü gösterdiğinde Almanya'nın Solingen kentinde yaşanan trajedi yüreklerimizi dağladı.

Tarihe "Solingen Faciası" olarak geçen olayda, aşırı sağcılar tarafından kundaklanan evde hayatlarını kaybeden beş Türk vatandaşımızın acısı, aradan geçen otuz yıla rağmen hâlen belleklerdeki yerini koruyor.

Hülya Genç
Saime Genç
Hatice Genç
Gürsün İnce
Gülistan Öztürk

“Toprağı Öpesim Gelmişti. Üç Sene Gelememişiz, Hasretlik Var...”

“Bir haftada ancak gelmiştik. Tek yol hep Yugoslavya, Bulgaristan... Çorum’u, Dodurga’yı görünce ben bir heyecanlandım, böyle ışıklar yanıyor sanki Kırkdilim’in orada. Ağlamamak için kendimi zor tuttum. ”

Fotoğraf:
1982 İsmet- Emine Kılıç ve çocukları

İsmet Kılıç, 1971'de askerliğini bitirip memleketi Çorum'a döndüğünde, aklında hemen bir işe girmek vardır. İş aradığı günlerde bir tanıdığı, şu sıralar Almanya'ya gidip madende çalışacak işçi arandığını söyler.

İşçi Bulma Kurumuna gidip formaliteden ibaret birkaç soruya doğru cevap verince de Almanya'ya gitmesinin önünde hiçbir engel kalmaz.

Artık Almanya'da, Dortmund'dadır. Türkiye'den beraber geldiği yirmi altı kişiyle birlikte bir madende çalışmaya başlar ama maden macerası kısa sürer. Bir yılın ardından alüminyum fabrikasında işe girer.

Üç yıl sonra ise madende çalışmaya geri döner ve yirmi bir yıl sürecek madencilik macerası yeniden başlar. "Yeraltını iyi biliyordum, yeraltının her tarafını... Çalışıyorduk. Genciz. Vız geliyordu bize iş. Usta beni yanına alırdı, ben o zaman yirmi bir yaşımdayım. Göçecek yerleri göçertir, sökülecek yerleri sökerdik ustayla beraber" diye anlatıyor o günleri.

Almanya'daki ilk zamanlarda yılda bir değil, ancak iki-üç yılda bir Türkiye'ye gelme imkânı bulabilmiş Kılıç ve ailesi. İlk izine dair hatırası ise hâlâ taptaze... "Bir haftada ancak gelmiştik. Tek yol hep Yugoslavya, Bulgaristan... Çorum'u, Dodurga'yı görünce ben bir heyecanlandım, böyle ışıklar yanıyor sanki Kırkdilim'in orada. Ağlamamak için kendimi zor tuttum. Toprağı öpesim gelmişti. Üç sene gelememişiz, hasretlik var..."

1996 yılında maden işinden emekli olan İsmet Kılıç, hâlen eşi, dört çocuğu ve torunlarıyla Almanya'nın Dortmund şehrinde yaşıyor. Türkiye'ye gelmek için yaz mevsimini iple çekiyor.

Fotoğraf: *Üst:* 1971 Lünen Dortmund, yurt odası. *Alt:* 1971 Lünen Dortmund, yurt binasının önü.

Türkiye'deki Yabancı

"Hayatı kırk bir senedir buralarda geçirdik, bu memleketin insanı gibi..."

1945 doğumlu **Şaban Batın,** 1973'te Almanya'ya gider maden işçisi olarak. Öncelikle bir kursa yazılır. Hem başlangıç seviyesinde Almancanın hem de madende yapacakları işlere ve malzemelere dair bilgilerin verildiği bu bir aylık kursun sonunda, madende çalışmak üzere yeraltına iner.

Her gün sekiz saatlik mesaiden sonra işten çıkıp kaldıkları Heim'a gittiklerinde bir başka mesai başlar onun için. Arkadaşlarıyla yemek yapıp çamaşır yıkarlar, bazı günler de alışverişe giderler. Alışverişe çıktıkları bir gün, et almak için kasaba girerler. Hiçbirinin kasaba dertlerini anlatabilecek kadar Almancası yoktur henüz. İçlerinden biri Türkçe olarak kasaba, "Bize tosun eti ver, tosun eti" der. Tabii kasap anlamaz. İki elini başının üzerinde hareket ettirip boynuz yaparak "Möööö!" diye bağırmaya başlayınca Alman kasap katıla katıla gülerek istediklerini verir.

Madenden Heim'a, çalışmakla geçen altı yılın sonunda bir ev tutarak eşini ve çocuklarını da yanına aldırır. Gittiklerinin ertesi günü eşinin eline bir sözlük vererek "Buradan Almanca öğren" der. Şaziye Batın da elindeki kitaptan alışverişte işine yarayacak birkaç kelimeyi ve cümleyi kısa sürede çabucak öğrenerek gündelik hayata intibak eder.

"Almanca bilmiyorum. Öğrenemedik işte. Kurslara da gitsek olurdu. Çoluk çocuk Almanca öğreniverince biz de dedik bize tercümanlık yaparlar. Hiç gerek görmedik işte. Mahallemiz Türk mahallesi olduğu için hiç de zahmet çekmedik, yabancılık bilmedik."

"Buraya geldiğinize hiç pişman oldunuz mu?" sorusuna ise şöyle cevap veriyor: "Pişman olmadık ama bazı şeylerde zorluk çekiyoruz tabii. Çoluk çocuğu İslami usulde okutmak için Türkiye'de olsaydık daha mı iyi olurdu diye tereddüt ediyor insan. Ama hayatı kırk bir senedir buralarda geçirdik, bu memleketin insanı gibi...

"Aynı mahalledeyiz, komşularımızla aynen bir köy hayatı gibi yaşıyoruz. Birbirimizi tanıyor, biliyoruz. Yabancılık çekmiyoruz. Pazara git, tanıdık insanın, doktora git tanıdık insanın... Hepimiz aynı, bir köylü gibiyiz. Buralara alıştık ama Türkiye'de yabancıyız. Çoluk çocuğumuz burada olduğu için de dönmek istemiyoruz."

Şaban ve Şaziye Batın çifti, emeklilik sonrasında Almanya'da günlerini torun severek ve ancak yazları gelebildikleri memleketlerinin hasretini çekerek geçirmeye devam ediyor.

CARTEL
1 NUMARAAA!!
CEHENNEMDEN ÇIKAN
ÇILGIN TÜRK!

CARTEL

ALMANYA'DAKİ TÜRK GENÇLERİNİN SESİ OLDU

Rap müziğin Türkler arasında yaygınlaşması, 1995 yılında Cartel grubunun ortaya çıkışıyla olmuştur. Ancak bunu biraz daha geçmişe götürmek mümkündür. Almanya'daki ilk Türkçe rap örneklerinde yabancı düşmanlığına ve Almanya'da uygulanan politikalara karşı bir tavır vardır. Rap, özellikle Avrupa'da yetişmiş ikinci nesil Türk gençleri tarafından rağbet görmüştür çünkü grup üyeleri de Almanya'da yaşayan Türk gençleridir. Cartel'in yaptığı şarkılar, dönemi tüm çıplaklığıyla gözler önüne sermesi açısından kayda değerdir.

O meşhur klip, yüreklerimizin dağlandığı Solingen faciasını bildiren haberin radyodan anonsuyla başlar. Ve Karakan, "Cartel bir numara, en büyük" sözleriyle girer şarkısına.

Irkçı saldırılar, ayrımcılık, dazlaklar, uyuşturucu, alkol müptelalığı, bozulan aile ilişkileri gibi konular işlenir şarkılarda. Sokak diliyle Almanya sokaklarından haber verir Cartel. Grubun bu denli etkili olmasının en büyük nedeni de bu sahiciliktir. Örneğin 90'lı yıllarda Türk dükkânların sayısının artmasının sevindirici olduğu ancak diğer taraftan insanlarımız arasındaki kıskançlığın rahatsızlık derecesine ulaştığı tespitini yapmaktadır.

Etkisi o denli güçlü olmuştur ki uzun bir süre gençler arasında Cartel tişörtü giymek, Cartel şarkıları söylemek bir moda hâline gelmiştir. Ayrıca grup, kendisinden sonra gelecek Türk rapçiler için rol model olma niteliği taşımıştır.

Fotoğraf: Cartel , 1995

Tak Tuk Tak Tuk Tak Tuk...

İlk durak İstanbul. Amasya'dan otobüse binerek soluğu İstanbul'da alan Şükrü Bey, hemen Tophane'deki İş ve İşçi Bulma Kurumuna giderek gerekli sınavlara girer ve sağlık muayenesinden geçer. Sirkeci'den Münih'e gidecek olan trene bindiğinde, üç günlük yolculuğunu yıllar sonra şöyle özetleyecektir: "Tak tuk tak tuk tak tuk..."

Şükrü Altundağ, 1946 yılında Amasya'nın Gümüşhacıköy kazasının Kızılca köyünde doğar. Askerlikten sonra köyünde çiftçilik yapmaya başlar. "Türkiye'deki yaşam şartlarımız çok iyi değildi, çok da kötü değildi. O zamanlarda Almanya'ya gidenler çoktu. Bizim köyden de otuz kişi başvurdu, yirmisi gitti. Onlardan biri de abimdi."

Abisi, pek çok işçi gibi Köln'deki Ford fabrikasında çalışmaya başlar. Bir süre sonra da kardeşi için istek yapar. Böylece 1969'da, Şükrü Bey'in yarım asıra yaklaşan Almanya macerası da başlamış olur.

İlk durak İstanbul. Amasya'dan otobüse binerek soluğu İstanbul'da alan Şükrü Bey, hemen Tophane'deki İş ve İşçi Bulma Kurumuna giderek gerekli sınavlara girer ve sağlık muayenesinden geçer. Sirkeci'den Münih'e gidecek olan trene bindiğinde, üç günlük yolculuğunu yıllar sonra şöyle özetleyecektir: "Tak tuk tak tuk tak tuk..."

Münih'te, tren istasyonunda verilen yemekten sonra Köln'e doğru yola çıkan Şükrü Bey, kendisiyle birlikte aynı firmaya gidecek olan iki işçi arkadaşıyla birlikte Wanne-Eickel istasyonunda iner. Çalışacağı firmanın yetkilisiyle büroya gider.

Aynı firmada çalışan enişteşinin yardımıyla işe giriş işlemleri yapılır, sonra da kalacağı "heim"a gelir. Üç katlı bir binadır. Hemen gösterilen ranzaya yerleşir ve kendisiyle aynı kaderi paylaşan hemşehrileriyle koyu bir sohbete dalar. Pazartesi günü, gececi olarak çalışacağı madene giden Şükrü Bey, yerin yüzlerce metre altında çalışmaya başlar.

Önce biraz zorlansa da sonra alışır. "Türk, İspanyol, Çinli, Japon işçiler vardı. Velhasıl madende üç sene çalıştık. Benim biraz mideden rahatsızlığım oldu o zamanlar. Madendeki tozdan oluyor dedik. Ben oradan ayrılıp geldim Krefeld'deki Stahlwerk'e."

"Gurbetin on beşinci yılında, 1986'da eşini ve dört çocuğunu yanına aldırır. "Geldikten sonra ev ayarladık. Onları getirince biraz daha rahatladım tabii. Heim hayatı bitti, eve çıktık. Eşim ev hanımıydı. Çocuklar okula gidiyordu, ben de çalışıyordum. Tatil günlerinde komşu ve arkadaşları ziyaret ederdik, bazen de parka gidip gezerdik."

Bir ara Türkiye'ye dönmek ister Şükrü Bey ama Almanya'da kazandıklarını düşününce gurbette kalmak daha ağır basar, o da vazgeçer. Stahlwerk'te otuz sene çalışarak altmış yaşında emekli olur. Şükrü Bey'in yeni nesile, Almanya'daki tecrübelerinden süzülen altın değerinde birkaç nasihati var: "Doğru yürürsen, kazancına gidersen, Almanya güzel. Genç nesillerin çok doğru hareket etmeleri, anne babalarını dinlemeleri lazım. İş hayatına atıldıkları zaman işlerine sahip çıkmaları lazım. Biz, elhamdülillah Müslümanız. İslamiyet'ten ayrılmamamız lazım. Elinden geldiği kadar, dilin döndüğü kadar... Annelerine, babalarına, çocuklarına güzel davranmaları lazım. Öyle mutlu bir hayat yaşamak lazım, benim diyeceğim bu..."

Şükrü Altundağ hâlâ eşi, dört çocuğu ve torunlarıyla birlikte Krefeld'de mutlu bir hayat yaşamaya devam ediyor.

"Selamet ile iş yerim olan ve Köln denilen şehre geldim. [...] Fabrikanın lojmanında bir ranza verdiler. 'Haym' diyorlar bu yatacak yerlere. Sağım solum, altım üstüm hep bizden.

Tüm bir Anadolu karması."

ABBAS SAYAR
DİK BAYIR

DÖNER MACHT SCHÖNER!

Yurt dışına giden vatandaşlarımız, Türk yaşantısını, geleneklerini ve elbette mutfağını da dünyanın her köşesine götürdü. Kebabı, ayranı, lahmacunu, baklavası, kısacası sayısız lezzeti başta Almanya olmak üzere birçok ülke gastronomisinin en çok tüketilen yemeklerinden oldu. En çok da döneri....

Döner o kadar çok sevildi ki, bugün Avrupa'nın dört bir yanı dönercilerle doldu. Yapılan birçok araştırma, dönerin Almanya'da çok tercih edilen, lezzetli ve sağlıklı bir fast food olduğunu ortaya koyuyor. Eski Şansölye Angela Merkel'in bir seçim öncesi Türk mahallelerini ziyaret edip döner kesmesi de göç tarihinin en ikonik fotoğraflarından biri olarak arşivlerdeki yerini aldı.

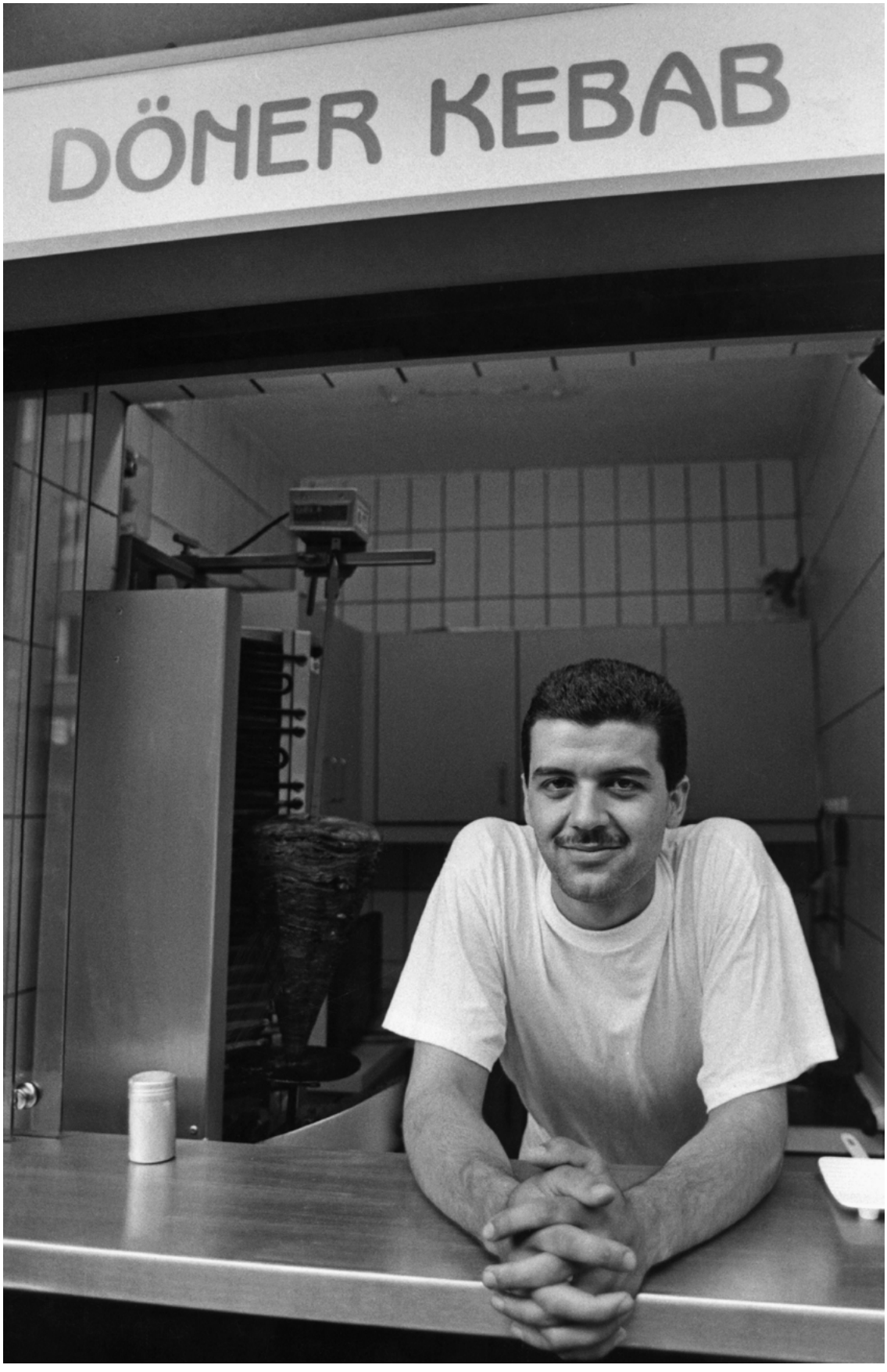

Fotoğraf: Döner kebap dükkanı, Nürnberg, 1992

İdealist, Yardımsever ve Mutlu...

"Venray'daki gençlere diyorum ki, önce okulunuzu bitirin. Bir diplomayla da olmaz; iki, belki üç diploma alın, zaman değişti. İmkân bulursanız siyasete atılın. Bizim de söz hakkımız olsun."

"Hollanda'yı ben çocukluğumdan bilirim. 1954 yılında Mersin'de ortaokul son sınıfta okuyordum. Mersin'e liman yapılacaktı. Limanın inşaat işini de Hollandalılara vermişlerdi. O vakte kadar adını hiç işitmediğim bir ülkeydi..."

Çok değil, sekiz sene sonra adını ilk kez duyduğu bu ülkeye, rızkını aramaya gidecekti **Erdoğan Çadırcı.**

Aslında babası, Mersin'deki işlerin başına geçmesini ister ama o babasını dinlemez. Yirmi dört yaşında Hollanda'ya gider ve bir tanıdığı vasıtasıyla metal fabrikasında işe girer. Fabrikada kısa sürede kendini sevdirir. Hollandalı arkadaşları onun dil öğrenmesini istedikleri için her gün on Hollandaca kelimeyi kâğıda yazıp ezberlemesine yardımcı olurlar. Fabrikada günler böyle geçse de Çadırcı'nın aklından geçen, bir yolunu bulup üniversitede okumaktır.

Tam bu sırada Hollandalı bir kızla tanışır, kısa sürede ailelerin de desteğiyle evlenirler. Erdoğan Bey, kayınpederinin kardeşinin müdür olduğu hastanede işe başlar. Eşinin ailesi idarecilik ve yönetimle ilgili bir yüksekokul okumasını istediğinde aradığı fırsatı bulur ve hem çalışır hem de okur.

1974'te hayatının en ilginç tekliflerinden birini alır. Bir siyasi partinin başkanı kendisine adaylık teklif eder. Aday olması için gerekli olan Hollanda vatandaşlığına kısa sürede geçince adaylığını koyar ancak yeterli desteği bulamadığından seçilemez.

1978 yılında bu kez de Türkiye'den gelenlere yardımcı olmak amacıyla tercümanlık kurslarına katılır ve sonrasında yeminli tercüman olarak mahkemelerde görev yapar.

Bu arada yüksekokulu bitirerek diplomasını almıştır. Cemiyet işlerine dâhil olur ve Limburg bölgesinde yaşayan Türklerin bir dernek kurmalarını sağlar. Venray'da kapanan eski bir okulun satın alınarak cami yapılması için Türkleri organize eder.

1980'den sonra Aile Birleşimi ile herkes ailesini getirmeye başlayınca, ortaya büyük bir sorun çıkar; Türk çocuklarının okullara uyum sağlayamaması. Erdoğan Bey, çocukların okula adapte olmalarını sağlamak amacıyla bir ortaokulda dört sene yardımcı öğretmenlik de yapar. "Benim idealim okumaktı, gelin sizi de bu ideale dâhil edeyim ki, ileride bir yerlere gelesiniz" diyerek...

17 Ağustos 1999'daki büyük Marmara depreminde depremzedelere yardım için para toplayıp Türkiye'ye gönderilmesine öncülük etmesinde de idealist tavrı etkili olur.

Aradan geçen elli iki senenin sonunda Çadırcı, çok mutlu olduğunu söylüyor. "Venray'daki gençlere diyorum ki, önce okulunuzu bitirin. Bir diplomayla da olmaz, iki belki üç diploma alın, zaman değişti. İmkân bulursanız siyasete atılın. Bizim de söz hakkımız olsun. Babanızın zenginliği bir işe yaramaz, ne yaparsanız kendiniz yapacaksınız. Ancak öyle mutlu olabilir insan."

Başkalarının dertlerine derman olarak, sıkıntılarını gidererek mutlu olduğunu söyleyen yetmiş yedi yaşındaki Çadırcı, Allah ömür verirse daima bu işlerde koşturmak istediğini söylüyor.

Türkiye'yi unuttuğunu sanmayın... Çadırcı her sene Hollanda'dan onlarca ahbabını Türkiye'ye getiriyor, onlara başta İstanbul olmak üzere memleketinin tarihî ve doğal güzelliklerini gezdiriyor.

“Geldiğim Günden Beri Hep Çalıştım...”

Türkiye’de kaynakçılık kursuna gittiği için Hollanda’da bir mobilya fabrikasında kaynakçı olarak işe başlar Coşkun. Sonrasında araba parçaları üreten çeşitli firmalarda çalışır.

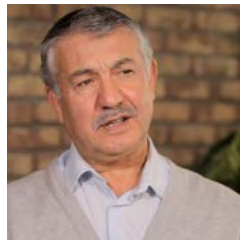

Erzurum’un Oltu kazasının Tutmaç köyünden **Muammer Coşkun,** 1974 yılının Mart ayında gider Hollanda’ya. Hikâyesini şu cümlesi özetliyor aslında, “Geldiğim günden beri hep çalıştım.”

Türkiye’de kaynakçılık kursuna gittiği için Hollanda’da bir mobilya fabrikasında kaynakçı olarak işe başlar Coşkun. Sonrasında araba parçaları üreten çeşitli firmalarda çalışır.

“Başka bir dünya buralar, değişik. Hâliyle şartlar zor, lisan bilmiyorsun. Yemek, içmek... Bir de kendin yemek yapıyorsun, işte bunlar kolay değildi yani. Ama alıştık hâliyle” diyor.

Uzun bir süre, önce pansiyonda, sonra da üç dört arkadaşıyla bir evde kalır. Üzüldüğü ise ne yattığı yatağın sertliği ne içtiği suyun acılığıdır. Ailesinin sesini duyamamaktır onu üzen. “Telefon etmek için postaneye giderdik. Yazılır, beklerdik, saatler sürerdi. Tam irtibat kurulacak gibi olur, sonra kopar. Böyle bekleyip de görüşemediğimiz çok olmuştur. Şartlar o kadar ağır, zor. Anne babanı özlüyorsun. Senede bir izine gitmek yetmiyor. Şimdi internetten, telefondan istediğin zaman konuşabiliyorsun.”

Yurt dışına çalışmaya giden işçilerin imdadına hızır gibi yetişen teypler ve kasetler onun da derdine derman olur. “Teyplerimiz vardı. Kasetler alır, onlara içimizi dökerdik. Her şeyi anlatır, sonra memlekete gönderirdik. Onlar da çoluk çocuk konuşup bize gönderirlerdi. Durmadan, evirir çevirir dinlerdik...”

Ne iş bulduysa yaptı Muammer Bey, bir saniyesini bile boşa geçirmedi. “Hiç durmadım, boş kaldığım hiç olmadı. Son on üç yılımda postanede çalıştım. Yakın köylerde, şehrin içinde postacılık yaptım. Mektup götürdüğüm bazı insanlar hangi saatte geleceğimi bildikleri için beni kapıya çıkıp beklerlerdi. Ben de insanlarla konuşmayı çok seviyordum zaten. Mektuplarını da verince çok hoşlarına giderdi.”

1983 yılında eşi gelir evlatlarını yanına alarak. Çocuklarını okumaya teşvik eden Coşkun, “Biz işçiyiz, siz işçi olmayın; okuyun” diyerek hep arkalarında durur. Böylece, bütün çocukları başarıyla okullarını bitirip meslek sahibi olurlar.

Hollandalı komşularıyla çok iyi bir diyalog içinde olduklarını, bayramda onlara, “Bugün bizim bayramımız...” diyerek ev yapımı baklava ikram ettiklerini anlatıyor. “Onların da pek hoşuna gider. Beraber oturup çay kahve içeriz, sohbet ederiz. Hatta Türkiye’ye gittiğimiz zaman komşularımızı özlüyoruz.”

Uzun yıllar boyunca Hollanda’da gönüllü olarak pek çok faaliyete katıldığı için bu hizmetlerinden dolayı iki sene önce belediye başkanı eve gelerek kendisine bir nişan takdim etmiş . “Hiç haberim yoktu böyle bir şeyden, bizim arkadaşlar haber vermişler herhalde. Şimdi davetler, organizasyonlar için özel günlerde devamlı eve mektup geliyor belediyeden.”

“Alıştık tabii, buranın bir parçası olduk artık” diyen Muammer Şenol, yakınlarda emekli olmuş. Biraz dinlenip yılların yorgunluğunu attıktan sonra göçmen çocuklarının eğitimi adına bir gönüllülük projesine dâhil olacak.

“Unuttun Türkiye’yi!”

O kadar yoğun çalışır ki, çok sevdiği memleketine ancak üç buçuk yıl sonra gidebilir. Hatta akrabalarının sitemiyle karşılaşır, “Almanya’ya gidince sana ne oldu böyle, unuttun Türkiye’yi!” Onun cevabı ise yorgunluk yüklüdür, “Ne yapayım, izine gelecek parayı ancak toparlayabildim.”

Ahmet Orhan, babasının Almanya’ya işçi olarak gittiğini, evden gelen bir mektupla öğrenir. Bundan sonra da her mektubunda babasına, “Beni Almanya’ya götür” yazacaktır.

Askerlik dönüşü bir yandan bağ bahçe işleriyle uğraşırken bir yandan da küçük bir bakkal dükkânı işletir ama geçim derdi bir türlü yakasını bırakmaz. Bu arada Almanya’ya gitmek için İş ve İşçi Bulma Kurumuna yazılır yazılmasına ama bir türlü beklediği haber gelmez.

1968’de “Ne pahasına olursa olsun gideceğim” diyerek annesini, eşini ve kızını Ürgüp’te bırakıp turist vizesiyle Almanya’nın yolunu tutar.

Soluğu babasının çalıştığı fabrikada alsa da hevesi kursağında kalır. Çalışma izni olmadığından fabrikada işe alınmaz. Yetkililer, eğer memleketine dönerse, istekle Almanya’ya gelebileceğini söylerler. Pek inanmasa da mecburen Türkiye’ye geri döner. İki hafta sonra gerçekten istek kâğıdı gelir Almanya’dan. 1968 yılının Aralık ayında Krefeld’dedir. “Artık işçi olarak geldiğim için, ne bileyim, sevinçliydim. “Almanya 1945 yılında İkinci Dünya Harbi’nden çıkmış. Ben gittiğimde, harbin üzerinden yirmi küsur yıl geçmiş, hiçbir iz kalmamıştı. En çok ona hayret ederdim.”

Stahlwerk’te, babasının yanında çalışmaya başlamasından birkaç sene sonra kardeşi gelir, o da aynı fabrikada işe girer. Bu arada Ürgüp’teki ailesini de yanlarına alır. Hafta sonları dâhil çalışır, tatil günlerinde iş versin diye ustabaşının gözünün içine bakar. “Boş zamanlarımız çok az olurdu, mümkün olduğu kadar mesaiye gitmeye çalışırdık.” Diğer gurbetçi akranları gibi Almancayı ihmal etmez. Kırk-elli senedir burada olup da hâlâ doğru dürüst Almanca bilmeyen arkadaşlar var. Ben Almanya’ya gelmeyi çok istediğim için Almancaya da çok özen gösterdim.

Bir senede her konuda işimi kendim halledecek duruma geldim. Almanca kurslarına da katılarak iyice geliştirdim dilimi. Sonunda, çalıştığım bölümde işçibaşılığa kadar yükseldim."

Tatil günlerinde ailece toplanıp komşularla parka giderler. Bir şeyler yiyip içer, çocuklarla top oynarlar; aynı Türkiye'deki gibi... "Ramazanlarda da çoluk çocuk oruçlarımızı tuttuk, namazlarımızı kıldık kendi memleketimizdeymiş gibi. Bayramlarımızı ailemizle, eşimizle dostumuzla kutladık."

Ahmet Orhan, o kadar yoğun çalışır ki çok sevdiği memleketine ancak üç buçuk yıl sonra gidebilir. Hatta akrabalarının sitemiyle karşılaşır, "Almanya'ya gidince sana ne oldu böyle, unuttun Türkiye'yi!" Onun cevabı ise yorgunluk yüklüdür, "Ne yapayım, izine gelecek parayı ancak toparlayabildim."

1983 yılında fabrika, kesin dönüş yapanlara bir tazminat öder. Babası ve kardeşi kesin dönüş yaparlar. Ahmet Orhan, "Ben gitmem. Buraya gelebilmek için nelere katlandım..." diyerek, dönmeyi aklından bile geçirmez. Yılın yarısını Türkiye'de, yarısını Almanya'da geçiren Orhan, "Kaç yaşına geldin, dön artık, ne yapacaksın oralarda" diyenlere, "Gelmem ben. Tamamen kopmam Krefeld'den. Gider gelirim, fakat kopmam..." diyor.

“Allah’ım, Ne Ay Var Ne Yıldız...”

“Ne güneş var ne ışık...
Bizim orada böyle gece dışarı çıktığın zaman gökyüzü olduğu gibi yıldızdır. Buraya geldim karanlık, yağmur. Bir rutubet kokuyor bana, ölüyorum, nefes alamıyorum. Allah’ım, ben niye geldim buraya! Bu nasıl Avrupa, benim ne işim vardı burada! Ben çocuklarımı niye bıraktım!”

"Biz köyde yaşıyorduk. Tarlamız, hayvanlarımız vardı, uğraşıyorduk. Eşimin abisi ondan habersiz istek yapmış. Bir gün kâğıt geldi. Avrupa'ya işçi olarak kabul edilmişti. Ne olduğunu anlayamadık. Eşim gitti. Dört çocukla bir başıma kaldım."

1949'da Kars'ın Arpaçay ilçesinin Değirmenköprü köyünde doğan **Filiz Karabulut,** eşinin Hollanda'ya, akü fabrikasına çalışmaya gidişini böyle anlatıyor.

İki senenin sonunda eşine "Ya geri dön ya beni de götür" deyince, dört çocuğunu anneanne ve dedesine bırakarak, eşiyle birlikte Hollanda'nın yolunu tutar. "Allah'ım, ne ay var ne yıldız... Ne güneş var ne ışık... Bizim orada böyle gece dışarı çıktığın zaman gökyüzü olduğu gibi yıldızdır. Buraya geldim karanlık, yağmur. Bir rutubet kokuyor bana, ölüyorum, nefes alamıyorum. Allah'ım, ben niye geldim buraya! Bu nasıl Avrupa, benim ne işim vardı burada! Ben çocuklarımı niye bıraktım!"

Bu hayal kırıklığıyla gece gündüz ağlayan Filiz Karabulut'un imdadına Türk komşuları yetişir, onu gezmeye, eş dost ziyaretine götürüp biraz olsun rahatlamasını ve yeni ülkeye alışmasını sağlarlar. Bu arada Filiz Hanım, bunalımdan çıkmak için iş aramaya başlar. Şansı yaver gider ve kısa sürede bir konserve fabrikasında iş bulur. İşi, derin dondurucudan çıkan balıkları temizleyip konservelenmeye hazır hâle getirmektir.

"Ben orada 1974'ten 1988'e kadar çalıştım. İşin şartları ne kadar kötüyse, birlikte çalıştığım insanlar da o kadar iyi insanlardı. Patron, şef, ustabaşı, şoför... Hepsi o kadar terbiyeli, efendi, saygılıydı ki anlatamam. Derin dondurucudan balıklar önüme geliyordu. Temizliyor, ayıklıyorduk konserve için. Düşünün, elin sekiz saat buzun içinde. Benim şimdi iki kolum da iyi durumda değil maalesef. Bazen gece yarısı uyanıyorum, kollarımın ikisi de uyuşmuş..."

İlk fırsatta çocuklarını yanına aldırır. Bu arada eşi, kalp rahatsızlığı sebebiyle akü fabrikasından ayrılınca, evin neredeyse bütün yükü onun omuzlarına biner.

> "Ben çalıştım hep. Türkiye'den hem arsa aldık hem ev aldık ama hep artırdık. Aç kalmadık ama bir lokantada oturup yemek de yemedik. Ne yedik, ne giydik, ne gezdik... İşten eve, evden işe."

Bir gün konserve fabrikasında patrona, Türkiye'de ev almak için para biriktirdiğini, parayı toplar toplamaz da döneceğini söyleyince, "Hayır, dönemezsiniz" der patron. Filiz Hanım, "Hayır, biz döneceğiz!" diye cevap verir. Patron, "Dönemeyeceksiniz" diye üsteler. Sinirlenen Karabulut, "Hayır, biz evin borcunu bitirince döneceğiz" der yüksek sesle.

Yıllar geçer, evin borcu biter, üstüne para da biriktirirler ama patron haklı çıkar.

Filiz Karabulut hâlen Hollanda'da yaşamaya ve torunlarını sevmeye devam ediyor.

“Bisiklet sürebilir misin?”

‘Hiç bilmiyorum,’ dedim. Görevli “Yav olur mu! Bisiklet süremezsen seni işe alamam” dedi. Elimiz mahkûm, öğreneceğiz. Bana bir bisiklet verdiler. Öğlenden akşama kadar uğraştım öğrenmek için. Dağın tepesine çıkartıyorum bisikleti, oradan biniyorum, yarı ayak gidiyorum ama düşüp duruyorum. Bir şekilde hallettik sonra.”

1948 doğumlu **Ahmet Özün,** Kayseri Felahiye’nin Silahtar köyünden. Pek çok tanıdığı gibi o da Almanya’ya göçmen işçi olarak gitmek üzere başvurur. Haber, bekledikleri kadar çabuk gelmez ancak bir hasat zamanı, ekin biçilip tarla kaldırıldıktan sonra ansızın gelir.

Göç sürecinde Ahmet Bey’i en çok titiz sağlık muayeneleri şaşırtır. Çok ayrıntılı bir incelemeden geçer. Tam bittiğini zannederken bu sefer yeni bir sürprizle karşılaşır. “İstanbul’a gittik, muayene olduk. Akciğerlerimize baktılar, nefes darlığımız olup olmadığını kontrol ettiler, her taraftan soydular soğan ettiler bizi. Tam bilet alacağımız sırada bu defa da kolera aşısı çıktı. Efendim, ille de Kızılay’a gideceksin iki sefer aşı olacaksın diye zorladılar. Yoksa Bulgaristan’dan geçiş yok.”

Kabul sürecinden sonra Almanya’nın Frankfurt şehrine varan Özün, dil ve kültür bariyeri dolayısıyla yaşadığı sıkıntıları şöyle özetliyor.

“Geldik, dil bilmiyoruz, bir şey bilmiyoruz. Frankfurt... Allah! Pazar günü, ortalıkta kimse yok. Sinek avlıyor her yer. Hiçbirimizde dil de yok. Karnımız acıktı. Açız, açık yer bulamıyoruz.”

Gurbetteki ilk günlerini diğer gurbetçilerin yardımseverliği sayesinde bir şekilde atlatan Ahmet Bey, çalışma hayatına adapte olmakta da zorlanır. “İşe başladık başlamasına da, ben hayatta fabrikada çalışmadığımdan hatta fabrika görmediğimden, fabrika oldu bana bir hapishane...”

Ama ekmek parası kazanmak, kendi hayatını bir şekilde idame ettirmenin yanı sıra memlekete de para göndermek gerekiyordur. Yaşadığı zorluklara rağmen, her fedakârlığı göze alır Ahmet Bey. Araba ve uçak fabrikalarında çalışır, inşaatlarda beton karar. Asla yılmaz, vazgeçmez. Kararlılığını, Frankfurt’tan Münih’e taşındıktan sonra gittiği bir iş görüşmesinde yaşadığı bir durum, mükemmel bir şekilde ortaya koyar...

"Gittik, işe başlayacağız, 'Bisiklet sürebilir misin?' dediler. 'Hiç bilmiyorum' dedim. Görevli, "Yav olur mu! Bisiklet süremezsen seni işe alamam" dedi. Elimiz mahkûm, öğreneceğiz. Bana bir bisiklet verdiler. Öğlenden akşama kadar uğraştım öğrenmek için. Dağın tepesine çıkartıyorum bisikleti, oradan biniyorum, yarı ayak gidiyorum ama düşüp duruyorum. Bir şekilde hallettik sonra."

Gurbete giderken, pek çokları gibi çabucak dönmek üzere gider Ahmet Bey de. Ama evdeki hesap çarşıya uymaz. Gerçi kendilerine ve sevdiklerine güzel, sağlıklı bir hayat inşa eder ama ana vatana beklediği kadar çabuk dönemez. "Valla beş sene çalıştık, bir ev alıp çıkıp gitmek gerekiyordu, ama maalesef... Gidemedik, çoluk çocuk oldu. Çocuklar büyüdü, attığımız taşlar yerini bulmadı. Bizim Türkiye'de bakmamız gerekenler de vardı. Ailelerimiz dağınıktı. Babam, kayınbabam.... Onlara gerektiğinde para gönderiyorduk. Eksik tamam, idare ediyorduk."

Her şey bir yana, ikinci vatana alışma sürecinde Ahmet Bey'i en çok üzen, Türkler için ibadet imkânlarının, en azından ilk başlarda kısıtlı olmasıdır. Camisizlik, ezansızlık Ahmet Bey için dayanılmazdır. Çalışma hayatında ve sosyal hayatta namaz kılacak yer bulmakta öyle zorlanırlar ki bir keresinde bayram namazını, o da Türk Konsolosluğu'nun girişimiyle, bir sinemada eda ederler.

Ahmet Bey artık Almanya'da rahat. Hayatından, Almanlarla ilişkilerinden memnun. Genç gurbetçilere de çabuk ve etkili bir şekilde uyum sağlayabilmeleri için birkaç tavsiyesi var. "Her şeyi üstlerine almasınlar, önlerine baksınlar, arkaya bakmasınlar. Olur böyle şeyler, hatasız insan olmaz. Almanlarda olsun bizlerde olsun, ufak tefek hataları kulak ardı etsinler."

“Gelin Oynayalım!”

“Biz geldiğimizde, ‘Türkler geldi! Türkler geldi köyümüze!’ diye millet kapımıza gelip evine davet ediyordu. Çocuklar bizi çağırıp, ‘Gelin oynayalım!’ diyorlardı.”

Cevat Çumru, aslen İzmirli olsa da bugün İzmir’e ancak tatillerde gidebiliyor. 1968’de gidip ömrünün neredeyse elli yılını geçirdiği Venlo’dan “Venlomuz” diye bahsediyor. “Kırk sekiz sene az değil...” diyerek.

Hollanda’ya ilk geldiklerinde çok iyi karşılanırlar. Hollandalıların çok misafirperver olduklarını söylüyor Cevat Bey. Öyle ki gurbetçi ailelerin çocukları, okul saatleri dışında Hollandalıların evlerine gidip oyun oynar, hiç sorun yaşamazlar. Bayramlarda Hollandalı aileler o kadar çok harçlık verirlermiş ki çocuklar ceplerine sığdırmakta zorlanırmış.

Cevat Bey, Hollandalıların, Türklerin aileleriyle birlikte gelmelerinden ve Hollanda’da Türk aile hayatını sürdürmelerinden son derece memnun olduğunu ifade ediyor. Gurbetçiliğin ilk günlerinde, çocuklu Türk ailelerini gören Hollandalıların açıkça sevindiğini söylüyor.

“Biz geldiğimizde, ‘Türkler geldi! Türkler geldi köyümüze!’ diye millet kapımıza gelip evine davet ediyordu. Çocuklar bizi çağırıp, ‘Gelin oynayalım!’ diyorlardı.”

Cevat Bey, eskiden Türk ve Müslüman yaşantısını sürdürmekte zorluklar yaşadıklarını da söylüyor.

“Böyle camilerimiz yoktu. Spor salonlarına gidilirdi. Herkes evinden battaniyesini getirir serer, namaz öyle kılınırdı.”

Bugünkü durumu daha olumlu gördüğünü dile getirirken, Venlo’ya yapılmakta olan cami ve külliyeden sevinçle bahsediyor.

İlk gurbetçi kuşağında maddi durumunu iyileştirip hemen Türkiye'ye dönmek gibi bir arzu olduğunu ama şimdiki neslin Hollanda'ya uyum sağladığını ifade eden Cevat Bey, bu durumdan memnun. Çevresinde Türk doktorlar, iş adamları, başarılı insanlar gördükçe mutlu oluyor, Türklerin Hollanda'ya inkâr edilemez bir değer kattığına inanıyor. Türk gençlerinin çalışkan ve geniş vizyonlu olmasını, hepsinden önemlisi dil bilmesini fazlasıyla önemsiyor. "Lisan çok önemli. Hollandacayı bilecekler. Türkçe zaten ceplerinde, İngilizce de bilecekler. Allah'ın sayesinde her tarafa gidip gelirler."

Cevat Bey'in bu tavsiyelerinde, ilk gurbetçilerin dil bilmemekten kaynaklanan sorunlar yaşamasının da etkisi var. İlkokulda bizzat yaşadığı bir durumu şöyle anlatıyor: "Bir gün okulda 'Spora gidiyoruz' dediler. 'Herkes bir şeyler alsın gelsin.' Ama biz bunu anlamamışız. İki kardeş otobüse bindirdiler bizi, Tienray'dan Venlo'ya getirdiler. Soyunan cup denize, cup havuza! Biz bakıyoruz iki kardeş birbirimize... 'Allah Allah! Ne oldu, biz anlamadık' dedik. Öğretmen dedi ki, 'Yok mu deniz şortlarınız sizin? Girsenize siz de...' Dedik 'Yok.' 'Oturun siz burada' dedi. Yarım saat boyunca bunlar güzelce yüzdü, biz baktık.

Gene hiç unutmuyorum, günlerden Çarşamba, okullar arasında maç yapılıyor. 'Spor' dediler. 'Tamam' dedik, 'bunlar yüzmeye gidiyor.' Biz iki kardeş yüzme şortlarımızı giydik bekliyoruz onları. Otobüs geldi bindik, iki kilometre ötedeki okula gittik.

"Bir de baktık adamlarda forma var, şort var, tozluk var. Bizde bir şey yok. 'Allah Allah! Gene mi yanlış anlamışız kardeşim' dedik. Meğer futbol maçı yapılacakmış bu sefer. Biz yüzme şortlarıyla gittik oraya..."

KESİN DÖNÜŞ

Fotoğraf:
Manfred Vollmer, Türkiye'ye kesin dönüş yapan bir işçi ailesi, Duisburg 1984

"GURBET EL ŞİMDİ BİZE 'DÖN GERİ!' DİYOR..."

70'li yıllardaki kriz ve görece yükselişten sonra 80'li yılların başında Alman ekonomisi bir duraklama dönemine daha girer. Göçmen işçi alımı hâlâ yasaktır, ancak iltica yoluyla göçmen alımı ve bu sığınmacıların çalıştırılması güncel bir olgudur. Bu yüzden Alman hükûmeti yeni göçleri engellemek için başka tedbirlere başvurur. Önce sığınmacıların iltica prosedürleri devam ederken çalışması yasaklanır, sonra Türk vatandaşlarına vize zorunluluğu getirilir, daha sonra da temelli dönmek isteyenlere çeşitli teşvikler sunulur.

1984 yılında Alman hükûmeti, 'Geri Dönüşü Teşvik Yasası'nı (Rückkehrförderungsgesetz) parlamentodan geçirmiş, Türklerin ülkelerine kesin dönüş yapmaları şartıyla kendilerine belirli bir ücret ödemeyi taahhüt etmiştir. Almanya en doğru ifadeyle, 'Türkleri Almanya'dan atmanın' bir yolunu bulmaya çalışmaktadır.

CEM KARACA

Cem Karaca bu vefasızlığa, bu
aymazlığa, bu ikiyüzlülüğe,
“Amaaan amman amaaan
amman Almancılar!”
nakaratıyla haykırır.
“Davulla zurnayla yola çıkmış
Bandoyla karşılanmıştık
İş gücümüzdü sattığımız
Ter olup çarklara aktığımız
Servete servet kattığımız
Gurbet el şimdi bize
‘Dön geri’ diyor.”

Almancılar

Almancılar

https://open.spotify.com/
track/1oMtoybrHHa0GtupGN5tcC?si=035a357430ed4212

“Çok Azaplar Çektik...”

“Çok uğraştık... Ama burada her şeye sahip olduk, Allah bin bereket versin. Gitmeseydik bir şeyimiz olmazdı, ona buna muhtaç olurduk. Gittik, herkese yardım da ettik.”

Fadime Şahin'inki, anlatırken yer yer gözyaşlarını tutamadığı, acı bir hikâye. Önce annesiz, öksüz büyür. Ondan sonra sevdiğiyle evlenir, tam mutluluğa kavuştuğunu düşünürken bu sefer araya hasret girer. Eşi iki yıl askerliğin ardından, ekmek parasını kazanmak için önce Bursa'ya, sonra Almanya'ya gider. Aradan yıllar geçtikten sonra kavuşurlar ancak.

Fadime Hanım'ın ilk yılları memleket hasretiyle, kültür ve dil farklılığıyla boğuşmakla geçer. O zamanlar dil kursları yaygın değildir ya, bulsalar bile ailesinin maddi imkânları Fadime Hanım'ı dil kursuna göndermeye yetmez. Dilini ve âdetlerini bilmedikleri bir ülkede yaşamak ve kendilerine bir hayat kurmak için uğraşırlar.

Eşi üç vardiya çalışır, kendisi iki. Bir yandan da çocuklarını yetiştirme telaşındadır. Hem imkân yetersizliğinden hem de sıkıntıdan, çocukları sarılık bile olur.

Almanya'daki hayatın tek kolay ve olumlu yanı, çevrelerinde pek çok Türk olması ve vatandaşlarımız arasındaki dayanışmadır onlar için. Olan olmayana verir, elinden tutar, yardım eder daima. Türk esnaf çoktur, alışveriş açısından da zorluk çekmezler. Gerçi şartlar şimdiki gibi olmadığından gurbetlik bugün düşünebileceğimizden daha zordur, Türkiye'deki sevdikleriyle ancak mektupla haberleşebilirler. Ama sonunda refaha ve rahata erişeceklerinden emindirler.

Çalışmalarının karşılığını geç de olsa alır Fadime Hanım. Önce Almanya'da bizzat eşiyle kendisi de çalışarak bir ev inşa ederler, ondan sonra Türkiye'den bir ev alırlar. Nihayet çalışma hayatında da, Almanya'daki sosyal hayatta da işleri rast gitmektedir.

Bugün ulaştığı noktada Fadime Hanım hâlinden memnun. Torunlarının torunları olmuş, kendisi için en büyük başarı da bu dediğine göre. Şimdi dönüp baktığında da Almanya'ya gittiğine pişman değil, her şeye rağmen doğru tercihleri yaptıklarını düşünüyor. "Çok azaplar çektik, çok uğraştık... Ama burada her şeye sahip olduk, Allah bin bereket versin. Gitmeseydik bir şeyimiz olmazdı, ona buna muhtaç olurduk. Gittik, herkese yardım da ettik."

Fadime Hanım, Almanlardan da çok yardım gördüğünü, kendilerinin entegrasyon sürecinde Almanların eleştirilecek bir davranışıyla karşılaşmadıklarını söylüyor. Kendisi de çevresine hep iyilikle, dürüstlükle yaklaşmış olduğundan, genç gurbetçilere de aynısını tavsiye ediyor. "Doğru yoldan ayırmadı Rabbim bizi, o yüzden hiçbir zorluk yaşamadım. Gençler de dürüst olsunlar, çalışsınlar, haramdan kaçsınlar, alın teriyle ekmeklerini yesinler."

“Oğlum, Sen Türk müsün?”

“Tanıdın mı beni?’ diye sormuş Rauf Denktaş. ‘Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti Cumhurbaşkanısınız Rauf Bey, nasıl tanımam ben sizi!’ Türkçe konuşmaya başlamışlar. ‘Sen nereden öğrendin bu Türkçeyi?’ diye sormuş Rauf Bey. ‘Annemden, babamdan, babaannemden, dedemden, anneannemden’ demiş Serhat. Bunu duyunca Rauf Bey, ‘O insanların alnından öpmek isterdim’ demiş, ‘Ben dünyayı gezdim, senin kadar düzgün Türkçe konuşan kimse görmedim.’ ‘Gözleri doldu Rauf Bey’in’ diyor benim oğlan.”

Gülfidan Topuz, İsviçre’ye 1973’te henüz çocuk yaşta, on beş yaşında gider. Kendi tabiriyle, gittiğinde henüz “oyun çağındadır.” “Çok soğuk ve çok sisli bir havaydı, gece havası vardı Zürih garına indiğimizde. Hüzünlüydü, çok üzücüydü. Kimseyi tanımıyorsun, kimse yok, Almancan yok. Bütün sevdiklerin, arkadaşların, akrabaların Türkiye’de. Bir yıl boyunca sanki çok uzun zamandır hasretlik çekmiş gibiydim. Ailemin yanındaydım ama özlem bu tarafa, Türkiye’ye doğru akıyordu.”

Gurbette çektiği en büyük zorluklardan birinin dil bariyeri olduğunu vurgulayan Gülfidan Hanım, henüz pek fazla Türk gurbetçinin olmadığı o yıllarda alışveriş konusunda da sıkıntı yaşadıklarını dile getiriyor. Ama babası helal yiyeceklere ulaşma konusunda pratik bir çözüm bulmuş; “Rahmetli babam dedi ki ‘Et alacağınız zaman üstünde ‘schwein’ yazıyorsa sakın o eti almayın, domuz etidir. ‘Schwein’ domuz demektir.’ Biz de alışverişte hep etlerin üzerine bakardık, ‘schwein’ yazdığını gördük mü almazdık.”

Gülfidan Hanım artık Türkiye’de ama dediğine göre alıştıktan ve iyi kötü bir düzen kurduktan sonra insan gurbette yaşamayı da öğreniyor. Üstelik İsviçre’nin kozmopolit ve devrin Türkiyesine göre çok farklı olan yapısı, dünyayı ve insanlığı tanıma konusunda da Gülfidan Hanım’a epey katkı sağlamış.

“Mahallemizde Türk’ümüz de vardı. Yugoslav Türkleri de vardı. Bulgar Türkleri de vardı. Yabancılar da vardı. İtalyanlar, İspanyollar da çok mutluydu bizlerle yaşamaktan. Yani gurbet bir açıdan da insanlar için çok güzel bir deneyim oluyor, insan insanı öğreniyor. İnsan sarrafı oluyorsunuz. Çok iyi bir deneyimdi İsviçre benim için.”

Memleket hasretine dayanamayıp Türkiye'ye dönmüş olsa da ikliminden sosyal yaşantısına kadar İsviçre'yi iyi hatırlayan Gülfidan Hanım, Türkiye İsviçre Kültür Derneği çatısında düzenlenen organizasyonları, çalışmaları ve toplantıları da hayırla yâd ediyor. "İsviçre'nin her şeyden önce havası suyu çok güzel. Çeşme suları içilir. Havası çok güzeldir. Mevsiminde karı yağar, yağmuru yağar. Alışveriş merkezleri çok iyidir. Herkes sırasını bilir. Türkiye'deki gibi itişme kakışma, öne geçme falan olmuyor açıkça söylemek gerekirse. İsviçre çok sakin bir yerdir. Akşam saat sekiz buçuk-dokuz oldu mu sessizlik isterler, çünkü herkes çalışıyor. Sessizlik isterler, hoşgörü isterler. Herkes birbirini tanısın tanımasın selamlar. Yerli yabancı hep selamlar. Selam alır, selam verirler. Eğer tanıdıksa hâl hatır sorarlar ayaküstü.

İsviçreliler dinimizi, dilimizi, kültürümüzü anlatmak istediğimizde izin veriyorlardı. Gayet de hoş karşılıyorlardı. Biz onların dinî yaşantılarına, dinî bayramlarına, resmî bayramlarına nasıl uyum sağlıyorsak, onlar da bize uyum sağlıyorlardı.

Türkiye İsviçre Kültür Derneğinde kadın günleri yapılırdı. Çay saatleri, sohbet günleri olurdu, kadınlar matinesi olurdu. Hafta sonları izin alınırdı ayda bir kere bile olsa. Sonra genişledi bu uygulamalar, salonlar tutmaya başladık. Üç beş kadın, on kadın derken, yüz kadın, iki yüz kadın olmuştuk; çevreden gelenler de çok oluyordu. Broşür dağıtırdık. Dinî bayramlarda, resmî bayramlarda ilan dağıtırdık. Kulaktan kulağa da yayılırdı haberler. Uzak şehirlerdeki akrabalar, eş dost toplanırdık."

Gülfidan Hanım ve ailesi, çocuklarının ve torunlarının Almancanın yanı sıra Türkçeyi de iyi öğrenmesine bilhassa itina göstermiş. İsviçre'de tezgâhtarlık yapan küçük oğlunun çok hoş bir anısı var:

"Rauf Denktaş bir fotoğraf makinesi almak istemiş, mağazada bizim küçük oğlan ilgilenmeye başlamış kendisiyle. Garanti kâğıdını imzalarken tezgâhtar adı olarak Serhat Topuz yazdığını görünce, 'Oğlum, sen Türk müsün?' diye sormuş. 'Evet hocam,' demiş benimki de. 'Tanıdın mı beni?' diye sormuş Rauf Denktaş. 'Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti Cumhurbaşkanısınız Rauf Bey, nasıl tanımam ben sizi!' Türkçe konuşmaya başlamışlar. 'Sen nereden öğrendin bu Türkçeyi?' diye sormuş Rauf Bey. 'Annemden, babamdan, babaannemden, dedemden, anneannemden' demiş Serhat. Bunu duyunca Rauf Bey, 'O insanların alnından öpmek isterdim' demiş, 'Ben dünyayı gezdim, senin kadar düzgün Türkçe konuşan kimse görmedim.' 'Gözleri doldu Rauf Bey'in' diyor benim oğlan."

KREUZBERG: KÜÇÜK İSTANBUL

Berlin'in tarihî semtlerinden Kreuzberg, işçi göçlerinden sonra yavaş yavaş bir Türk mahallesine dönüşmüş ve zamanla "Küçük İstanbul" diye anılır olmuştur. Nüfusunun büyük çoğunluğu Türk olduğu için gerçekten bir Türk şehri görüntüsündeki bölge, Türkçe rap ve "hiphop"ın, aynı zamanda "breakdance"ın da merkezidir. Popüler kültürde epey yer tutan, üstüne şarkılar ve şiirler yazılmış Kreuzberg'in girişindeki Türkçe "Kreuzberg Merkezi" tabelası ise ikonik hâle gelmiştir.

İSTANBUL KREUZBERG

Fotoğraf: Kreuzberg'in girişine Belediye kararıyla asılan "Kreuzberg Merkezi" yazısı

“İkinci Vatan...”

“Kreuzberg’i Kreuzberg yapan bizim Türklerdir. Doktoru, bakkalı, kahveleri, barları hepsi Türklerin işletmesindedir. Almanlar biraz bu yönden Türkiye’yi, Türkleri kıskanıyor. Sanki şu an Türkiye’deymiş gibi konuşuyorum ki fiilen doğrudur da...”

1937 doğumlu **Metin Tezcanlı,** romanlara konu olabilecek bir hayat yaşamış. Kırklareli’nde başlayan hikâyesi, onu ikinci vatan dediği Kreuzberg’e taşır. Mesleği, kadın kuaförlüğüdür. Eşi de aynı şekilde kadın kuaförü olduğundan yıllarca beraber çalışırlar, böylece aşk ve iş bir arada yürür.

Bir müddet Mercedes firmasında da çalışan Metin Tezcanlı, oradaki yıllarını da mutlulukla hatırlıyor. Hem Almanların hem de Türk hemşehrilerinin kendisine çok iyi ve candan davrandığını söylüyor.

Metin Tezcanlı’yı farklı kılan özelliklerden biri de aynı zamanda bir sanatçı olması. Müzisyen bir ailede dünyaya gelen, ut ve kanun sesleriyle büyüyen Metin Bey, ilk gençliğinden beri Türk sanat müziğiyle ilgilenir. Almanya’da Türklerin devam ettiği bir gazinoda tam on yedi yıl şarkı söyler. O yıllarda çok sevilen, tutulan ve tanınan bir icracı olmuştur. Müziğe ve sanata tutkusu hâlâ devam ediyor. Çok sevdiği Kuşadası’na geldikçe, dostları ve sevdikleriyle birlikte müzik geceleri tertip ediyorlar: “Kardeşler toplanıp Kuşadası’nda güzel âlemler yapıyoruz. Komşularımız bizlere iştirak ediyorlar. Ufak ufak demleniyoruz, şarkılarımızı söylüyoruz.”

On parmağında on marifet olduğu aşikâr Metin Bey, başarılı bir bilardocu aynı zamanda. Tam yetmiş bilardo şampiyonluğu var. Lokallerde defalarca göndere Türk bayrağı çektirmiş olmakla gurur duyuyor.

Uzun ömürlü bir aileden geldiği için hoşnut ve kendisinin de uzun yaşayacağından emin olan Metin Bey, eşiyle tam elli yıldır evli. Kendisi hayata ve geleceğe hâlâ umutla bakıyor ve dinamik hayaller kurmaktan asla vazgeçmiyor. “Mesela bir gazino açmak isterdim, müzik mekânı... Bir de dönerci, şimdi dönerciler çok güzel para kazanıyor.”

Gurbetçilerimizin hepsi gibi Metin Bey'in de gönlünün bir köşesi vatan hasretiyle yanıp tutuşuyor daima. Sık sık memlekete gelip giderek bu hasreti dindirmeye çalışıyor. "Vatan hasreti her zaman çekiyoruz, vatanımız Türkiyemiz bir tane. İzmir, Kuşadası'nda güzel bir yazlığım var. Yalova'da da kalıyorum, orada da dükkânım, evim var ama Türkiye'ye geldiğimde çoğunlukla Kuşadası'nda yaşıyorum. Bayılıyorum ülkemize; Türkiyemizin, İzmirimizin güzelliği, temizliği gibisi yok. Allah, her köşesi cennet Türkiyemize, Türk bayrağımıza zeval vermesin. Türkiyemizi seviyoruz! Ne mutlu Türk'üm diyene!"

Kreuzberg'de hiç yabancılık çekmediğini, kendini vatanında gibi hissettiğini ifade eden Metin Bey, "Burası bizim ikinci vatanımız gibi" diyor ve ekliyor; "Türkiye'den gelenler sayesinde burada bütün esnafımız, eczanelerimiz, doktorlarımız, hepsi Türk arkadaşlarımız. Buradan çok memnunuz. Kreuzberg'i vatanımız olarak görüyoruz sayılır çünkü her tarafta Türk isimleri, Türk kahveleri, Türk düğün salonları var; nasıl sevmeyelim Kreuzberg'i... Türkçe yazıyor her yerde."

"Kreuzberg'i Kreuzberg yapan bizim Türklerdir. Doktoru, bakkalı, kahveleri, barları hepsi Türklerin işletmesindedir. Almanlar biraz bu yönden Türkiye'yi, Türkleri kıskanıyor. Sanki şu an Türkiye'deymiş gibi konuşuyorum ki fiilen doğrudur da..."

Fotoğraf: Mölln'deki ırkçı saldırıda hayatlarını kaybeden
Yeliz Arslan (10), Bahide Arslan (51) ve Ayşe Yılmaz (14)

MÖLLN KATLİAMI

23 Kasım 1992’de bütün Türkiye’yi ve Türk diasporasını sarsan acı bir gün yaşandı. Michael P. ve Lars C. adlı iki Neo-Nazi terörist, Almanya’nın Mölln kentinde, Arslan ailesinin oturduğu evi kundakladı. Çıkan yangında aileden ikisi çocuk, üç kişi vefat etti. Anne Ayten Arslan, küçük oğlu Emrah’ı bir battaniyeye sarıp evin yedi metre yükseklikteki penceresinden atlayarak kurtardı.

Katliam sonrasında Michael P. ömür boyu hapse mahkûm edildiyse de Lars C. yaşının küçüklüğü nedeniyle on yıl hapis cezası aldı ancak daha sonra erken tahliye edildi.

“Erzurum, Erzurum, Erzurum...”

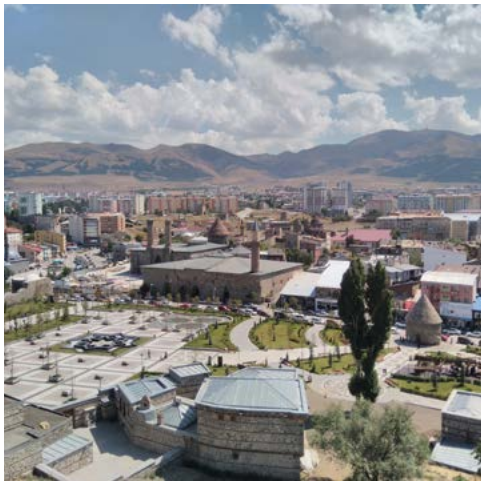

“Ben İstanbul’da, Erzurum’da, Ankara’da ev aldım. Ama Erzurum, Erzurum, Erzurum! Dadaşları öperim. Başka yer hoşuma gitmiyor. Yakında küçük kızımın düğünü olacak, yılbaşından sonra izine gideceğim. Bu sene gidemedim. Torunum büyüdü, otuz yaşına girdi. İnşallah o da evlenir, biz de memleket hasretini gidermeye bakarız...”

1930 doğumlu, Erzurumlu **Muhsin Akyol,** Hollanda’da çalışıp yaşayan gurbetçilerimizden. Gurbete yetişkinlik çağında, otuzlu yaşlarının ortalarında gider. Hollanda’da kendisini en çok şaşırtan şey, uçaklardır. Uçaklar kendisini epey etkilese de o zamanki uçak teknolojisinin şimdiye göre çok geride olduğuna dikkat çekiyor.

Yaptığı iş zordur Muhsin Bey’in. Bir fabrikanın presleme bölümünde, aşırı sıcakta çalışır. Çalışma alanı öyle sıcaktır ki içeri girerken tabanları ayaklarına yapışmasın diye ayakkabılarını çıkarmak zorunda kalır. Ekmek parası uğruna çekilmeyecek dert değildir bu, değildir ama ramazan ayında sıcak yüzünden oruç tutamamak çok üzer Muhsin Bey’i. Hollandalı amirlerine müracaat ederek derdini anlatır, Ramazan aylarında başka bölümde çalışmaya başlar. Böylece çok istediği üzere, oruçlarını rahatlıkla tutar.

Söylediğine göre, her ne kadar en başta zorlansalar da Hollanda’ya gelmek hem Muhsin Bey’e, hem de eşine yepyeni ufuklar açar. Öyle ki eşi artık Türkiye’ye dönmek istemiyor. “Dünyayı hiç tanımıyor, bilmiyordum. Erzurum’dan başka hiçbir yere çıkmamıştım. Buraya geldim, Maastricht’te dünyaya alıştım. Eş dost hepsi iyiydi. Maastricht’in, Hollanda’nın yerlisi daha da süperdi. ‘Aileni de getir’ dediler, ailemizi getirdik, yerleştik buraya. Şimdi de gidemiyoruz. Ben gitmek istiyorum, hanım gitmek istemiyor. Buraya getireceğim zaman ‘Ben gelmem’ diye ağlamıştı. Ama şimdi ‘Buraya alıştım, benim orada babam yok anam yok’ diyor. Bir kız kardeşi var, o da şimdi huzur evinde. ‘Başka kimsem yok.

Gideyim de orada kiminle ne edeyim? Burada çocuklarım var, torunlarım var, evlenecekler' diyor."

Hollandalıların çok misafirperver olduğunu, kendisine hep sevgi ve hürmetle yaklaştıklarını ifade eden Muhsin Bey, gurbetçilerimizin bu muameleyi hak ettiklerini dile getiriyor. "Türklerden hep iyilik gördüler" diyor.

Ana vatana dönme imkânını en azından şimdilik bulamasa da Muhsin Bey'in gözü hâlâ memlekette. Hollanda'yı ikinci bir vatan olarak görmüyor, "İlle de vatanım!" diyor. Unutamadığı Erzurum, gözünde tütüyor. "Ben İstanbul'da, Erzurum'da, Ankara'da ev aldım. Ama Erzurum, Erzurum, Erzurum! Dadaşları öperim. Başka yer hoşuma gitmiyor. Yakında küçük kızımın düğünü olacak, yılbaşından sonra izine gideceğim. Bu sene gidemedim. torunum büyüdü, otuz yaşına girdi. İnşallah o da evlenir, biz de memleket hasretini gidermeye bakarız..."

Gurbete geldiğinden beri tek pişmanlığının Hollandaca öğrenememek olduğunu ifade ediyor Muhsin Bey.

"Üzüldüğüm şey ise kaç senedir buradayım ama Hollandaca konuşamıyorum. Öğrenemedim. Kimden öğreneyim? Okuryazarlığım yok. Hollandalı eşim dostum da olmadı geldiğimden beri. Oturdum kalktım, Türklerle. Torunu doktora götürüyorum. Doktor bile kızıyor, 'Yav kaç senedir buradasın, ilaç ver bile diyemiyorsun' diyor. Buna üzülüyorum, hayatta başka bir şeye üzülmüyorum."

Fotoğraf: Köln'de maç günü Galatasaray'ı desteklemek için toplanan taraftarlar, 1989.

KÖLN'DE UNUTULMAZ GECE

15 Mart 1989'da bütün Türkiye, Galatasaray-Monaco maçının unutulmaz heyecanını yaşadı. Galatasaray'ın Şampiyon Kulüpler Kupası'nın yarı finaline çıkabilmesi için kritik olan maç, ana vatan sınırlarından uzakta, Köln'deydi. Ancak Avrupa'da yaşayan vatandaşlarımızın muazzam desteğiyle Köln, âdeta Türkiye'nin bir parçasına dönüştü ve Cevat Prekazi'nin akıllara kazınan golü Galatasaray'ı yarı finale taşıdı.

Destansı zaferden sonra uzun bir süre, doğan çocuklara Cevat adı verildi.

“İstanbul Olmuş Burası...”

“Tulum peynirini bile Türkiye’de yaptırır getirirdik. Sonra sonra biz buralarda otururken Türkler de taşınmaya başladı. Gel zaman git zaman, komşularımız hep Türk oldu. Çok güzel anlaştık hepsiyle. Türkler, işte Türkler, bütün evlerde Türkler oturuyor. İstanbul olmuş burası...”

1938 doğumlu **Naime Türkoğlu,** Berlin’de yaşayan gurbetçilerimizden. İlk geldiklerinde karşısında, savaşın izlerini hâlâ taşıyan, yıkıma uğramış bir Berlin bulur. “O zamanlar burası harp memleketiydi. Bütün binalar kurşun yarası içindeydi, yıkıktı. Evlerin doğru dürüst bir tuvaleti bile yoktu. Mutfakta güzel lavaboları yoktu. Hep viranlık. Tabii güzel olan yer de vardı. Bize gelince, katlandık, çektik işte...”

Fiziki imkânların yetersizliğinden başka, Naime Hanım ve ailesinin katlanmak, çekmek zorunda kaldığı en büyük acı, hasrettir. “Ben büyük çocuğumu dokuz yaşında bıraktım. Ağlaya ağlaya... Küçüğünü bir buçuk yaşında. Ben de annemi, babamı, yuvamı küçük yaşta kaybettim. Ali Seven’in bir bandı vardı, onu dinler ağlar, dinler ağlardım. Neler çektim neler... Kar soğuk buz, her gün, her gün kar. Bu yollar kar tutardı, her gün kar kürerlerdi. Kocadık, gençliğimizi verdik Berlin’e. Ne yapacaksın...”

Ana vatandaki Türk yaşantısını Almanya’ya taşıyamamak da üzer Naime Hanım’ı. Neyse ki sonradan işler memnun olacağı bir noktaya gelir. Tulum peyniri bile bulamazken, tıpkı Türkiye’deymiş gibi ibadet edebilecekleri camiler inşa edilir. “Tulum peynirini bile Türkiye’de yaptırır getirirdik. Sonra sonra biz buralarda otururken Türkler de taşınmaya başladı. Gel zaman git zaman, komşularımız hep Türk oldu. Çok güzel anlaştık hepsiyle. Türkler, işte Türkler, bütün evlerde Türkler oturuyor. İstanbul olmuş burası... Sonraları camiler yapılmaya başlandı, hocalar geldi, bilen namazını kıldı, bilmeyen öğrendi. Hemen şuradaki cami de yeni yapıldı.”

Yıllar Naime Hanım'a bugün hoşnut olduğu bir hayat verse de memleket hasreti hiç dinmez. Öyle ki kendi tabiriyle, ölüme bile hazır olduğu şimdilerde, gönlü hâlâ Türkiye'dedir. "Ne kadar dursak, gönlümüz Türkiyemizde. İlle de Türkiyemiz! Vatanımızdan güzel yer yok. Biz vaktiyle çok rezil olduk. Şimdi şimdi rahatı bulduk diyoruz. Bizimle gelenler hep öldü, biz kaldık. Şimdi de biz öndeyiz artık, sıra bize geldi. Çok şükür, ölmeye hazırız.

Türk bayrağım asılıdır hep benim camımda. Ta karşıdan görürler. Geçen komşum 'Naime Abla, gene bayrağı asmışsın cama' dedi. Ben de dedim ki

'Bu bayrak buradan kalkınca bana gelinlik olacak. O vakit gelinliği sen giydireceksin bana, söz mü?' dedim. Hani ölünce beni bayrağa sarsın, bayrakla kefenlesin diye...."

İsmail Yaşar
Habil Kılıç

Fotoğraf: Irkçılığa ve NSU terör örgütüne karşı yapılan protesto gösterileri, Münih, 2018

NEO-NAZİZM VE KURUMSAL IRKÇILIK

Almanya'da 2000-2007 yılları arasında Türk göçmenlerin hedef alındığı bir dizi ırkçı cinayet işlendi. Menfur saldırılar sonucunda sekiz Türk, bir Yunan vatandaşı ile bir Alman polis memuru hayatını kaybetti. Olay Alman basınında lanetlenmek bir yana, aşağılayıcı şekilde "Döner Cinayetleri" olarak adlandırıldı. Ta ki 2011 yılına kadar...

2011'de bu cinayetlerin arkasında Nasyonal Sosyalist Yeraltı (NSU) adlı Neo-Nazi örgütün olduğu ortaya çıkarıldı. NSU terör örgütünün yaklaşık on yıllık bir zaman dilimi içerisinde çok sayıda cinayet işlediği ve eylem yaptığı belirlendi. Örgütün gizli bağlantıları ve ilişkileri ortaya çıktıkça skandalın boyutu daha net bir biçimde görüldü.

Gerek kurban yakınları gerekse Almanya'da yaşayan Türkler, ırkçılığın Almanya'da nasıl korkunç bir seviyeye ulaşabildiğinin en önemli kanıtı olan bu cinayetler zincirinin tüm ayrıntılarıyla aydınlatılmasını bekledi ancak yüzyılın davası olarak görülen NSU Davası, yapılan yüzlerce duruşmanın ardından birçok soruyu cevapsız bırakacak şekilde sonuçlandı.

Yaşanan cinayetlerle ilgili Alman basınının kullandığı "Döner Cinayetleri" tabiri, Alman Dil Bilimleri Enstitüsü tarafından 2011 yılının en kötü ifadesi seçildi.

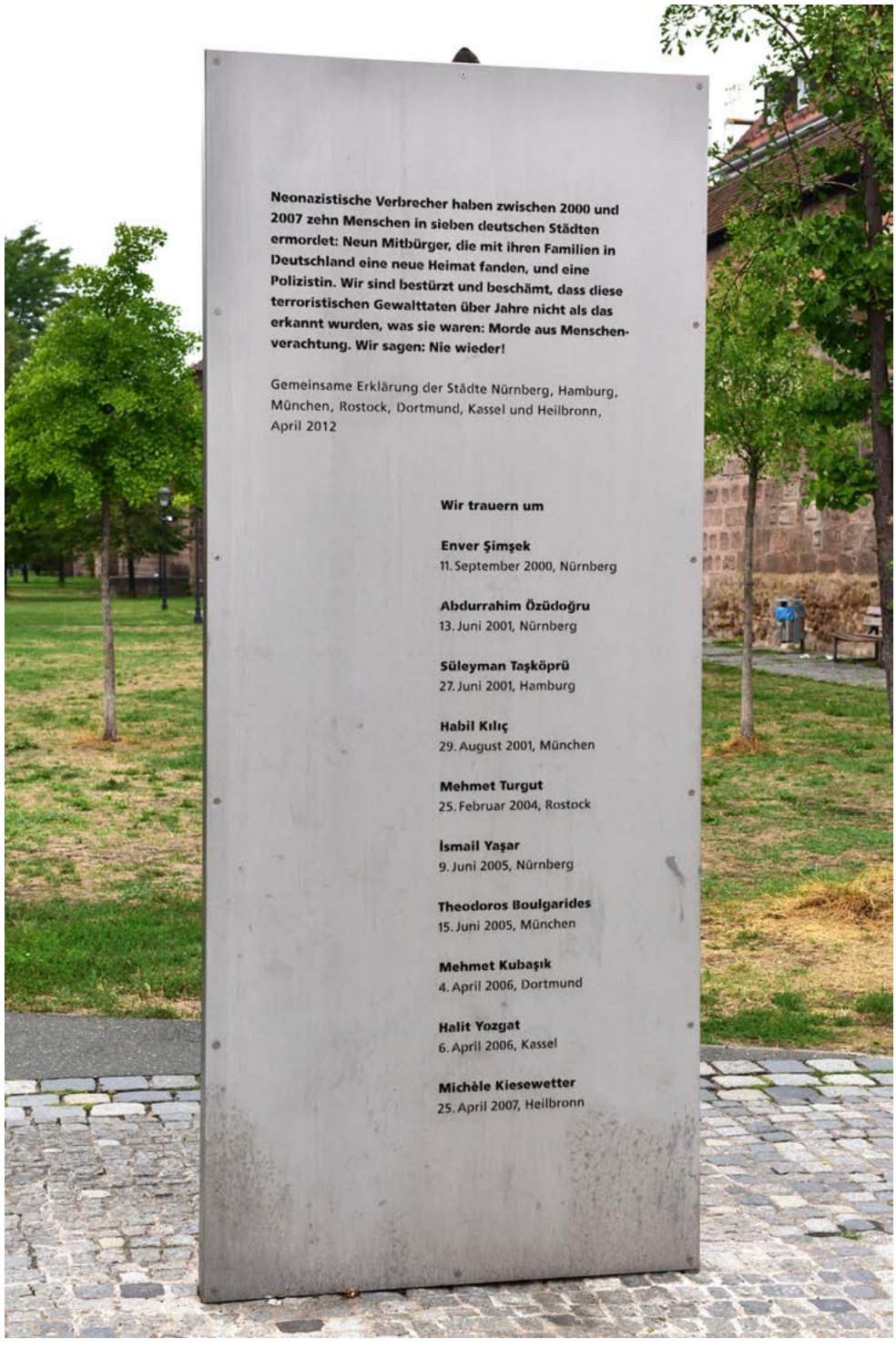
Neonazistische Verbrecher haben zwischen 2000 und 2007 zehn Menschen in sieben deutschen Städten ermordet: Neun Mitbürger, die mit ihren Familien in Deutschland eine neue Heimat fanden, und eine Polizistin. Wir sind bestürzt und beschämt, dass diese terroristischen Gewalttaten über Jahre nicht als das erkannt wurden, was sie waren: Morde aus Menschenverachtung. Wir sagen: Nie wieder!
Gemeinsame Erklärung der Städte Nürnberg, Hamburg, München, Rostock, Dortmund, Kassel und Heilbronn, April 2012
Wir trauern um
Enver Şimşek
11. September 2000, Nürnberg
Abdurrahim Özüdoğru
13. Juni 2001, Nürnberg
Süleyman Taşköprü
27. Juni 2001, Hamburg
Habil Kılıç
29. August 2001, München
Mehmet Turgut
25. Februar 2004, Rostock
İsmail Yaşar
9. Juni 2005, Nürnberg
Theodoros Boulgarides
15. Juni 2005, München
Mehmet Kubaşık
4. April 2006, Dortmund
Halit Yozgat
6. April 2006, Kassel
Michèle Kiesewetter
25. April 2007, Heilbronn

Avustralya'da Bir Gelibolu Hikâyesi...

"'Duydum ki sen Türkmüşsün, doğru mu?' dedi. 'Doğru' dedim. 'Ben ilk gördüğüm Türk'ü öldürecektim" dedi. Ben de ona dedim ki, 'Eğer başka Türk görmediysen ben şanslıyım. Beni burada mı öldürürsün, senin eve mi geleyim yoksa bir ormana mı gidelim?' dedim."

Mustafa Demirel'in hikâyesi, yurt dışına göç hikâyesinin çok ötesinde bir tarihi gerçekliğe götürüyor bizi. 1915'e, yani Çanakkale'ye... Mustafa Amca, Avustralya'daki ilk yıllarında tanıştığı bir Avustralyalı ile başlayan kavganın nasıl sarsılmaz bir dostluğa dönüştüğünü anlatıyor.

"Şimdi oturduğum evi aldığım zaman tam karşımda bir Avustralyalı komşum vardı. Ben ne zaman evden çıksam, evin dışındaysa eve giriyordu, arabadaysa kapısını camını kapatıyordu, çok rahatsız oluyordu bizden. Türk olduğumuzu öğrenmişti."

Aradan zaman geçer ancak bir türlü komşuluk ilişkileri gelişmez. "Yaklaşık üç sene sonra bizim bahçe kapısına geldi. 'Duydum ki sen Türkmüşsün, doğru mu?' dedi. 'Doğru' dedim. 'Ben ilk gördüğüm Türk'ü öldürecektim" dedi. Ben de ona dedim ki, 'Eğer başka Türk görmediysen ben şanslıyım. Beni burada mı öldürürsün, senin eve mi geleyim yoksa bir ormana mı gidelim?' dedim. 'Çeneni kapat da beni dinle, bana neden öldüreceğimi sor' dedi. 'Nedeni belli' dedim, 'Gelibolu'dan hıncın var.' Haritayı getirdim, serdim yere. 'Neresi Gelibolu?' diye sordum. Sanki mutfağını gösteriyor bana, 'Burası' diyor. 'Peki,' dedim, 'Niye beni öldüreceksin? Avustralya nerede, sen neredesin, ben neredeyim? Üç ayda geliyorsun benim memleketime ve beni öldürmeye kalkıyorsun. Ama ben sana şu anda yakınım, şu elimdeki baltayla senin kapına varsam, seni öldürsem ne yaparsın?' 'Öldürürüm seni!' dedi. 'Ben de seni öldürdüm ama senin kadar da ben öldüm' dedim. Neticede, sonra dost olduk."

Öyle ki dostlukları, komşusunun son nefesine kadar devam eder...

"1985'te Türkiye'den Avustralya'ya izinden dönüş hazırlıkları yaparken beni aradı, 'Çok acele gel ne olur!' dedi. 'Kucağında ölmek istiyorum...' Ve kucağımda öldü."

ALMAN ÇİKOLATASI

On yıllar boyunca göçmen işçilerimizle özdeşleşen şeylerden biri de hemen her gurbetçi bavulundan çıkan hediye çikolatalar olmuştur.

Belçika, Hollanda ve İsviçre gibi ülkelerden gelen vatandaşlarımız da hediye çikolata getirmişlerdir ama ne hikmetse o çikolatalar “Alman çikolatası” olarak ünlenmiştir. Ucuz ve lezzetli olması Alman çikolatasını yalnız iyi bir hediye yapmakla kalmaz. Eskiden gurbetteki işçilerimizin öğle yemeğinde katık olarak çikolata tükettiği de bilinir.

"Şimdiki Aklım Olsa..."

Ankara'da yedim taze meyvayı
Boşuna çiğnedim anam yalan dünyayı
Keskin'den de sildirmeyin künyeyi
Anama söyleyin anam ağlasın
Babamın oğlu var beni neylesin?

Trene bindim tren vızlar
Vızlama tren, yaram sızlar
Nerede kaldı anam körpe kuzular?
Anama söyleyin anam ağlasın
Babamın oğlu çok, beni neylesin?

Saliha Uygun'un gurbet hikâyesi ızdırap dolu. Yalnız memleket hasretiyle değil, evlatlarının hasretiyle de kavrulmuş bir gurbet hikâyesi...

1972'de Almanya'ya giden Saliha Hanım, o zamanki şartlar gereği çocuklarını geride, Türkiye'deki ablasına bırakır. Üç çocuğundan en büyüğü on iki yaşındadır, en küçüğüyse on dört aylıktır. Daimî bir acı çöreklenir içine. Ağaç sökme, çiçek ve mantar toplayıcılığı, tabak fabrikasında işçilik gibi ağır işler hiç gibi gelir ona. Üstelik kalbinden hasta olmasına rağmen... Ancak kalbini en çok, evlat hasretine dayanmaya çalışmak zorlar.

Saliha Hanım, hasretle geçen yıllarından birkaç detayı hiç unutmuyor. Birincisi, o zamanlar pek çok gurbetçinin yaptığı gibi kendi seslerini kaydettikleri teyp kasetlerini Türkiye'ye yolladıklarında gelen acı bir cevap...

Çocuklarının en azından sesini duymak isteyen Saliha Hanım, Türkiye'den cevap olarak gelen kaseti dinleyince büyük oğlunun öfkelenip hiçbir şey söylemek istemediğini fark eder.

HACI TAŞAN

Ankara'da Yedik Taze Meyvayı
https://www.youtube.com/watch?v=1pIVZ7zSUww

Ortanca oğluysa annesini gözyaşlarına boğan ve "Yavrularım, yavrularım!" diye sayıklatan bir türkü okumuş, sözlerini kendi meramını anlatacak şekilde değiştirmiştir.

"Ağrı Dağı'ndan uçtum
Çayır çimene düştüm
Ne vefasız anam varmış
O hayırsızın derdine düştüm"

Saliha Hanım'ın aklına kazılı bir diğer anıyı ise kendisinden dinleyelim:

"Bey bir gün tavuk almış, eve getirdi. Pişirdim, sofraya koydum. Tam yiyeceğiz, ben yiyemez oldum, başladım ağlamaya. Çocuklarım ne yiyecek, onu düşünüyorum. O tavuğu hiç unutamadım. Çok hasretlik çektim. Gece gündüz ağladım. Şimdiki aklım olsa ne çocuklarımı bırakırdım ne buraya gelirdim ne çocuklarıma annesizliği çektirirdim ne de ben ağlardım. O zaman bilemedim..."

Seneler Saliha Hanım'ı yavrularına kavuşturmuş. Onları da Almanya'ya aldırdıktan sonra maddi manevi rahata ermişler. Bu defa da sıla hasreti şiddetlenmiş. Saliha Hanım aslında Türkiye'ye temelli dönmek istiyor ama tekrar evlat hasretine dayanamayacağı için dönemiyor.

"'Niye Geldiniz?' Dercesine Perde Aralarından Bakarlardı..."

"Bir ev tuttuk. Bir çatı katı, binanın tavanını görüyorduk. Eski püskü tek göz oda. Temizledim, düzenledim, donattım. Kaloriferli bir ev de değildi, sobamız vardı. Banyomuz yoktu, hamam teknelerinde yıkanırdık..."

1940, Trabzon doğumlu **Salihe Şahin**'inki trajik bir gurbet hikâyesi. Çaykara'da dünyaya gelen Salihe Hanım, çocuk denecek bir yaşta, on beş yaşında evlenir. Eşinin de kendisi gibi çok genç olduğunu, ikisinin de akrabalarından pek fayda görmedikleri için erkenden evlendiklerini ifade ediyor. Yaşama sarılma gücünü birbirlerinde bulmuşlar.

Henüz on altı yaşında ilk kez anne olan Salihe Hanım, on sekiz ve yirmi yaşlarında birer kez daha anne olur. Artık iki değil, beş boğaz olduklarından, geçinmek hiç kolay değildir. Eşi, nafakalarını temin etmek için daha gün doğmadan rızık peşine düşse de, hayat her geçen gün daha da zorlaşmaktadır...

Bu esnada yurt dışında çalışma imkânı olduğuna dair haber, aileye şifa gibi gelir. Fakat bu güzel haberi uzun hasret yılları takip eder. Aile ancak uzun bir süre sonra bütün fertleriyle birlikte Almanya'da toplanabilir.

Fotoğraf: Solda, Salihe Hanım'ın eşi Hüseyin Şahin askerde...

Salihe Hanım ve ailesinin Almanya'da kaldıkları ilk ev çok eski bir çatı katıdır. Fiziki imkânsızlıkları aşmak zorsa da, daha zoru vardır; bölge halkının göçmenlere bakışını değiştirmek...

"Beyim bizi de oraya aldı. Bir ev tuttuk. Bir çatı katı, binanın tavanını görüyorduk. Eski püskü tek göz oda. Temizledim, düzenledim, donattım. Kaloriferli bir ev de değildi, sobamız vardı. Banyomuz yoktu, hamam teknelerinde yıkanırdık...

Sonraları her şey düzeldi, çalıştık kazandık. Ama Almanlar bizi olduğumuz gibi göremediler. 'Niye geldiniz?' dercesine perde aralarından

bakarlardı. Kapandık mı söylenirlerdi, açıldık mı söylenirlerdi. Çocuklarımız bir şey yaptı mı gene söylenirlerdi. Neyse ki sonradan iyi komşu olduk hepsiyle. İyi de ettik."

Yoksulluk, sosyal sıkıntılar ve yoğun çalışma temposuyla dolu seneleri ne mutlu ki refah zamanları izler. Salihe Hanım ve ailesi hem Almanya'da hem Türkiye'de, İzmit'te yatırımlar yapar. 1999 yılındaki büyük deprem ailenin yatırımlarını ve onca yıllık emeği heba etse de Salihe Hanım'ın tevekkülü tamdır. "Ne çalıştık ne çalışmadık, hepsi depremde gitti. Ama Allah'ıma şükürler olsun, ölümümüz olmadı. Kiracılarımız ölmediler, yaralanmadılar. Sadece evlerimiz gitti. Olsun, çok şükür Allah'a!"

Son olarak Salihe Hanım, Almanya'da, en azından bazı bölgelerinde, Türklerin artık dışlanmak şöyle dursun, itibar gördüklerini ve gözde konumlarda bulunduklarını ifade ediyor. "Almanlar evvelden bize çok eziyet etti. Sonra sonra bıraktılar, güzel karşıladılar, bizi daha iyi gördüler. Çünkü zamanla Türkler de modernleşti. Ev aldılar, dükkân açtılar, lokanta ve ticarethane işletmeye başladılar. Şimdi Türklerin hepsi ev sahibi, dükkân sahibi. Eskiden bize eziyet eden Almanlar, 'Bunlar bizi solladılar. Biz düştük, onlar kalkındılar' diye düşünüyorlar. Şimdi onlar korkuyor."

İLK TÜRK BAKKALI

1965 yılında Almanya'daki ilk Türk bakkalını açan ve Diyanet İşleri Türk İslam Birliği DİTİB'in kurucu genel kurul üyelerinden olan Erdoğan Yüksel, seksen altı yaşında vefat etti.

Başarılı iş hayatının yanı sıra sosyal hayatta da aktif olan Yüksel, 1985'ten itibaren DİTİB yönetim kurullarında on iki yıl süreyle üyelik ve genel başkan yardımcılığı görevlerinde bulundu. Zihinsel engelli öğrenciler adına bir vakıf kurdu ve yardım çalışmalarına vakıf aracılığıyla devam etti.

Fotoğraf: Türk Bakkalı, 1973, Hamburg © *Heinrich Klaffs*

“Biz İyiydik...”

“Kendilerini yüksek görüyorlardı. Almanlar ya, Amerika’yı tanırlardı bir tek kendilerinden yüksek. Türklere acınacak hâldeler gözüyle bakıyorlardı. Bizim de kültürümüz böyle şeyleri kabul etmeye müsait değildi. Biz iyiydik. Bunların evlerinde banyo tuvalet bile yoktu.”

Sıtkı Samsa, 1947’de Aksaray’da doğar, orada büyür. Kendi deyişiyle, on iki yaşına kadar oradaki bütün meşakkatleri görür. Okumak için büyükşehirlere gittiğinde anne babasına yük olduğu hissinden kurtulamayan Sıtkı Bey, Almanya’da çalışma imkânından haberdar olunca başvuru yapar. Nasip olur, gurbet yollarına düşer. Artık ailesine yük yerine destek olabilecektir.

Neredeyse bütün gurbetçilerimiz gibi en başlarda Sıtkı Bey de çok sıkıntı çeker. Çalıştığı bölgede göçmenlerin yaşamında fiziki imkânlar çok kısıtlıdır. Uzunca bir müddet garajlarda yatıp kalkarlar, kendilerine düzgün evler/odalar temin edilmesi bile uzun bir süre alacaktır.

Ancak Sıtkı Bey’e göre ne dil bariyeri ne garajlarda kalmak ne de sonrasında “ev” diye içinde banyo ve tuvalet bile olmayan yerlere yerleştirilmek derttir. Ekmek parası için ailesine, ocağına, ana vatanına faydalı olmak uğruna bunlar çekilmeyecek dert değildir. Onu sıkan, karşılaştığı ırkçılık olur.

“Çalıştığımız yerlerde gençler bizi hep olgun karşıladı ama yaşlıların içinde çekemeyenler vardı yabancı olduğumuz için. Onlarla biraz sıkıntı yaşadık. Biz işimize odaklandığımız için ciddiye almadık onları ama dediklerinin karşılığını da verdik, pat küt, ne lazımsa... Kendilerini yüksek görüyorlardı. Almanlar ya, Amerika’yı tanırlardı bir tek kendilerinden yüksek. Türklere acınacak hâldeler gözüyle bakıyorlardı. Bizim de kültürümüz böyle şeyleri kabul etmeye müsait değildi. Biz iyiydik. Bunların evlerinde banyo tuvalet bile yoktu. ”Gerçi göçmen işçilere, kendilerine ait yaşantılarına alışıldıktan sonra ırkçılık hafiflemiş, güzel komşuluk ilişkileri kurulmuştur. Özellikle genç Almanlar yeni hemşehrilerini benimsemişlerdir. Ama Sıtkı Bey’e göre bugün ırkçılık yine yükselişte...

"Geçmişte bize on beş-yirmi sene çok iyi davrandılar. Ondan sonra günden güne bozulmaya başladı. Bizim buradan, içten aldıkları sinyallerle bizi horlamaya başladılar. Şimdi ırkçılığı ön plana çıkardılar yine. Bizim kaldığımız eyalette ırkçılık çok fazla. Almanya'da durumlar sıkıştı son zamanlarda. Bizi zorluyorlar şimdilerde. Mesela izine gelecek çocuklarımıza, orada çalışan işçilerimize 'Türkiye'ye gitmeyin!' diye siyasi baskılar yapıyorlar. 'AB ülkelerine gidin.' Çalışan işçilerimizin, çocuklarımızın bize anlattıkları bu şekilde."

Hem ortalıkta görünmediğinde bile bir köşede pusan ırkçılık canavarına, hem uyuşturucu çetelerine hem de Türk-İslam yaşantısına ters siyasi gruplaşmalara karşı mücadele eder Sıtkı Bey gurbet yıllarında. "Oradayken Türk çocuklarının farklı farklı yerlere gittiğini gördük. İki üç siyasi görüşten gruplar vardı. Çocuklarımız bu grupların pençesine düşmesin diye orada camimizle endeksli bir spor kulübü kurduk. Çocuklarımız hem spor yapıyor hem dinlerini öğreniyordu. Sonra sonra Türkiye'den yetişmiş imam, üniversite tahsilli personel de gelmeye başladı."

Sıtkı Bey artık eşi Hacer Hanım'la birlikte Türkiye'de. Ama bir ayakları da hep Almanya'da. Altı ay Türkiye'de memleket hasreti gideriyor, altı ay da Almanya'ya gidip çocukları ve torunlarıyla vakit geçiriyorlar.

SILAYOLU

Fotoğraf: Yaz tatili için sıla yoluna çıkan işçi aileleri, 1974, Salzburg

“Çok Çalışmaktan Ailemize Vakit Ayıramadık...”

“İlk yıllarımızda hiçbir şeyimiz yoktu. Bir ay çalışıyorsun iki kaşık alıyorsun, bir ay çalışıyorsun tabak alıyorsun, bir ay çalışıyorsun tencere alıyorsun. Hayat böyleydi, saatine beş kron ücret alıyordum. O zamanlar öyleydi.”

Fatma Öz, Nevşehir’in Ürgüp ilçesinden. 1974 yılında İsveç’te bulunan abisinin yanına, eşine yardımcı olmak için gider. Bir iki yıl sonra Türkiye’de evlenip bu kez eşiyle birlikte İsveç’e giderler. Fatma Hanım, o günleri şöyle anlatıyor: “Evlenip geldiğimizde abimlerin yanında barınmak zorundaydık çünkü kalacağımız, başımızı sokacağımız bir evimiz yoktu. Burada bazı sıkıntılar baş gösterince kendimize küçük bir oda bulduk ve orada yaşamaya başladık. Hiçbir şeyimiz yoktu. Bir ay çalışıyorsun iki kaşık alıyorsun, bir ay çalışıyorsun tabak alıyorsun, bir ay çalışıyorsun tencere alıyorsun. Hayat böyleydi, saatine beş kron ücret alıyordum. O zamanlar öyleydi.”

O yıllarda kendisi temizlik, kocası ise bulaşık yıkama işlerinde çalışır. “Çocuğumuz olduktan sonra küçük bir eve çıktık. Ama çocuk için yatacak yer yok, yanımızda yatıyor. Biri uyansa, o da uyanıyordu. Çamaşırlarımızı yıkayacak bir çamaşırhanemiz bile yoktu.”

Küçük kızının âdeta metro istasyonunda büyüdüğünü söylüyor Öz. Çocuklarına, eşiyle nöbetleşe baktıklarını ifade ediyor.

"Sabah beyim işe gidiyordu, o öğlen dönerken ben işe gidiyordum. Çaresiz, çocuğu yanıma alıyor, metro istasyonunda ona teslim ediyordum. Akşam olunca bu kez aynı yerde o bana teslim ediyordu.

Bazen kızımızı evde yalnız bıraktığım da oluyordu. Şimdi düşünüyorum da onu nasıl yalnız koymuşum hâlâ aklım almıyor. İki kere başıma geldi, tren bozuldu, vaktinde gelemedim. Çocuk evde yalnız, bir geldim ki ter içinde kalmış. Ağlamış ağlamış, sonunda sızıp kalmış. İyi ki bizi şikâyet etmediler. Etseler, çocuğumu kesinlikle elimden alırlardı."

Fatma Öz, geçmişte çok çalışmaktan, başka işlerle uğraşmaktan dolayı çocuklarla fazla ilgilenemediklerini, bunun birçok aile için böyle olduğunu belirtiyor.

Eşini 1989 yılında akciğer kanserinden kaybeden Fatma Hanım, uzun yıllardır aynı evde yaşıyor. İki çocuk büyütmüş, biri eczanede diğeri ise laboratuvarda çalışıyor.

Kendisi, özellikle yeni neslin geleceğinden oldukça endişeli. Gençlerin çoğunun bunalımda olduğunu, ailelerinden ayrı evlere çıktıklarını, birbirlerinden kopuk bir hayat sürdürdüklerini söylüyor.*

Adnan Bülent Baloğlu'nun *Stockholm Treni* kitabından alıntıdır.

“Kraliçe’nin Koltuğu...”

“‘Hollanda Kraliçesi camiye geldiğinde, nerede karşılayacaksınız, nereye oturtacaksınız?’ diye sordular. Ben de gittim 4000 guldene bir koltuk aldım, ama sonra ne yaptım, 9000’e sattım, Kraliçe bu koltuğa oturdu diye. Normalde ziyaret on beş dakika olacaktı ama o kadar memnun kaldılar ki tam dört saat geçirdiler burada.”

İsmet Usta, on sekiz yaşında gelir Hollanda’ya. Yıl 1972’dir. Kendi ifadesiyle, diğer Türk işçileri gibi çok yurt hayatı yaşamaz, bunda rahmetli olan babasının da payı büyüktür. Babası ondan çok daha önce gelmiş ve buradaki durumu onlar gelmeden önce iyileştirmeye gayret etmiştir.

Nispeten daha rahat bir döneme denk gelir Hollanda’ya gidişi. Ama o genç yaşından itibaren rahatlığı değil, hep mücadele dolu bir yaşamı tercih edecektir. 1986 yılından, vefat ettiği 2021 yılına kadar dernek başkanlığı görevini sürdürecek, birçok güzel çalışmaya öncülük edecektir.

Kurmuş oldukları sistemle caminin yapımına tek kuruş faiz almadan başlayıp tamamlarlar. Şu an hâlen üyelerinden aidat almadan tüm hizmet ve etkinliklerini sürdürebilen bir yapı kurar İsmet Usta.

2001 yılında derneğin önemli bir misafiri vardır. Hollanda Kraliçesi Beatrix, camiyi ziyaret etmek ister. İsmet Usta o günkü heyecanını koruyarak anlatıyor yaşadıklarını; “Bir gün bana dediler ki ‘Hollanda Kraliçesi camiye gelip, ziyaret edecek.’ ‘Yanlış anlamış olmayasınız, Kraliçe niye gelsin buraya?’ diye sorduğumda, ‘Yanlış anlaşılma yok, yarın Bakanlıktan gelecekler.’ Ertesi gün geldiler, ‘Kraliçe’yi nerede karşılayacaksınız, nereye oturtacaksınız?’ gibi sorular sordular. Ben de gittim, 4000 guldene bir koltuk aldım, ama sonra ne yaptım, 9000’e sattım, Kraliçe bu koltuğa oturdu diye. Normalde ziyaret on beş dakika olacaktı ama o kadar memnun kaldılar ki tam dört saat kaldılar burada.”

Bu ziyaretin amacı da İsmet Usta ve arkadaşları için gurur verici bir durumu işaret ediyor.

Hollanda genelinde yapılan bir araştırmanın sonuçlarına göre, Maastricht’teki bu cami, birlikte yaşamanın en iyi örneklerinden biri olarak gösteriliyor. Kraliçe de bundan dolayı camiyi ziyaret etmek ve yöneticileriyle tanışmak istiyor.

“Kraliçe geliyor diye özel olarak Türk yemekleri yaptırdım. Yirmi bin gulden harcadım o zaman. Dedim, yüzümüz ak olsun yeter ki. Hepsi, buradaki Türkler, Müslümanlar için... Çok da güzel oldu her şey.”

“O günlerde hasta olan babam bana vasiyet etmişti, ‘Oğlum, elinden gelirse beni morga koymayın’ diye. Hastaneden çıkıp eve gelmiştik. ’ ‘Yarın ağır misafiriniz var, git bak’ dedi. ‘Baba onlar senden ağır değil’ dediysem de ısrar etti. Gidip baktım, organizasyon gayet güzel bir şekilde devam ediyor. Ertesi sabah gelecek Kraliçe. Eve geri döndüm, ‘Her şey yolunda’ dedim babama. ‘Sağ tarafıma çevir beni oğlum’ demesiyle, babam kollarımda ruhunu teslim etti. Bu yüzden biz o gün, camide bulunamadık. Babamın vasiyetini yerine getirmem lazımdı.

Vali, müsteşar, bakan; benim yerime kimseyi oturtmamış Kraliçe. Bana bir mektup yazıp bırakmış ve onca güzel hazırlık için teşekkür etmiş. Çok şükür Türk toplumunun yüzünü ak ettik.”

İsmet Usta, burada kurulan cami ve derneklerin Türk vatandaşlarının birlik ve beraberliği konusunda büyük bir öneme sahip olduğunu düşünüyor: “Bu camiler ayakta kaldığı müddetçe, kimliğimizi hiçbir zaman kaybetmeyiz. Benim burada en sevmediğim şey, Türkler arasındaki o cemaat, bu cemaat kavgasıdır. Biz biriz, yarın hepimiz aynı kıyamet çatısı altında toplanacağız. Bu düşünceyle birlik ve beraberliği sağlayabiliriz. Aksi durum Türklüğe de Müslümanlığa da yakışmaz.

Biz camilerde Hollanda’nın yasalarına, kurallarına uyulması konusunda sürekli uyarılarda bulunuyoruz. Camilerimiz ayrışmayı değil, birlikte yaşamayı ve uyumu teşvik ediyor. Aksini düşünen Hollandalılar bizi tanımıyorlar ve hakkımızda yanlış düşünüyorlar. Evet, siyaseten çok fazla şey oluyor ama burada, sosyal hayatta bize karşı kötülük olduğunu görmedik. Komşularım hep Hollandalı olmasına rağmen hiçbir zaman yabancılık hissetmedim. Biz izine giderken anahtarımızı Hollandalı komşumuza teslim ederiz. Onlar da seyahate giderken bize.... Bu kadar iyiler yani. Camimize karşı da hiçbir zaman ön yargılı davranmadılar.

İsmet Usta, sivil toplum çalışmalarına olduğu kadar, spora da büyük önem vermiş hayatı boyunca.

“Gençlerin sporla ilgilenmesini hep önemsedim. Burada bir takımımız var, muhakkak maçlarına giderim her hafta. Kendim profesyonel hakemim. İki oğlum da profesyonel futbol oynadı. Suat Usta, bir dönem Galatasaray forması giydi. Fuat Usta da Beşiktaş’ta oynadı. Gençlerimiz başka şeylere yönelmesinler, sporla ilgilensinler. Hep bu düşünceyle hareket ederek çalışmalar yaptım.”

2021 yılında yakalandığı Covid-19 salgınından kurtulamayarak hayatını kaybeden İsmet Usta’nın anısına...

“Ne Alsak Türkiye’ye Götürüyorduk...”

“İlk zamanlar Türkiye’ye gitmek istiyorduk ama biraz kendimizi toparlayalım, bir ev alalım, bir sermaye biriktirelim, öyle gidelim diyorduk.

Bu yüzden kötü eşyalarla yaşadık, mobilyamız yoktu, deli gibi sandalyenin başında oturuyorduk. Sadece bizde değil, hiç kimsede koltuk yoktu mesela. Ev önemli değildi, ne alsak Türkiye’ye götürüyorduk arabalara yükleyip yükleyip.”

Ayşe Kula, 1953 yılında Yozgat’ın Kürkçülü köyünde dünyaya gelir. Göç hikâyesi ise 1972 yılında Fransa’da çalışan eşinin yanına gitmesiyle başlar.

Göçün ilk yılları, yurt dışındaki pek çok insanımız gibi büyük sıkıntılarla ve çok çalışmakla geçmiş. Ayşe Kula, geriye dönüp baktığında gayretli çalışmanın karşılığını aldığını söylüyor ancak niye daha güzel yaşamadık, diye hayıflanmıyor da değil...

“İlk zamanlar Türkiye’ye gitmek istiyorduk ama biraz kendimizi toparlayalım, bir ev alalım, bir sermaye biriktirelim, öyle gidelim diyorduk.

Bu yüzden kötü eşyalarla yaşadık, mobilyamız yoktu, deli gibi sandalyenin başında oturuyorduk. Sadece bizde değil, hiç kimsede koltuk yoktu mesela. Ev önemli değildi, ne alsak Türkiye’ye götürüyorduk arabalara yükleyip yükleyip. Bir şeyler alırdık, kapkacak, kaşık, kıyafet, eşya, halı ama niyeyse hep Türkiye’ye götürelim diyorduk. Oraya yığdık hepsini, ondan sonra da modaları geçti. Biz onları kullanıncaya kadar Türkiye’de her şeyin daha güzeli çıktı. Sonra sonra buralarda Türk mağazaları açılınca, artık gitmeyeceğimizi anlayınca, herkes buradan ev alıp yerleşti.”

En çok zorlandığı konulardan biri, yemek olmuş; “Hep konserve yerdik, fasulye, nohut, kuru fasulye, yeşil fasulye. Türkiye’den kuru getirmek hiç aklımızda yoktu ki, hiç getirmezdik. Bir de işte çalışınca zor. Akşam geleceksin, yemeği yapacaksın, öğlen yemeğini de yapacaksın çünkü öğlen de eve gelirdik biz. En fazla iki saat istirahatimiz vardı. Hemen yemeği yer, biraz dinlenir ondan sonra da tekrar işe giderdik.”

Bazen, bayram geldiğinin bile farkında olmadan geçmiş yıllar. Öyle ki konsolosluktan bildiri gelince öğrenmişler bayramın gelip geçtiğini. "İlk bayramlarda çalışıyorduk, çoğu zaman bayramlar işte geçti. Konsolosluktan bekâr evlerine bildiri geliyordu bayram diye. Resmî bayramlardan, dinî bayramlardan haberimiz oluyordu. Çoğu zaman bayram namazı için otuz kilometre giderlerdi, orada daha çok Türk vardı çünkü. Ama birkaç sene hiç bayram namazı kılınmadı, zaten imam yoktu ki. Türkler ne zaman çoğaldı, o zaman öğretmen ve imam gelmeye başladı Türkiye'den."

Ayşe Kula, geride bıraktığı elli yılı yaşadığı zorluklara, sıkıntılara rağmen güzelliklerle hatırlıyor ve hiç pişman olmadığını ekliyor, "Yaşamak değil mi, canın nerde rahatsa orada yaşayacaksın. Güzel günlerim geçti Fransa'da. Rüyalarımda hep Epernay'ı görüyorum. Geçenlerde iki gün üst üste oradaki fabrikada çalıştığımı, arkadaşları, şefi gördüm. Oradaki anılarım demek ki ağır basıyor."

“Sırtlarımızdan Pas Akıyordu...”

“Bizim Türk işçiler çok çalıştılar, gayret ettiler ama yıprandılar da. Almanlar çok kazandı, firmalar çok kazandı. Bizim işçiler paydos edip duşa girdiklerinde Allah sizi inandırsın sırtlarından pas akıyordu, bazılarının cildine işlemiş pas çıkmıyordu. Acır mısın buna, acırsın! Bu adamların kazancı helal mi, dibine kadar helal!”

Ömer Özen, 20 Haziran 1954 Erzurum doğumlu. Büyük zorluklarla geçen çocukluk hayatı boyunca önce Erzurum’da daha sonra Ankara’da bulunmuş. “Ankara’ya taşındığımızda üç yaşımda idim. Babam 58’de rahmetli olunca kalakaldık öyle, annem ve dört kardeşimle birlikte. Büyük abim ve ben dokuz yaşımıza kadar pazarlarda simit, su gibi şeyler satıyorduk, o zamanın parasıyla günlük iki buçuk lira kazandığımız zaman günlük yevmiyemiz çıkıyordu.”

Ömer Bey okul hayatıyla dokuz yaşında tanışır ama okumayı kendi kendine söktüğü için ikinci sınıftan başlatırlar. Ardından, müthiş gayretiyle sınıf atlaya atlaya yetişir akranlarına.

İlkokul, ortaokul derken, lise dönemi gelmiş çatmıştır. Kendisine bütün eğitim hayatı boyunca rehberlik eden öğretmeni, normal liseye değil sanat okuluna gitmesi konusunda ısrarcı olur. O zaman bu duruma çok üzülür çünkü düz liseye gidip üniversite okumak istiyordur. Ancak kader ağlarını örer bir kere. Bu tercihin, ileride Almanya’ya gitmesinde çok önemli bir rolü olacaktır.”

“Almanya için başvuruda bulundum, kısa bir süre sonra haber geldi. ‘Almanya’dan seni istiyorlar, tornacı olarak gideceksin’ dediler.”

“Hemen İstanbul’a gittik, diplomalarıma baktılar. O zaman İstanbul’a gelen işçilerin dişine, kulağına, gözüne, her yerine bakar, öyle yollarlardı. Bana, ‘Sana bakmamıza, imtihan etmemize gerek yok, zaten diploman da var. Seni hemen yolluyoruz Almanya’ya, yarın gideceksin’ dediler. Azıklarımızı, bavullarımızı hazırladık. Tahta bavulumuz vardı, o zaman tahta bavullar meşhurdu. Herkes uçakla gidiyordu, benimki herhalde cimri bir firmaydı ki beni trenle gönderdiler.”

Uzun, yorucu ve aktarmalı tren yolculuğunun ardından Frankfurt'a varır Ömer Özen. Kısa sürede işbaşı yapar ve gayretli çalışmasıyla işverenin de dikkatini çeker. Ancak aklı fikri Türkiye'de, geride bıraktığı eşi ve çocuklarındadır.

"Geleli bir ay olmuştu. Gözüm maaşta, alınca Türk Hava Yollarından biletimi alıp kaçacağım buradan. Neyse aylığımı aldım, 1290 mark. Biedenkopf'tan biletimi aldım. Akşamleyin tahta bavulumu doldurdum, gideceğim. İş arkadaşım geldi, 'Abi sen ne yapıyorsun!' dedi. 'Vallahi,' dedim 'Türkiye'ye gidiyorum, burada duramam, hayatta yaşayamam..."

"Arkadaş benim elimden biletimi aldı kaçtı, ben onun peşinde... 'Ver ulan şu bileti!' 'Ya abi kurban olayım etme eyleme, adam köyde ineğini satıp Almanya'ya geliyor, sen bu fırsatı niye kaçırıyorsun!' dedi. 'Bak, bir sene mukavelen var, bitsin, istediğin yere git, AEG'ye, Opel'e git, Mercedes'e git, Siemens'de tanıdıkların var oraya git, seni hemen kaparlar' dedi. 'Yok abi,' dedim, 'ben hiçbir yere gidemem, çocuklar zaten gözümde tütmüş, ben para mara istemiyorum' dedim ama en sonunda bileti iade ettim, yüz mark da kestiler. Kaldık öyle... Seneler geçti gitti burada."

Ömer Özen'in anlattıkları, ilk dönem Türk işçilerin hangi şartlar altında çalıştıklarını net bir şekilde ortaya koyuyor. "Bizim Türk işçilerin aklından ne geçiyordu biliyor musun? Buraya geldim, ya ben biteceğim, ya demir bitecek! O çabayla ve birbirlerine inatla, işi ben senden önce, yok ben senden önce bitireceğim diye kendilerini yıprattılar. Çok çalıştılar, gayret ettiler ama yıprandılar da. Almanlar çok kazandı, firmalar çok kazandı. Bizim işçiler paydos edip duşa girdiklerinde Allah sizi inandırsın sırtlarından pas akıyordu, bazılarının cildine işlemiş, pas çıkmıyordu. Acır mısın buna, acırsın! Bu adamların kazancı helal mi, dibine kadar helal!"

Avrupa'nın dört bir yanına dağılan işçilerimizin yaşadıkları süreçler birbirine benzer. Ömer Özen de kendi bölgelerindeki Türk işçilerin ibadethane olarak kullandıkları ilk mekânın, kaldıkları yurdun (Heim) kileri olduğunu söylüyor. Zamanla bu mekânlar yetmemeye başlıyor. "Bizim bir cemiyetimiz vardı, ben başkan olduktan sonra kilise papazlarıyla görüşme yaptım. Ramazan yaklaşıyor, kalabalığız da artık, mekân lazım bize. Papaz olumlu yaklaştı, biz de öylece Dautphetal'deki kilisenin rahibe odasını otuz günlüğüne kiraladık. Kilisenin papazı, 'Sadece teravih namazlarınızı ve cuma namazınızı kılacak şekilde size otuz günlüğüne kiraya veririm burayı' dedi.' Siz de isterseniz cemiyet olarak bize 150-200 mark katkıda bulunursunuz, kein problem (sorun olmaz)' dedi."

Özen bununla yetinmez. Kalıcı bir çözüm bulmak gerektiğine inanır ve eskiden diskotek olarak kullanılan ve yangından sonra kullanılamaz hâle gelen bir mekânı satın alır. Başta cemiyet yönetimindekiler olmak üzere birçok kişi buranın parasını ödemenin mümkün olmadığını, böyle bir işe girişmenin yanlış olduğunu söyler. Ancak o temiz niyet ve sağlam iradeyle bu yola baş koymuştur bir kere. Meşhur "Aldi" marketlerinin poşetleriyle başlar yardım, bağış toplamaya. Başarır da sonunda.

Yarım asrı burada geçiren Ömer Özen, güzel işler başarmış olmanın gururuyla bir geçmiş muhasebesi yapıyor; "Buraya kısa süreliğine gelmiştik ama aradan elli sene geçti. Burada çocuklarımız doğdu, torunlarımız oldu ve şimdi Türkiye'ye geri gidemiyoruz. Niye? Gittiğimiz zaman gözümüz burada kalıyor, torunlarımızı, çocuklarımızı özleyip geri dönüyoruz.

Türkiye'den geldiğimiz zaman bıraktığımız arkadaşlar, bıraktığımız anne baba, bıraktığımız akrabalar şimdi yok, bulamıyoruz. Buraya geliyoruz, akrabalarımız, komşularımız, merhaba dediğimiz, şakalaştığımız, beraber çalıştığımız ahbaplarımız var, torunlarımız, torbalarımız, gelinlerimiz ve damatlarımız var.

Bugün bana deseler ki Türkiye'ye git, gidemiyorum. Gidemiyoruz, gidemeyiz de. O zaman şöyle yapacağız; burada eğiteceğiz... Elli sene, kırk sene, otuz sene önce geldiğimizde burada bizim avukatlarımız yoktu, doktorlarımız yoktu, yazarlarımız yoktu, milletvekillerimiz yoktu, parlamentoda bizi temsil edecek herhangi bir kimsemiz yoktu. Bugün kimler var? Avukatlarımız var mı var, öğretmenlerimiz var mı var, parlamentoda temsilcilerimiz var mı, milletvekillerimiz var mı var, fabrikatörlerimiz var mı var, mühendislerimiz var mı var...

Evet, bir zamanlar, bazı ayrımcılıklar oldu, hâlâ oluyor, olacak da. Fakat biz bunları göz önüne getirip de kendi cesaretimizi kaybetmeyeceğiz. İyilik yaptığımız zaman da güzellik yaptığımız zaman da hem kendimize hem memleketimize hem Türklüğümüze, hem dinimize, hem başka insanlara faydalı oluruz. "

"E gel de gurur duyma, gel de bu çocukların elini öpme... Bu çocuğun babası kimdi, o da bir işçiydi. Demek ki bu çocuklar eğitilirse daha neler neler, çok cevherler çıkacak. Kısaca, buradaki gençlerimiz Alman gençleriyle beraber el ele, omuz omuza, tek yumruk bir şeyler yapmaya çalışsınlar. Bütün insanlık adına... Ben tebrik ediyorum, takdir ediyorum, gurur duyuyorum."

"Çocuklarımızdan da şunu istiyorum, daha daha güzel yerlere varsınlar. Biz geldik işçi olduk, Birinci Dünya Savaşı'nda 1914'te, Çanakkale Savaşı'nda beşli tüfeğiyle göğüs göğüse çarpışan askerlerimiz, kimi şehit kimi gazi oldu. Burada birinci nesil işçi olarak gelenler göğüs göğüse pasla, demirle, maden ocaklarında, kanalizasyonlarda, gaz fabrikalarında çalışarak gazi ve şehit oldu. Ama arkadan gelenler tanksavarlar ve süvarilerdir. Kimler? İşte onlar da bizim çocuklarımız..."

“Öyle Anlattılar ki, Sokaklarda Para Süpürülüyor Sandık...”

“1972 tarihinde bir minibüs aldım yüz üç bin beş yüz liraya. Elli kuruşa, Deredoğan, Sarıkaya arası on beş kilometre yerde iş yapıyordum. Sonra Avrupa hevesi... Biz sandık ki sokaklarda para süpürülüyor. Tabii, geldiğimizde gördük, hiç öyle değilmiş.”

“Avrupa’dan gelen arkadaşlar vardı, akşam olunca bir odaya toplanıyoruz, bize bir anlatıyorlar ballandıra ballandıra... O kadar heveslendik ki, ne olursa olsun biz de gidelim dedik.”

Böyle başlar **Saffet Bilir**’in Fransa hikâyesi. Kendisi, Yozgat’ın Sarıkaya ilçesi, Deredoğan köyünden. O günleri şöyle anlatıyor; “1972 tarihinde bir minibüs aldım yüz üç bin beş yüz liraya. Elli kuruşa, Deredoğan, Sarıkaya arası on beş kilometre yerde iş yapıyordum. Sonra Avrupa hevesi... Biz sandık ki sokaklarda para süpürülüyor. Tabii, geldiğimizde gördük, hiç öyle değilmiş.”

“1972’nin altıncı ayının 26’sında evden çıktım, Varan firmasının otobüsüyle Ankara’ya vardık, Ankara’dan da İstanbul’a... Fransız Konsolosluğundan çıkışımızı alarak Haydarpaşa’dan trene bindik. Şimdiki gibi uçak yok, otobüs yok. Türkiye’den bağladıkları tren bizi Yugoslavya’ya götürdü, bıraktı. Yugoslavya’dan bir tren daha bağladılar, Bulgar’a götürdü, Bulgar’dan İtalya’ya, İtalya’dan Fransa’ya vardık. Kaç saat sürdü bilmiyorum, iki-üç gün sürdü tahminimce.

Fransa’nın Morez şehrine geldim. Adres bilmiyorum, kimse yok, şimdiki gibi dil bilen yok. Trenden indim, bir taksiye vardım. Davetiye gelen kâğıdı gösterdim, beni 30 kilometre mesafedeki Saint-Claude’a götürdü. Cebimde yalnızca 10 lira Türk parası var. Taksiciye verdim. Morez’in, Saint Claude’un bankalarına vardı. Türk lirası geçmiyor ki, taksici ne yapsın. Sonra adresi gösterdim, beni götür, davet yapanlar paranı verir diye. Gittik, iş yerinde sağ olsun, beni davet eden Dursun ve Ramazan kardeşler vardı. Beni oraya teslim etti, bugünkü gibi aklımda, kırk iki Fransız frangı ödedim. Hiç unutmadım çünkü o bize bir tarihî eser olarak kaldı.”

İlk evi ufak bir baraka olur Saffet Bey’in. “Eski battaniyeler, eski eski yataklar, bilmiyoruz kaç kişi kullandı daha önce bunları. Araba garajlarında kaldık. Şimdiki gibi imkânlar yoktu, Türkler yoktu. Köyden gelirken biraz bulgur getiriyorduk, bilmiyorduk işte.

Kalmak bir türlü, gitmek bir türlü... O zaman dönsek derlerdi ki, bak çalışmadan geldi, başkaları çalıştı para getirdi, o getiremedi... Onun için gidemiyorduk da. Yine de hiç, keşke gelmeseydim demedim çünkü Türkiye'de zengin babanın çocuğu değildik."

Düşüncemiz öyleydi, birkaç sene kalalım, ondan sonra bir traktör alırız. Köy yerinde duruyorduk, gideriz bir ev alırız, huzurlu bir hayat süreriz dedik. Ama buraya geldikten sonra, hanımı da getirdikten sonra bu sefer gitmek mümkün olmadı. Şu an için hâlâ buradayız. Cenabı Allah ömür verirse buradayız. Garip bir tahta valizle geldik, uçağın kanadında mı gideriz, başka bir tahtayla altında mı gideriz, orasını bilemeyiz. Allah uzun ömür versin, ele avuca koymasın."

"Eskiden yokluk vardı. Aldığımız arabalar ihtiyardı biz gençtik, şimdi arabalar genç, biz ihtiyarız."

"İzin mevsimi geldiğinde memlekete trenle gidiyorduk. O zamanlar araba yoktu, uçak yoktu, varsa da biz bilmiyorduk, devamlı kara trenle gidip geliyorduk. Sonra araba da aldık ama hep kötü kötü arabalarla gidiyorduk çünkü alabildiğimiz arabalar ihtiyardı, biz gençtik. Şimdi imkânlar geniş, arabalar genç ama biz ihtiyarladık, uçağa bile zor tahammül ediyoruz.

Türkiye'yle haberleşmemiz de kolay değildi elbette. Telefon yoktu, telgraf vardı, mektup vardı. On beş günde mi varır, yirmi günde mi varır... Önceden postacı çoktu, götürüyorlardı. Annemizden, babamızdan, eşimizden, oğlumuzdan mektup geldiği vakit, biraz da bahşiş alıyorlardı. Şimdi haberleşmek kolay, hiçbir güçlüğü, zorluğu yok.

O dönemlerden mektupların hiçbiri kalmadı, tarihe karıştı onlar. Belki otuz-kırk sene geçti her bir hatıranın üzerinden. Birkaç sefer ev değiştirince, hâliyle ne mektuplar ne giysiler ne de hatıra olarak çektirdiğimiz fotoğraflar kalıyor geriye... Ama hepsini hatırlıyorum, hepsi tek tek aklımda."

Saffet Bilir, Fransa'ya geldiği 1973'ten 2008'e kadar aynı plastik fabrikasında çalıştı. Yirmi yedi sene ekip şefliği yaptı, 2008'de aynı iş yerinden emekli olarak ayrıldı. Hâlen Fransa'da sürdürüyor hayatını.

“Türkiye’ye 100 km Kalınca Başlardık Ağlamaya...”

“Ne yapalım, bu gurbetlikte birbirimize tutunduk. Hanım gündüz çalışırdı, ben gece. Gündüz ben bakıyordum çocuklara, gece hanım bakıyordu. Öylece kendimiz yetiştirdik çocukları, çok şükür büyüdüler. Şimdi de onlar bize bakıyorlar.”

Halil Ermiş ve **Mahinur Ermiş,** elli yıldır Fransa’da yaşıyorlar. Halil Ermiş, 1972 yılında geldiği Fransa’da Besançon kereste fabrikasında çalışmaya başlar. Kısa bir süre sonra eşini de götürür.

Mahinur Hanım, o günleri anlatırken derin bir iç çekiyor, “Buraya bir geldim ki ne dil biliyorum ne de yol. Bir eve geldim, ev dediysem, şöyle bir küçük oda. İçinde bir yatak var. İnce ince dört battaniye. Hepsi bir parmağım kadar ya eder ya etmez... Doğru düzgün hiçbir ev eşyası yok.

Üst kat komşum vardı, bir Arap kadın. Bir gün geldi misafirliğe ama oturtacak yerim yok. En azından, oturacağı döşeğin altına bir yastık koyayım dedim. Ama yastığı da öyle, odunlardan yaptım. Kadın geldi bir oturdu, tangır tungur etti yatak. Oturmasıyla kalkması bir oldu. ‘Bu nedir böyle!’ dedi. Ben de, ‘Yastık ettim odunlardan, yatağın altına koydum’ dedim. Kadın, ‘Yarın bana gel, bir şeyler vereceğim’ dedi. Sevincimden uçtum bana yastık verecek diye. Ertesi gün gittim, bana kocaman bir yastık verdi. Ne çok sevindim... Çok sıkıntılar çektik. Kızları gelir, yardım ederlerdi bana. Pirincin, bulgurun, yağın tuzun adını yazıp benim önüme onları koydu. On-on beş kelime oradan öğrendim.”

Fransa’da ona en zor gelen, yalnızlık olmuş. “Yalnızlıktı beni en çok üzen. Kimse yok, her gün akşama kadar evin içinde otur Allah otur canım çıkardı. Televizyon yok, radyo yok. Birkaç Türk var ama onlar da çok uzakta.”

Türklerin yoğun olarak yaşadıkları yerlere giden işçiler bir nebze daha kolay geçirirler ilk dönemlerini. Ancak Halil Ermiş yalnız kalmıştır, çevresinde çok az Türk vardır. Her şeyi kendisi tecrübe etmek ve öğrenmek durumundadır.

"Bir gün bir mağazaya gittim, meğer mağazanın iki kapısı varmış, girdiğim kapıdan değil de öbür kapıdan çıkmışım. Kayboldum o gün, köyün altını üstüne getirdim. Saatler sonra bulabildim evi. O gün nefret ettim, belki cebimde bilet param olsaydı geri dönerdim Türkiye'ye."

Memleket hasreti hiç bitmez. Hep kanar durur bir yerde. Şöyle anlatıyor o günleri Halil Ermiş; "Kaset alıyorduk Türkiye'den, gidince izleyelim diye. Kasetleri izlerken Türkiye sahnesi gelince ağlıyorduk. Buradan arabayla giderken de Türkiye'ye 100 km kalınca başlardık ağlamaya. Öyle bir hasretlik oluyordu... Şimdi alıştık artık eskisi gibi ağlamıyoruz, burası da kendi vatanımız gibi olmuş. Ben yirmi dört yaşımda geldim buraya, şimdi yetmiş iki yaşımdayım Ama içimizdeki vatan Türkiye'dir. İçimizden çıkmıyor, çıkmaz da..."

"En çok zoruma giden, Türkiye'ye gittiğimizde 'Alamancılar' demeleri oluyordu. Bir keresinde birine, "Biz Almancı değiliz ki, Türk oğlu Türk'üz!' dedim. Ama orada yabancı bir işçiyiz. Adam, 'Özür dilerim' dedi. Ben de 'Bir daha duymak istemiyorum' dedim."

Mahinur Hanım, pek çok hastalıkla da boğuşmak durumunda kalmış. "Çok hastanelerde yattım. Birinde on ay kaldım. Hemşireler hep güzel ilgilendiler benimle. On üç kez ameliyat geçirdim. Bir doktorun hatası yüzünden ayağım topal kaldı böyle. Çok sıkıntılar çektim bu yüzden, hâlâ da çekiyorum.

Ama burada çok güzel günlerimiz geçti. İyi komşularımız oldu. Fransız halkından da memnunuz. Burada öyle yabancı düşmanlığı yaşamadık ya da biz hiç hissetmedik. Şimdi beş çocuğumuz var, üç oğlan, iki kız. On üç de torunumuz var. Hepsi Fransa'da, Guebwiller'de yaşıyorlar. Allah'a şükür, hepsinden memnunum. Çocuklarımdan da gelin kızlarımdan da Allah razı olsun."

"Yalnızca cuma namazı kılmak için kilometrelerce yol giderdik. Hatta bir keresinde hususi bir şekilde Thillot'tan Mulhouse'a geldik ama Cuma namazını eda edecek bir cami bulamadık. Sonunda arkadaşın biri imam oldu, biz de dağın tepesinde cuma namazını kıldık."

"Gençlere vasiyetim olsun, kazançlarına haram karıştırmasınlar. Çok şükür biz haram yemedik, yedirmedik. Alnımızın teriyle geldik bugüne kadar. Ne kazandıysak alnımızın teridir. Biz birbirimizi ayıptır söylemesi, seviyor sayıyoruz ya, o yeterli. Para neymiş ki, önce sevgi olsun..."

“İnsandan İnsana En Kısa Yol; Kültür...”

“Burada çok güzel çalışmalar yaptık. Türkçe kursları düzenledik. Türk kültürünü tanıtıcı etkinlikler gerçekleştirdik. Kendi kültürümüzü iyi bir şekilde anlatabilmek istiyoruz.”

Demir Fıtrat Önger, Fransa’ya ilk giden vatandaşlarımızdan. “Ben kazara Eskişehir’de doğmuşum. Kazara diyorum; babam o sırada Elazığ’da askerlik görevini yapıyormuş, doğum dolayısıyla İstanbul’a gelirken trenin sallantısından annemin sancıları tutmuş ve ilk istasyon da Eskişehir’miş. Annemin doğumunu yaptıran doktor da tren yolculuğu nedeniyle göbek adımı Demir koymuş.”

Gidiş hikâyesi, Fransa’ya göç eden vatandaşlarımızdan biraz farklı. Önger, Türkiye’de Saint Benoit Lisesi’ni bitirdikten sonra 1961 yılında tıp tahsili yapmak için gider Fransa’ya. Kalp ve damar hastalıkları üzerine ihtisasını tamamladıktan sonra fakültede kardiyolog olarak klinik şefliği yapar. Fransa’da uzun yıllar sağlık alanında önemli çalışmalarda bulunan Demir Fıtrat Önger, aynı zamanda toplumsal çalışmalar içerisinde de aktif rol alır.

“1984 yılında Türk dostu Fransızlarla birlikte, Anadolu Kültür Merkezini kurduk. Türkiye ile Fransa arasında bir kültür köprüsü oluşturmak amacıyla sergiler, konferanslar gibi kültürel etkinliler yaptık.”

“Büyük Fransız kültür adamı ve Fransız Kültür Bakanlığı yapmış olan Andreo Marro diyor ki, ‘İnsandan insana en kısa yol kültürdür.’ Biz de bu düşünceyle Türkiye’yi Fransızlara tanıtmaya uğraştık. Ben geldiğimde burada neredeyse hiç Türk yoktu. Biz talebe olarak altı-yedi kişiydik. Fransa’ya asıl büyük Türk göçü 1970’ten sonra başlamıştır. Çalışmalarım neticesinde Dışişleri Üstün Hizmet Madalyasına layık görüldüm. Ardından TÜRYAK’ın Kıdemli Örnek Vatandaş Ödülünü aldım. Ayrıca geçen yıl, Türk sanatını Fransa’da tanıtmak için yaptığım çalışmalardan dolayı bir ödül daha aldım.

Anadolu Kültür Merkezi, tamamen özel bir kuruluş olarak hiçbir hükümetten destek almamıştır. Atatürk, 'Ekonomik bağımsızlık olmadan siyasi bağımsızlıktan bahsedilemez' der. Biz de bu anlamda özgürüz. Biz Mevlâna gibi her şeye açığız. Fakat elbette Türkiye aleyhinde hiçbir şeyi tolere edemem. Fransızların bir atasözü vardır 'Kirli çamaşırlar aile arasında yıkanır.' Adamlar zaten tetikte bekliyor. Elbette her ülkenin olduğu gibi Türkiye'nin de eleştirilecek tarafları var ama bunları biz aramızda konuşuruz, bu bizi ilgilendirir.

Burada çok güzel çalışmalar yaptık. Türkçe kursları düzenledik. Türk kültürünü tanıtıcı etkinlikler gerçekleştirdik. Kendi kültürümüzü iyi bir şekilde anlatabilmek istiyoruz."

Fransa'daki kültür elçimiz olan Önger, sözde Ermeni soykırımı yasasına karşı da büyük mücadele vermiş durumda. "Buradaki en önemli sorunlarımızdan biri de sözde Ermeni soykırımının reddi durumunda ceza verilmesi hususuydu ki, hem hapis hem de para cezası getiriyordu. Eğer bu kanun çıksaydı Fransa'da 'Ermeni soykırımı yok' dendiğinde bir yıl hapis ve kırk bin euro para cezası geliyordu. Biz buna karşın, okulda Türk tarihinin objektif kriterlere göre okutulmasıyla ilgili bir dernek kurduk arkadaşlarla birlikte. Bu dernek vasıtasıyla Fransız anayasa mahkemesine iki kez müracaat edip buradaki Ermeni diasporasının bu kanunu çıkartmasını önledik."

Bugünlere kolay gelmemiş Demir Fıtrat Önger.

"Tıp fakültesinde okuduğum dönemde imtihanlarda muvaffak olabilmek için gece gündüz ders çalıştım. Fakültem Sen nehrinin sol tarafındaydı ve o yıl nehrin sağ tarafına hiç geçmedim."

"Tıp tahsili oldukça zor bir tahsil. Tek başımaydım. Ben karakter olarak yalnız yaşayabilen bir adamım. Buna rağmen altı ay merhaba, günaydın diyebilecek kimseyi görmedim. Çünkü burada belli bir noktaya gelebilmek için aynı seviyedeki Fransız'ın üstünde olacaksın. O yüzden çok çalışmak ve onları geçmek zorundasın."

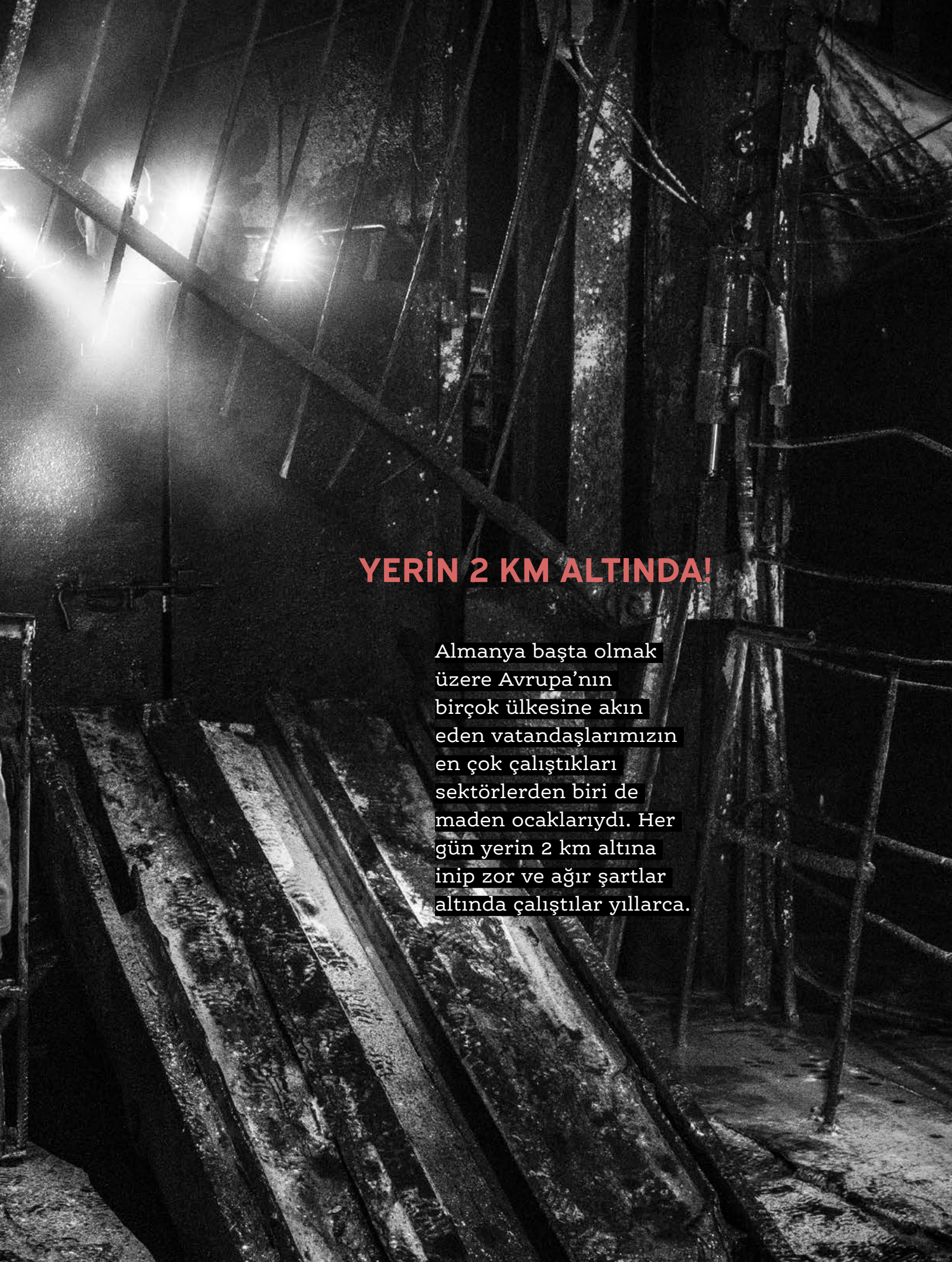

YERİN 2 KM ALTINDA!

Almanya başta olmak üzere Avrupa'nın birçok ülkesine akın eden vatandaşlarımızın en çok çalıştıkları sektörlerden biri de maden ocaklarıydı. Her gün yerin 2 km altına inip zor ve ağır şartlar altında çalıştılar yıllarca.

Baunhaus
An der Mauer
Mobil.: 0176 219 76 612
Rauchen verboten!
Osman Kalin
Post
Baunhaus an der Mauer
Osman Kalin

Fotoğraf: Kreuzberg'de Osman Kalın tarafından inşa edilen Berlin'in ilk ve tek gecekondusu.

"DUVARIN SAHİBİ"

Osman Kalın, namıdiğer, duvarın dibindeki adam... Duvar dediysek, öyle herhangi bir duvar değil. Şimdi yerinde olmasa bile tarihin önemli dönüm noktalarından birini teşkil eden Berlin Duvarı ya da Utanç Duvarı... Kalın, işte tam da bu duvarın dibine derme çatma ama sonraları bir bölgenin sembollerinden biri hâline gelecek gecekonduyu inşa eder.

Biraz hikâyenin başına gidelim, 1963 yılına...

Anadolu'nun dört bir yanından Avrupa'ya Türk işçi göçü devam etmektedir. Osman Amca da Yozgat'ın Curali köyünden Avusturya'ya göç eder. Burada fazla kalmaz, Berlin'e misafir işçi olarak gider. Yaşadığı yer, Berlin Duvarı'na çok yakın, aynı zamanda Türklerin de yoğun olarak bulundukları bir bölgedir.

Her gün namaz için camiye giderken sahipsiz, küçük bir toprak parçası ilişir gözüne. Daha o zamanlar aklına koyar burayı ekip biçmeyi ve çok sürmez bu düşüncesini hayata geçirmek. Birileri bir şey der mi acaba endişesi hep vardır ama duvarın yıkılışına kadar pek de büyük bir sıkıntı yaşamaz. Arazi öyle bir yerdedir ki, ne tam doğudadır ne de batıda... Hâl böyle olunca kimse dokunamaz.

Osman Amca, buraya baraka-gecekondu tarzı bir mekân inşa eder, zamanla da alanını genişletir. Ancak duvarın yıkılışıyla birlikte, artık Osman Amca'nın evi kıyıda köşede bir yerde değil, şehrin ortasındadır. Bu da önemli bir sorun demektir belediye için. Birçok kez yıkım kararı alınır ama Osman Amca direnir. Yıllarca ekip biçtiği, emek verdiği arazinin öylece ellerinden kayıp gitmesini kabullenemez. Mücadelesini kazanır da sonunda. Yıkım kararından vazgeçilir, yapı Berlin'in renklerinden biri olarak korunur. Osman Kalın'ın 2018 yılındaki vefatına rağmen, bugün ilginç hikâyesi ve farklı görüntüsüyle hâlen, önünden geçip gidenlere yaşadıklarını heyecanla anlatmaktadır sanki...

Anısına saygıyla...

İndeks

A

Ahmet Ateş 21
Ahmet Dutkun 40
Ahmet Orhan 114
Ahmet Özün 118
Ahmet Vurucu 17
Ali Çukurkaya 23
Alman çikolatası 149
Almanya Acı Vatan 70
Almanya Treni 44
Asker Güneş 28, 29
Ayşe Alyüz 34, 35
Ayşe Kula 164

B

Bedia Akartürk 41
Birsen Atik 36

C

Cartel 105
Cem Karaca 60, 61, 125
Cevat Çumru 120, 121

D

Demir Fıtrat Önger 174, 175
Döner 108, 109, 144

E

Erdoğan Çadırcı 110, 111
Erdoğan Yüksel 155

F

Fadime Şahin 127
Fatma Öz 160, 161
Ferdi Tayfur 44
Feridun Zaimoğlu 78, 79
Filiz Karabulut 117
Ford Grevi 92

G

Galatasaray 139, 163
Gülfidan Topuz 128, 129

H

Halil Ballı 38, 39
Halil Ermiş 172
Halil Turgut, 10
Hasan Hüseyin Şenol 46
Hatice Dutkun 40
Hüseyin Şan 48, 49

I

İfaget Kılıç 52, 53
İsmail Yakut 97
İsmet Kılıç 101
İsmet Usta 162, 163

K-L

Köln Bülbülü 89
Köln Katedrali 27
Kreuzberg 37, 75, 130, 131, 132, 133, 179
Levent Helelespe 54

M

Mahinur Ermiş 172, 173
Marxloh 85
Mehmet Ali Kaymaz 58, 59
Melahat Özkan 62
Metin Tezcanlı 132, 133
Möln Katliamı 135
Muammer Coşkun 112
Muhammed Ali 12, 74, 75
Muharrem Topuz 67
Muhsin Akyol 136
Mustafa Aydın 68, 69
Mustafa Demirel 147
Mustafa Kılıç 72, 73
Münih Tren Garı 50
Münih Tren İstasyonu 33

N

Naime Türkoğlu 140
Neo-Nazizm 144
Neşet Ertaş 30, 31, 41
Nevin Çelik 77

O

Osman Kalın 181
Ömer Özen 166

R

Rasim Polat 80
Reyhan Eler 83

S

Saffet Bilir 170
Saliha Uygun 150
Salihe Şahin 152
Schaerbeek mahallesi 18
Sıtkı Samsa 156
Sirkeci 8, 10, 15, 38, 50, 94, 106
Solingen 42, 99
Şaban Batın 102
Şükrü Altundağ 106

T-U-Y-Z

Tuğba Duymaz 86, 87
Ümmühan Gülver 90
Yüksel Özkasap 36, 88
Zeki Koçer 94

b i r i n - c i l e r